

Dacia,
teritoriul locuit în antichitate de daco-geti,
corespunzând în linii mari
cu teritoriul locuit mai târziu de români.

Dacia

Începând din ultimii ani ai sec. 6 î.e.n. și până în sec. I î.e.n., pe teritoriul Daciei sunt menționate de izvoare diferite uniuni de **triburi daco-getice**, mai importante fiind cele de sub conducerea lui **Dromichaetes** (începutul sec. 3 î.e.n.), **Oroles** și **Rubobostes** (prima jumătate a sec. 2 î.e.n.). La începutul sec. I î.e.n. pe teritoriul dac se formează, sub conducerea lui **Burebista** un stat incipient cu centrul în Munții Orăștiei. Printr-o serie de **razboaie**, Burebista a lărgit mult granițele statului său astfel încât în anul 48 î.e.n. acesta se întindea din Carpații Paduroși până în Balcani și de la Marea Neagră până la Dunărea mijlocie și munții Slovaciei.

Dacia lui Burebista a fost multă vreme considerată ca un stat sclavagist începător. Principalele clase fiind însă nobilii (pileați) și oamenii liberi de rînd (comati), iar sclavii jucînd un rol relativ neînsemnat în producție, s-a ajuns astăzi la concluzia că acest stat nu era sclavagist și nu se dezvoltă pe linia orînduirii sclavagiste. Este posibil ca dacii să fi cunoscut în acel timp o variantă, a modului de producție tribut. Statul dac avea un pronunțat caracter militar, în cadrul său un rol important îl jucau **preoții**.

Dacia în timpul regelui Burebista (81 îen--44 îen)

Sub Burebista, marele preot **Deceneu** exercita o autoritate deosebită (a ajuns până la rangul de vicerege). După moartea lui Burebista (44 î.e.n.), vastă sa stăpînire se destramă. Statul dac intracarpatic, cu centrul în Munții Orăștiei, continuă însă să existe, condus de Deceneu, **Comosicus**, Coryllus, urmați de mai mulți regi rămași necunoscuți, apoi de **Scorillo**, **Duras** și **Decebal**. În alte părți ale Daciei au existat în această perioadă formațiuni politice mai mici, cu caracter de state începătoare sau de uniuni tribale, cum erau cele conduse de **Cotiso** (în Banat), **Coson**, **Dicomes** (după unii autori în Cimpia Munteană sau Moldova), **Rholes**, **Dapyx** și **Zyraxes** (în Dobrogea). Timp de un secol și jumătate, după moartea lui Burebista, **daco-getii** au luptat împotriva expansiunii romane, dar n-au putut împiedica cucerirea Dobrogei (28 î.e.n.) și, în sec. I e.n., pustiirea în mai multe rînduri a sudului Munteniei. În fața pericolului tot mai amenințator, cele mai multe triburi dacice s-au unit din nou, spre

sfirsitul sec. I e.n., formind un stat puternic sub conducerea lui Decebal.

Sub domnia acestuia dacii au purtat razboaie cu Domitian (87-89 e.n.) si cu Traian [\(101-102 e.n. si 105-106 e.n.\)](#) in urma carora statul dac a fost invins si desfiintat, iar o mare parte a teritoriului sau, transformat in provincia Dacia, a fost anexat Imperiului roman. Romanii au introdus in Dacia forme de viata si de organizare administrativa, relatiile sociale proprii.

Primul razboi dacic

Al doilea razboi dacic

Dacia romana.

Ramas in Dacia dupa terminarea razboaielor (106 e.n.), Traian a creat in [Transilvania](#) (cu exceptia coltului de SE, din Banat si din jumatatea apuseana a Olteniei) o noua provincie romana, alcatuind o singura unitate administrativa. Sudul Moldovei, Muntenia, estul Olteniei si coltul de SE al Transilvaniei au fost anexate Moesiei Inferior. [Dacia romana](#) era o provincie imperiala de rang consular, administrata de imparat printr-un impuuternicit al sau (numit dintre membrii ordinului senatorial, fosti consuli) care purta titlul oficial de legatus Augusti propraetore. Acesta, in calitate de guvernator al provinciei, era investit cu imperio, ceea ce-i dadea puteri depline in conducerea si administratia provinciei, in comandarea trupelor si in exercitarea dreptului de a judeca. Legatul imperial era ajutat de un procurator Augusti cu atributii financiare. Primul guvernator al Daciei a fost Decimus Terentius Scaurianus, in timpul guvernarii caruia (106-e.n.) a fost intemeiat si primul oras roman din Dacia, metropola a provinciei, colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica, la titulatura careia in vremea lui Adrian se va adauga si epitetul Sarmizegetusa. Orasul a fost intemeiat prin colonizarea veteranilor din legiunile care participasera la cucerirea Daciei. Trupele romane, destul de numeroase, lasate in Dacia ([legiunea XIII Gemina](#), I Adiutrix, IV Flavia Felix) erau masate in mare parte la granita de N si NV a provinciei avind in sarcina apararea regiunii aurifere si a liniei de orase de pe marele drum imperial ce strabatea Dacia de la N la S, intre Porolissum si Dierna, la E, de-a lungul Oltului, in Transilvania si Oltenia.

Dacia Romana

Dacia era aparata, de trupele Moesiei Inferior, dispuse intr-un arc de cerc care, incepind de la Barbosi, in fata Dinogetiei, urca pe Siret spre interiorul arcului carpatic prin pasul Oituz, la Bretcu. De aici continua pina ce atingea Oltul la Hoghiz, urmindu-i apoi cursul pina in pasul Turnul Rosu si mai departe pina la varsarea lui in Dunare, la Islaz. Avind acest amplu sistem de aparare, dispus pe doua fronturi, Traian a retras o serie de trupe din Dacia pe care le-a trimis in Pannonia si in Moesia Inferior. Dar in 117 e.n., indata dupa moartea neasteptata a acestuia, in Dacia au avut loc tulburari provocate de izbucnirea unei rascoale a populatiei autohtone, la care s-au adaugat si atacuri ale [sarmatilor](#).

Adrian a vizitat Dacia, a reprimat miscarile si a efectuat prima impartire administrativa a provinciei (118- 119 e.n.) in Dacia Inferior si Dacia Superior. Au fost abandonate S Moldovei si Muntenia de la E de Olt, trupele romane de aici fiind transferate in armata Daciei Inferior, fie retrase in Moesia Inferior. Romanii au mentinut insa unele capete de pod pe malul sting al Dunarii, ca cel de la Barbosi (jud. Galati), de unde au continuat sa supravegheze teritoriul Munteniei. Din Oltenia si coltul sud-estic al Transilvaniei a fost creata o noua provincie: Dacia Inferior. Aceasta dispunea de granite bine aparate, alcatuite pe de o parte de culmile Carpatilor, peste care se putea patrunde numai prin pasurile intarite si bine pazite de romani, iar pe de alta parte de linia Oltului, prin Limes Alutanus, puternic fortificata, de Adrian si imparatii urmasori pina aproape a sfirsitul stapinirii romane in Dacia.

Dacia Inferior era o provincie procuratoriana condusa de un procurator condusa de un procurator organizare care a dainuit pina la retragerea aureliana (sub Gallienus, guvernatorul consular, care facea parte din ordinul senatorilor, a fost inlocuit, probabil, cu un prefect din ordinul ecvestru). Provincia Dacia bastion inaintat al Romei in lumea „barbara,” era aparata de peste 40 000 de soldati din [legiuni si trupe auxiliare](#). Trupele stationau in castre situate fie la granite, fie in interiorul provinciei. Cele mai importante erau castrele de legiuni de la [Apulum](#) si Potaissa, precum si castrele de frontiera de la Micia, Porolissum, Augustia etc.

In epoca romana Dacia a cunoscut o considerabila dezvoltare economica al carei finalitate era, fireste, Roma. S-au realizat progrese in domeniul mineritului, mestesugurilor, agriculturii, a inflorit comertul, s-a extins folosirea scrisului. Au aparut o serie de asezari urbane (Ulpia Traiana, Napoca, Drobeta, Apulum, Romula etc.), care au primit pe rind, datorita dezvoltarii lor urbane, rangul de municipium si chiar pe cel de colonia. Aceasta dezvoltare s-a bazat in mare masura pe exploatarea muncii sclavilor si a populatiei autohtone aservite. Descoperirile facute in castre ca acelea de la Micia, Augustia, Bologa, Buciumi, Orheiul Bistritei, in asezari ca acelea de la Casolt, Cristesti, Noslac, Obreja, in cimitirele de incineratie de la Casolt, Calbor, Sopor de Cimpie, Obreja etc., marele numar de trupe auxiliare formate din daci in cursul sec. 2-3 e.n. ca si numele dacice din inscriptii dovedesc persistenta populatiei autohtone sub stapinirea romana. Alaturi de daci, in noua provincie au trait numerosi colonisti romani, adusi din toate colturile Imperiului roman (ex toto orbe romano).

In anul 271 e.n., imparatul Aurelian, avind nevoie de trupele din Dacia pentru intarirea liniei Dunarii, a retras armata si administratia din provincie creind, la S de fluviu, o provincie noua cu acelasi nume (curind, aceasta va fi impartita in doua: Dacia Ripensis si Dacia Mediteranea). O parte dintre locuitori, mai ales din paturile

instarite, au plecat la S de Dunare, dar marea majoritate a populatiei daco-romane a ramas pe loc, dind nastere, in a doua jumatate a mileniului I e.n., poporului român si limbii române. Dacia a fost imediat ocupatade triburile [dacilor liberi](#) din nord si vest si de unele grupuri de [goti](#).

Dacia Malvensis

Provincie romana cu capitala la Romula (Malva), creata in 167-169 e.n. pe locul Daciei Inferior, condusa de un procurator Augusti sau praefectus Augusti. Mentionata numai in inscriptii descoperite in afara Daciei. Unii istorici au localizat-o gresit in Banat, identificind Malva la Denta (C. Patsch, C. Daicoviciu). Trei inscriptii descoperite in Spania, Grecia si Algeria arata ca Malva era o alta denumire a orasului Romula din Oltenia, ceea ce demonstreaza ca localizarca Daciei Malvensis nu se poate face decit in Oltenia.

Dacia Ripensis

Provincie romana cu capitala la Ratiaria, infiintata de Aurelian la S de Dunire, odata cu retragerea trupelor romane din Dacia (271 e.n.). Dacia Ripensis era situata intre Dunare, riul Vit, Muntii Balcani si riul Porecka (Iugoslavia). Dacia R. se extindea si pe malul sting al Dunarii, stapinind capete de pod la Svinita, Pojejena, Diarna, Desa, Sucidava etc. In Dacia Ripensis au fost transferate din Dacia, legiunile XIII Gemina (la Ratiaria) si V Macedonica (la Oescus), ambele fiind comandate de un dux Daciae Ripensis. Desi a suferit de pe urma invaziei gotilor, [hunilor](#), [avarilor](#) si [slavilor](#), provincia s-a mentinut pina in sec. 6 e.n.

Descoperirile arheologice făcute pe teritoriul țării noastre, cu deosebire în ultimele decenii, arată că, din cele mai îndepărtate vremuri există dovezi asupra prezenței omului și a comunităților omenești, încă de pe când omul se forma prin muncă, iar societatea se constituia treptat, treptat. Pe solul patriei noastre au înflorit culturi care stau alături de cele din zona mediteraneană și Europa centrală; este suficient să amintim în acest sens splendida civilizație Cucuteni cu minunata ei ceramică pictată și „Hora” de la Frumușica, dar mai ales cultura Hamangia din Dobrogea și de la Dunărea de Jos, cu renumitul său „[Gânditor](#)”, descoperit la Cernavodă în anul 1956, o capodoperă a artei neolitice universale. Acum patru milenii,

se dezvoltă pe meleagurile regiunii carpato-danubiano-pontice viața istorică a tracilor, cu o artă și o metalurgie a bronzului dintre cele mai prospere din Europa acelor vremi. Tracii intrau astfel în istoria lumii prin îmbogățirea tezaurului cultural al continentului nostru.

Nucleul patriei **tracilor** a fost ținutul carpato-danubiano-pontic. De aici ei s-au revărsat până departe, ajungând până la Troia cea cântată de Homer și participând la iureșul care a dus la prăbușirea puterii miceniene și a statului hittit din Asia Mică. În prima jumătate a mileniului I î.e.n. se răspândise în lumea tracică și fierul, care va determina o rapidă dezvoltare a forțelor de producție. Timp de o mie de ani, atelierele tracice, în special cele din Transilvania, dar și cele din zona extracarpatică și din Dobrogea, au produs arme strălucitoare, unelte diverse și podoabe felurite, piese de harnașament, dintre care unele sunt adevărate opere de artă. Armele tracice erau renumite și rivalizau cu cele miceniene prin formă, decor și eleganță. Cu aceeași pricepere, meșterii traci lucrau și obiecte de aur și argint, după cum, din sec. XII-XI î.e.n., ei devin stăpâni și pe cunoștințele tehnologice legate, de data aceasta, de metalurgia fierului, care, după opinia lui Fr. Engles „*a jucat un rol revoluționar în istoria umanității*”.

Înainte de mijlocul mileniului I î.e.n. triburile și uniunile de triburi tracice din zona carpato-danubiano-pontică și nord-est-balcanică și-au intensificat legăturile de schimb cu lumea mediteraneană și cu cea din Asia Mică. În această epocă începe să se manifeste și influența grecească. Pe țărmul Mării Negre aveau să se înființeze coloniile grecești **Histria**, Tomis, Callatis, care vor deveni focare de iradiere a elementelor de civilizație superioară, care vor fi asimilate și transformate de autohtoni, potrivit gustului artistic și nevoilor lor. Va avea loc o înrâurire reciprocă, dar substratul tracic își va păstra structura sa unitară, pe întregul spațiu unde se vor forma geto-dacii. Pe substratul general tracic se vor forma deopotrivă tracii meridionali și ramura nordică, aceea a geto-dacilor, cea mai importantă în părțile de sud-est ale Europei. În aria de locuire a tracilor de nord se cristalizează, în sec. VIII-VII î.e.n., o mare unitate de cultură, pe care arheologii o numesc, după o uzanță internațională, cultura Basarabi, o localitate în jud. Dolj. Aceasta acoperea o mare arie geografică, al cărei centru se sprijinea tot pe Carpați și pe Dunăre. De pe fondul etno-cultural Basarabi s-au ridicat geto-dacii, popor care începuse să se constituie ca atare chiar din cursul dezvoltării culturii Basarabi. Geto-dacii formau, încă de la început, o puternică entitate etnică, lingvistică, economică și în vremea lui Burebista, politică.

Pe plan spiritual, geto-dacii se manifestau tot în cadrul aceleiași mari unități etno-culturale. Ei locuiau pe întreaga arie dintre pantele de nord ale Balcanilor (Haemus, Stara Pianina), Carpații Păduroși — la nord, litoralul de vest și de nord al Pontului Euxin și Tyras (Nistru) — la est și Dunărea mijlocie și Morava spre vest și sud-vest. Pe această întinsă vatră, geto-dacii vor crea o civilizație materială și spirituală superioară aceleia a neamurilor învecinate. Tot pe această vatră va avea să se petreacă, diferențiat, sinteza daco-romane și formarea poporului român. În istoriografia străină a circulat părerea că geto-dacii nu ar fi traci, ci **germani**, **celți** sau **slavi**. De asemenea, s-a vorbit mult că geto-dacii sunt de origine balcanică și că au trecut la nord de Dunăre după jumătatea sec. V î.e.n. O asemenea concepție a fost posibilă din cauza lipsei izvoarelor scrise ale antichității privind pe geto-daci. Întrucât istoricul grec Herodot, „părintele istoriei”, amintea pe geți numai la sud de Dunăre

(Istru), unde s-ar fi învecinat cu [sciții](#), s-a tras concluzia greșită că geții ar fi „emigrat” sau s-ar fi „strămutat” la nord de Istru în perioada de după 514 î.e.n., când Herodot relatează campania lui Darius I împotriva sciților și lupta geților pentru apărarea libertății și independenței lor.

Descoperirile arheologice infirmă părerea lui [Herodot](#) privind prezența sciților pe Dunăre și ele documentează, în mod concret, locuirea geților între Balcani, Carpați și Nistru încă din sec. VII î.e.n., iar prin înaintașii lor traci, din vremuri imemorabile. Geții și dacii erau unul și același popor, de esență etnică tracică și vorbind aceeași limbă, cea tracică. La [Trogus Pompeius](#) găsim precizarea că „*dacii sunt de același neam cu geții*” și că sunt „*o mlădiță*” a acestora, iar [Strabo](#), contemporan, în parte, cu Burebista, arată că „*dacii vorbesc aceeași limbă cu geții*”, cea tracică. Pliniu cel Bătrân vorbea de geții „*pe care romanii îi numesc daci*”. De la Strabo știm că „*geții sunt cei care se întind spre Pont și spre răsărit, iar dacii cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania și izvoarele Istrului*”, subliniind prin aceasta deosebirea doar teritorială dintre geți și daci. Termenul de daci apare prima dată la [Caesar](#), cuceritorul Galiei, iar acela de Dacia la [Tacit](#) și [Agrippa](#). Termenii geto-daci, daco-geți și traco-geți sunt termeni moderni, folosiți pentru a scoate în evidență unitatea etnică și originea tracică a geților și a dacilor. Intrarea în lumina istoriei mai devreme a geților se datorește apropierii lor de lumea grecească și condițiilor istorice și geografice specifice. Implicarea geților în evenimentele legate de campania lui Darius din 514 î.e.n. a fost determinată de interesele statului persan de a-și extinde stăpânirea și asupra cetăților grecești de pe litoralul vestic și nordic al Pontului Euxin și asupra neamurilor din interior, în speță tracii meridionali, geții și sciții. Geții intrau astfel în cadrul istoriei universale antice încă din sec. VI î.e.n. De fapt, însăși dezvoltarea social-economică, politică și militară a geților a cunoscut un ritm mai viu decât acela al populației din zona intracarpatică.

Dacă privim mai îndeaproape documentarea arheologică actuală, datând de după 550 î.e.n., se poate ușor observa că s-a petrecut o inegalitate în ritmul dezvoltării societății din aria carpato-danubiano-pontică și nord-est-balcanică, că acest ritm s-a accelerat în sud-estul României și în Bulgaria de nord, adică acolo unde izvoarele antice amintesc pe geți și unde izvoarele arheologice vin să confirme o atare diferențiere, care a cuprins deopotrivă și zona getică de la est de Carpați. Procesul cristalizării civilizației geto-dace a durat relativ mult, printr-o neîncetată dezvoltare a fondului străvechi, tracic, de milenară tradiție, care a dăinuit în toată epoca geto-dacă, daco-romană și a răzbătut în ființa poporului nostru. Documentarea arheologică dobândită prin săpături efectuate în ultimele trei decenii pe întreg teritoriul patriei noastre a îmbogățit considerabil cunoștințele noastre cu privire la cultura materială și spirituală a geto-dacilor. Economia lor se baza îndeosebi pe agricultură și creșterea animalelor, la care se adăugau meșteșugurile felurite și comerțul. În jurul salinelor s-au înfiripat puternice centre economice, politice și militare. Așa a fost centrul [Buridava](#) din jurul bogatelor saline de la Ocnele Mari și Ocnița din județul Vâlcea. Pe măsură ce s-au îmbogățit cunoștințele tehnologice s-au diversificat uneltele, s-au răspândit brăzdarul de fier și cuțitul de tăiat brazda, cele două unelte principale ale plugului, care au mărit randamentul muncii în cultivarea pământului. Dacii au folosit un singur tip de brăzdar de plug, format dintr-o bară de fier, lățită la un capăt și cu cârlig la cel superior, ce urma să fie fixat în lemn.

Asemenea brăzdare, de tip dacic, au fost descoperite în multe așezări și cetăți geto-dace: Poiana, [Bâtca Doamnei](#), Brad, Răcătău, Popești pe Argeș, Ocnița-Buridava, Grădiștea Muncelului, [Cetățeni](#). La nord de Dunăre acest tip de plug se răspândește încă de la începutul sec. II î.e.n., apoi se generalizează până în epoca lui Decebal și persistă în perioada stăpânirii romane și chiar în epoca post-romană. Unele depozite de unelte agricole conțin, la un loc, brăzdare de tip dacic și pe cele de tip roman. În asociere cu brăzdare sau izolate, s-au descoperit cuțite de plug în formă de bară, lățită la capătul-cuțit și îngustată la celălalt capăt, pentru a putea fi fixat în grindeiul plugului. Unelte folosite în agricultură de către daci sunt foarte numeroase și ele fac dovada unei dezvoltate metalurgii a fierului și a unui nivel superior de cunoștințe. Tot atât de variate erau uneltele și în meșteșugul tâmplăriei, lemnul fiind la daci materialul de construcție de bază, cât și la obținerea unor unelte de întreținere gospodărească obișnuită, curentă.

La fortificațiile cu caracter militar sau la construcțiile religioase se folosea în mare cantitate lemnul. Au existat cetăți cu fortificații numai din lemn și pământ, cum a fost Buridava dacică, din Subcarpații vâlceni. Lemnul era utilizat și la construcțiile de piatră, așa încât dacii și-au sporit mereu gama uneltelor de tâmplărie, cum au fost: toporul, cu operații multiple, de la cele mai simple până la dulgherie; barda, folosită la cioplirea lemnului; tesla, atât de necesară la scobirea în lemn; ferăstraiele, de la exemplarele mici până la joagărul cu lama lată, mult specializat; compasul; cleștele de scos cuiele; dălțițe; sfredele; rindele, pile, răzuitoare etc. Apărarea libertății și a teritoriilor ocupate de ei a necesitat și făurirea, în ateliere proprii, a armelor necesare. Au fost descoperite destul de multe [arme](#) defensive, arme ofensive (lănci, sulite, vârfuri de săgeată, săbii curbe, cuțite de lovit), dar și [arme romane](#), importate și folosite de daci. Atelierele metalurgice dacice asigurau toate uneltele de care era nevoie în buna desfășurare a diverselor îndeletniciri, mai ales a celor legate de viața economică. Sarea era atât de necesară creșterii animalelor și va fi intrat în circuitul comercial sud-dunărean, întrucât în Peninsula Balcanică nu se găseau zăcămintele de sare. La Ocnița-Vâlcea au fost descoperite și unelte speciale pentru exploatarea sării și sfărâmarea blocurilor de sare. Se petrecuse, deci, o specializare a uneltelor, destul de avansată, dacă ținem seama de numeroasele variante ale fiecărei unelte. Se poate spune că stadiul de dezvoltare a metalurgiei fierului la geto-daci era cu mult mai înaintat față de acela al popoarelor vecine și, în anumite privințe, chiar față de celți.

[Metalurgia](#) fierului la geto-daci se datorește unui proces local. Descoperirile arheologice și studiile cu privire la problema apariției și răspândirii metalurgiei fierului în regiunea carpato-dunăreană și pontică au arătat că exploatarea minereurilor de fier și reducerea acestora începuseră aici încă din sec. XII î.e.n. și că perfecționarea acestora a progresat fără încetare, în așa fel încât în vremea lui Burebista obiectele de fier nu lipseau nici din cea mai modestă colibă. La Cireșu, jud. Mehedinți, la Doboșeni, Madaras și Șercaia din Transilvania au fost descoperite cuptoare de redus minereurile de fier și de prăjit a acestora. Atelierele metalurgice legate de exploatarea minereurilor locale și de nivelul mereu mai ridicat al cunoștințelor tehnologice, de care dădeau dovada făurarii autohtoni, produceau din ce în ce mai multe unelte și arme cerute de nevoile sporite ale societății geto-dace, cu cât se apropia de epoca lui Burebista și Decebal. O altă ramură de activitate și un aspect caracteristic al civilizației geto-dace îl constituie olăritul. Acesta a devenit un meșteșug propriu-zis în epoca a doua a fierului, adică în epoca geto-dacică, datorită introducerii și

generalizării roții olarului, una dintre marile invenții ale antichității, care a transformat meșteșugul casnic al olăritului într-un meșteșug propriu-zis. Cercetările au arătat că geto-dacii au început să cunoască roata olarului încă din sec. VI- î.e.n. Unele descoperiri arheologice din Transilvania și Oltenia fac dovada unei atari folosiri a acestei invenții. La Cernavodă, Alexandria și Bălănești (jud. Olt) se descoperise ceramica lucrată la roată de către localnici. Teritoriul Dobrogei a fost întotdeauna o punte de legătură între sud și nord, Dobrogea integrându-se în marea unitate a Daciei străvechi.

O dată cu generalizarea roții olarului s-a îmbogățit însuși conținutul culturii geto-dacilor, repertoriul de forme sporind cu noi tipuri de vase. Amintim aici cana bitronconică și cu o toartă supraînălțată și fructiera cu picior, cu motive decorative pictate în culoare roșie-brună. Dacii au avut o ceramică pictată originală, cu motive decorative care aveau un caracter geometric, de veche tradiție tracică. Tot locală este și ceramica pictată cu motive florale și zoomorfe, uneori combinate cu cele geometrice, pe care le întâlnim și în arta argintului la geto-daci, cât și pe unele obiecte de fier, ca cele descoperite la Grădiștea Muncelului. Dacii au dezvoltat o artă a argintului, cu deosebire în secolul I î.e.n. și în secolul următor. Pe întregul teritoriu al Daciei au fost descoperite importante tezaure de argint, care cuprindeau podoabe de tot felul sau vase: brățări, terminate cu protome de șarpe, inele, coliere, cercei, cingători, paftale, lanțuri împletite. Numărul podoabelor a început să sporească în sec. I î.e.n., când argintul, ca materie primă, era procurat din topirea monedelor de argint geto-dace. Acestea s-au răspândit pe întregul teritoriu locuit de geto-daci și formează una dintre caracteristicile esențiale ale civilizației lor. Spre începutul sec. I î. e.n., moneda tradițională dispare și locul ei este luat de moneda dacică de tip republican roman, care a cunoscut o răspândire foarte mare, ceea ce dovedește prospera viață economică a dacilor din ultimele două secole dinaintea cuceririi Daciei de către romani, în 106 e.n. Cele peste aproximativ 25 000 monede de acest tip fac dovada puternicei entități economice în vremea lui Burebista și Decebal. Meșterii daci erau stăpâni și pe cunoștințe tehnologice superioare, cum era încrustarea cu argint și aur a unor obiecte de fier, psahiile (partea laterală a unei zabale) de la Ocnița și cea de la Bâta Doamnei (Piatra Neamț).

Atât cât întrezărim în prezent din puținătatea izvoarelor literare ale antichității și din descoperirile arheologice și [numismatice](#), ne dăm seama că dezvoltarea economică și unitatea de structură a Daciei preromane au avut consecințe însemnate asupra organizării societății geto-dace. Încă din epoca bronzului și a fierului (Hallstatt) se petrecuse o structurare a societății, constituindu-se o aristocrație tribală și unional-tribală și, în special, o aristocrație militară. Procesul restructurării sociale s-a adâncit mereu, desprinzându-se și unele vârfuri ale societății din relatările lui Dio Crisostomul, contemporan cu Decebal și împăratul Traian, aflăm că pătura importantă a societății o formau nobilii, care în limba traco-dacică se numeau tarabostes, iar în limba latină pileati (pileus sau pilleus, căciula țuguiață), așa cum ne apar ei pe Columna Traiană, pe monumentul de la Adamclisi și pe alte monumente antice. Din mijlocul acestei aristocrații se ridicau regii și marii preoți. Masa cea mare a populației o formau așa-numiții capillati sau comati (cei cu părul în plete, căzând pe umăr), care erau oameni liberi, neconstituind o pătură privilegiată care să exploateze pe alții. Societatea geto-dacă ni se înfățișează ca o societate solidară, care nu a cunoscut sclavagismul. Realizarea celui mai puternic și independent stat dac sub conducerea lui

Burebista și apoi a regelui erou Decebal și încordarea eroică pentru apărarea independenței și libertății reflectă tocmai această structură unitară a societății dacice din timpul celor două mari personalități istorice. Descoperirile arheologice și hărțile întocmite pe baza lor arată că în toată aria de locuire a geto-dacilor există numeroase așezări deschise sau fortificate și cetăți întărite. Ele erau centre economice, politice, militare și religioase. În limba dacă se numesc *dava* — *davae*, pentru care autorii greci au folosit termenul de *polis-poleis*, cum sunt menționate în legătură cu evenimentele petrecute la Dunărea de Jos încă la sfârșitul sec. IV î.e.n., privind lupta geților în timpul lui Dromichaite împotriva regelui Traciei, Lisimach.

Aceste centre reprezentau nuclee de viață socială organizată și concentrată, jucând un rol important în viața băștinașilor. De aceea și romanii, după cucerirea Daciei în 106 e.n., vor păstra multe toponime dacice, ca: Buridava, Drobeta, [Apulum](#), Sarmizegetusa, Napoca. În general, aceste centre nu aveau aspect de oraș propriu-zis, dar în interiorul lor se găseau monumente și construcții impunătoare, orânduite după anumite principii de „urbanistică”. De fapt, toate *davae*-le aveau un rol, care depășise stadiul sătesc și tribal, mai ales dacă ne referim la statul dac din vremea lui Burebista și Decebal. Unele cetăți erau fortificate numai cu palisade sau val de pământ, având doar funcțiunea de garnizoană sau de refugiu al populației din împrejurimi. În schimb, Sarmizegetusa reprezenta un complex arhitectural de toată importanța și măreția. Geto-dacii au cunoscut o arhitectură civilă, una militară și alta religioasă. S-a păstrat tradiția epocii bronzului și a primului fier, multe așezări având ca fortificații un val (uneori mai multe) de pământ, un șanț de apărare și, de regulă, palisadă. „Miezul” valului de pământ era adesea din pietre de râu sau pământ ars.

H. Vetters, *Dacia Ripensis*, Wien, 1950

D. Tudor, *Omagiu lui C. Giurescu*, Bucuresti, 1942, 523 si urm.

C. Daicoviciu, *Nesciendi ars...*, Sibiu, 1944

H. Nesselhauf, *Madriider Mitteilungen*, 1963, 180 si urm.

F. Vittinghoff, in *Acta MN*, 6, 1969, 131, si urm.

R. Syme, *Danubian Papers*, 1971, 175 ;

M. Speidel, in *Dacia NS*, 17, 1973,

V. Parvan, *Getica*, 1926;

H. Daicoviciu, *Dacii*, Bucuresti, 1971;

C. Daicoviciu. *La Transylvanie dans l'antiquite*, Bucarest, 1945;

D. Tudor, *Orase, Tirguri, Sate*, Bucuresti, 1968;

Dacii și Geții

Sunt una si aceeași populație, considerată de lumea antică ramura nordică a marelui neam al tracilor, care locuia pe actualul teritoriu al României. Denumirea de geți, folosită cu predilectie de scriitorii greci, desemnează în ansamblu populația geto-dacilor, dar are în vedere mai ales triburile și uniunile de triburi de pe malurile Istrului, de la Carpați și până la Balcani. Cealaltă denumire, de daci, preferată de autorii latini, se referă la populația din regiunile intracarpătice și de vest ale Daciei.

Vorbind despre marea expediție a lui Darius împotriva [scitilor](#), [Herodot](#) (Istorie, IV, 90-94) spune că regele persilor, înainte de a ajunge la Istru, "*birui mai întâi pe geți*". Acestia se cred nemuritori și sunt cei mai viteji și mai drepti dintre traci. Pentru aceeași perioadă se mai întâlnesc unei stiri succinte și generale la Hecateu, Sofocle și Tucidide (Istorie, II, 96, 1). Izvoarele îi pomenesc mai frecvent pe geto-daci începând cu a doua jumătate a sec. IV î.e.n.. Istoricul roman Trogus Pompeius (la Iustin, Istoria lui Filip, IX, 2) vorbește de un [rex histrianorum](#), probabil un conducător al getilor de la Dunărea de Jos. În anul 335 î.e.n., Alexandru cel Mare, după cum ne povestește istoricul grec Adrian (Expediția lui Alexandru, I, 5), ajungând la Dunăre, întâmpină rezistența getilor din stânga fluviului. O puternică forță getică avea să distrugă armata macedoneană și pe comandantul ei Zopyrion în anul 326 î.e.n., undeva în zona gurilor Dunării, la întoarcerea acesteia din expediția contra scitilor (Trogus Pompeius, la Iustin: Istoria lui Filip, XII, 2, 16 și Curtius Rufus, Istoria lui Alexandru cel Mare, X, 1, 44).

Pe la 300 î.e.n. îi întâlnim pe geții din câmpia munteană uniți într-o mare și

puternică uniune de triburi. Scriitorul antic Diodor din Sicilia (Biblioteca istorică, XXI, 11,12), relatează că getii conduși de regele [Dromichete](#) reușesc să înfrângă cele două expediții ale lui Lysimach, întreprinse la nord de Dunăre și să facă prizonieri, mai întâi pe Agatocles, fiul acestuia, apoi pe însuși Lysimach, regele Traciei, care este dus în cetatea Helis, reședința căpeteniei gete, situată undeva în câmpia Dunării. Plin de înțelepciune și mărinimie, Dromichete crută viața lui Lysimach, după ce mai înainte l-a încărcat de daruri pe fiul acestuia, și-l eliberează din captivitate. El primește în schimb prietenia regelui trac, teritoriile ocupate și chiar pe fiica acestuia de soție.

Pentru a doua jumătate a sec.III și începutul sec.II î.e.n., două documente epigrafice descoperite la [Histria](#), atestă prezenta la Dunărea de Jos, mai precis prin părțile de sud ale Moldovei și nord-estului Munteniei, a doi regi (basilei) de origine getică, pe nume [Zalmodegikos](#) și [Rhemaxos](#). Aproximativ în aceeasi vreme, după cum spune Trogus Popmpius (la Iustin, Istoria lui Filip, XXXII, 3, 16), regele geto-dac [Oroles](#), ce stăpânea prin părțile Moldovei, poate și în estul Transilvaniei, pedepsește pe supușii săi, pentru motivul că nu au luptat cu succes împotriva bastarnilor (neam germanic). De la același scriitor antic mai aflăm că puterea dacilor crește pe vremea regelui [Rubobostes](#).

Secolele I î.e.n. înseamnă, pe plan economic, politic și cultural, apogeul puterii geto-dacilor. Această perioadă este dominată de cei doi mari regi ai Daciei, [Burebista](#) și [Decebal](#). Primul care domnește aproximativ între anii 80-44 î.e.n. este denumit într-o inscripție grecească din Dionysopolis (Balcic) *“cel dintâi și cel mai puternic dintre toți regii care au domnit vreodată peste Tracia”*.

Din informațiile scriitorilor antici ([Strabon](#)--Geografia, VII, 3, 11) - contemporan cu marele rege dac - și [Jordanes](#) (Getica) rezultă că Burebista a realizat unificarea triburilor geto-dace ajutat de marele preot [Deceneu](#). În jurul anului 60 î.e.n., el distruge puterea celtilor boii, până în Slovacia, apoi cucerește orasele grecești de pe coasta de vest și de nord a Mării Negre, de la Apollonia și până la Olbia. Într-un timp relativ scurt, cuprins aproximativ între anii 60-48 î.e.n., Burebista reușește să întemeieze un mare regat, care se întindea spre vest și nord-vest până la Dunărea de Mijloc și Morava spre nord până la Carpații Păduroși și spre est până la Nistru și Marea Neagră, iar spre sud, peste Dobrogea până la Balcani. Stăpân pe o Dacie mare și puternică, Burebista intervine în politica Romei, luând partea lui Pompei în disputa acestuia cu Cezar. Toate acestea sunt confirmate de relatările lui Strabon: *“Ajungând în fruntea neamului său, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci încât în câțiva ani a făcut un stat puternic și a supus getilor cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba, încă a ajuns să fie temut și de romani”*. După dispariția de pe arena politică a marelui rege geto-dac, pe la mijlocul celui de-al șaselea deceniu al sec.I î.e.n. (45-44), izvoarele literare menționează o serie de regi geto-daci, printre care se remarcă [Scorilo](#), [Dicomes](#), [Cotiso](#), [Comosicus](#), [Diuras](#), [Diurpaneus](#) și, în Dobrogea, [Roles](#), [Dapyx](#) și [Zyraxes](#).

O altă figură proeminentă a geto-dacilor, marele Decebal, care va reface unitatea Daciei, este prezentat de Dio Cassius (Istoria romană, LXVII,6,1) ca un rege priceput în ale răzbiului, iscusit la faptă, mester în a întinde curse și viteaz în luptă. Decebal, ultimul rege al Daciei libere, se remarcă în mod deosebit prin războaiele purtate împotriva romanilor, primele confruntări având loc în timpul împăratului Domitian. Războaiele daco-romane din anii 101-102 și 105-106, soldate cu înfrângerea și supunerea geto-

dacilor, au însemnat și sfârșitul lui Decebal, țara fiind transformată în provincie romană. În toiul luptelor cu romanii, ca și de-a lungul întregii sale existențe, Decebal s-a dovedit un mare conducător, priceput și abil în arta răzbiului și în politică, rămânând un exemplu măret de dăruire totală pentru binele și libertatea neamului său.

O imagine mai completă a ceea ce a însemnat istoria și civilizația geto-dacilor în cadrul lumii antice rezultă din cercetările arheologice. Gratie acestor investigații se cunosc acum numeroase așezări și cetăți geto-dacice. Situate pe terasele râurilor, pe boturi de dealuri și coline subcarpatice, cele mai multe așezări apar ca centre întărite, prevăzute cu santuri și valuri de apărare și cu pante abrupte. Uneori valurile sunt întărite cu ziduri de piatră (Cotnari-Moldova), alteleori cu bârne și vâlături de chirpici ars (Popești-Ilfov, Orbeasca de Sus - Teleorman, Mărgăritesti și Morungeav-Olt). Printre acestea au fost identificate și unele din dăviele lui Ptolomeu: [Piroboridava](#)-Poiana, [Tamasidava](#)-Râcătău și [Zargidava](#)-Brad (Moldova), Argedava-Popești (Muntenia), [Buridava](#)-Ocnita (Oltenia) și [Ziridava](#)-Pecica (Banat).

De la Burebista la Decebal geto-dacii au ridicat, în zonele de dealuri subcarpatice și pe coline de munte, cetăți cu ziduri durate în piatră după moda grecească. Asemenea cetăți au fost identificate și cercetate în munții din zona Orăștiei, la Grăditea Muncelului, unde se afla [Sarmizegetusa](#), capitala Daciei, [Costesti](#), [Blidaru](#) și [Piatra Rosie](#), la care se adaugă [Piatra Craivii](#) (jud. Alba), [Bănița](#) la vest de bazinul Jiului, [Tilisca](#) (Sibiu), Polovragi (Oltenia) și [Bâtca Doamnei](#) (Piatra Neamt). În multe din aceste cetăți s-au ridicat, pe lângă locuințe și ateliere, sanctuarea mărete asemănătoare templelor antice greco-romane.

[Cultura geto-dacilor](#), corespunzătoare celei de-a doua vârste a fierului (epoca Latene), cunoaște o evoluție în timp ce poate fi urmărită începând cu a doua jumătate a sec. V î.e.n.. Având ca fond principal tradițiile și moștenirile locale anterioare, ea s-a constituit cu contribuția și a unor elemente de influență grecească și celtică. În sec. III-I î.e.n. și sec. I e.n., cultura geto-dacilor se generalizează, devenind unitară pentru întreaga Dacie. Dintre componentele culturii geto-dacice, ceramica este elementul cel mai răspândit și cel mai caracteristic. Geto-dacii au utilizat ceramica lucrată atât cu mâna, cât și cu roata. Getii din zona Dunării se dovedesc a fi meșteri pricepuți în prelucrarea argintului și în realizarea unor adevărate opere de artă. Tezaurile de obiecte de argint, uneori aurite, descoperite la Agighiol (Dobrogra), Peretu, Găvanu (Muntenia), Craiova (Oltenia), alcătuite din coifuri, vase, piese de harnasament etc., se remarcă prin execuția tehnică și prin ornamentația lor deosebită. În sec. I î.e.n., geto-dacii dovedesc o artă deosebită în confecționarea unor obiecte de podoabă și vase-cupelucrate într-un stil propriu, cum sunt cupele ornamentate, lăntisoare, [fibule](#), brățări și alte podoabe din tezaurile de la Sâncrăieni, Cerbâl, Surcea, Șeica Mică (Transilvania), Herăstrău, Merii Goala, Coadă Malului, Poiana Gori și Tifesti din Dacia extracarpatică.

În mod cu totul deosebit, geto-dacii evidențiază prin monetăriile lor proprii. Ei emit o gamă variată de monede de argint folosind tehnica grecească și preluând unele prototipuri macedonene. Toate acestea sunt emisiuni ale unor triburi și uniuni de triburi din sec. III-î.e.n.. În vremea lui Burebista se trece la o monetărie unică de tipul denarilor romani republicani. Numeroasele unelte de fier descoperite în așezările și cetățile geto-dacilor sunt o dovadă a nivelului la care se situa meșteșugul prelucrării fierului, tâmplăria, agricultura, cioplitul pietrii, construcția de locuințe ș.a. Tezaurile de monede,

obiecte de podoabă și diferite alte produse de factură, greco-romană, venite pe calea schimburilor indică raporturile permanente ale geto-dacilor cu lumea exterioară. O serie de elemente de cultură geto-dacică continuă să supraviețuiască mult timp după cucerirea Daciei de către romani, atât în cadrul provinciei, cât și în afara acesteia. Ele vor contribui la sinteza culturală daco-romană, servind ca argument la netăgăduit al continuității geto-dacilor până la topirea lor în neamul românesc de mai târziu.

MARI PERSONALITATI ALE TRACILOR DE NORD

ÎNAINTE DE BUREBISTA

Numeroasele triburi trace din antichitate, care locuiau pe o întinsă parte din sud-estul Europei, de la nord de Carpați până în Asia Mică și din Panonia și Iliria până în tinuturile de stepă din răsăritul scitic, se grupau în două ramuri principale, despărțite prin lanțul Balcanilor (Haemus). Erau de o parte tracii de nord, care ocupau întreaga Românie de azi, precum și largi spații în jur, iar de alta tracii de sud, care locuiau în cuprinsul Bulgariei actuale, precum și pe coasta de nord a Mării Egee cu Strâmtoarea și partea de nord-vest a Anatoliei.

Cele două grupări trace au avut o evoluție diferită, ceea ce a dus la deosebiri regionale importante între ele; chiar influențele comune pe care le-au primit în decursul veacurilor – ca cele scitice, anatolice, grecești, celtice, romane – s-au concretizat în orientări cu efecte divergente. Pe când Tracia de Sud avea să devină, până la urmă, din punct de vedere cultural un focar de elenism, continuându-și dezvoltarea în această direcție chiar în îndelungata ei situație de provincie romană, regiunile geto-dacice de la nord de Balcani, formând provinciile Moesia și Dacia, vor sfârși prin a fi cu desăvârșire romanizate, cu toate că și în cuprinsul lor influențele civilizației elene se manifestaseră din vechi timpuri și cu o intensitate neîntreruptă.

Primul dintre conducătorii cunoscuți ai unei populații din Dacia antică este Spargapeithes, pe care Herodot îl pomeneste pe la începutul sec. V î.e.n., ca rege al agatirsilor “Părintele istoriei” ne lasă a înțelege că acest personaj a fost oarecum înrudit cu regii sciti, ceea ce, de altfel, se confirmă și prin aspectul iranian al numelui său. Se știe că scitii, ca toate popoarele nomade din nordul Mării Negre și de dincolo de Caspică și ca medo-persii și partii, făceau parte din marele grup lingvistic al popoarelor numite conventional “iranieni”. Dar, pe [agatirisi](#) (Agathyrsoi), pe care îi localizează pe râul Maris (Mures), deci în Dacia, istoricul grec îi distinge de sciti, caracterizându-i ca apropiați de traci și arătându-i ca “foarte ferchesi, gătiți cu podoabe de aur”, ceea ce corespunde renumelui de țară auriferă al Daciei. Această diferențiere reiese și din atitudinea ostilă a agatirsilor față de [sciti](#), ca a unui popor sedentar de munte față de incursiunile unui popor nomad stepă. Herodot ne mai informează că Spargapeithes, regele agatirsilor, l-a ucis pe regele scit Ariapeithes, întinzându-i o cursă probabil cu prilejul unui război. Și tot de la istoricul grec aflăm că, puțin mai înainte, pe vremea marii expediții persane a lui Darius I împotriva scitilor, de prin anul 512 î.e.n., agatirsii au refuzat să le dea ajutor acestora, menținându-se neutri. Iar când, în retragerea lor strategică, scitii au căutat să se apropie de Carpați pentru a-i atrage pe persi într-acolo și a-i pune în conflict cu agatirsii, acestia s-au arătat gata de a-i respinge cu armele și pe unii și pe ceilalți.

Din stirile pe care ni le oferă [Herodot](#) reiese că agatirsii trebuie să fi fost la origine

o populație iraniană, diferită întrucâtva de sciti, care, invadând în secole mai vechi interiorul Transilvaniei, s-a statornicit acolo ca o clasă dominantă peste tracii nordici locali și a sfârșit prin a fi asimilată de către aceștia. Mai este, însă, foarte probabil ca numele de agatirsi, pe care numai Herodot îl pomeneste (căci autorii ulteriori nu fac decât să-l împrumute de la el), să reprezinte doar o poreclă dată de sciti tracilor carpatici, care pe limba lor se vor fi chemat totdeauna daci. Fapt este că istoricul grec și-a procurat informațiile despre regiunile noastre din mediul scitic de la Ilbia și că, după el, nimeni nu-i mai atestă, pe agatirsi în Dacia. Arheologia, după cum a arătat Vasile Pârvan în *Getica* și după cum s-a precizat prin întinsele cercetări mai recente. (Al. Vulpe în *Memoria antiquitatis*, II, 1970), l-a confirmat pe Herodot dovedind existența în acea vreme a unei asociații de forme iraniene și trace în cultura locuitorilor din mijlocul [Transilvaniei](#). În lumina acestor fapte, personalitatea lui Spargapeithes apare ca a unui dac localnic, a cărui obârșie scito-iraniană, deja îndepărtată nu l-a împiedicat să-și apere cu dârzenie patria tracă împotriva scitilor.

Au existat și alți conducători ai getilor care s-au distins în luptele pentru apărarea pământului lor, dar al căror nume, din păcate, nu este cunoscut. Nu s-a păstrat numele personalităților care au condus viteza rezistentă a getilor împotriva lui Darius în Dobrogea, singurii locuitori de la sud de Dunăre care s-au încumetat să-l înfrunte pe puternicul cuceritor persan, meritând caracterizarea admirabilă a lui Herodot, de cei mai viteji și cei mai drepti dintre tracii. De asemenea, nu știm cum se va fi numit acel, “rege al dunărenilor” ([Histrianorum rex](#)) care, aproape două secole mai târziu, s-a opus cu eficacitate pătrunderii scitilor lui Atheas în țările din dreapta Dunării și care, indicat de izvorul respectiv (Trogus-Iustinus) numai prin titlul menționat, a fost un conducător al getilor de pe Istros (Dunăre). Tot, astfel, nu știm cine îi va fi condus pe getii din părțile Teleormanului de azi care, ajutându-i pe [tribalii](#) regelui Syrmos, împotriva lui Alexandru Macedon, l-au silit pe ilustrul cuceritor să-i amenințe trecând Dunărea demonstrativ, fără a îndrăzni, totuși - după cum relatează istoricul [Arrianus](#)- să-i urmărească în stepele lor. Nu ne este cunoscut nici numele căpeteniei getilor, prin stea Bugeacului, au zdrobit oastea macedoneană a lui Zopyrion, generalul aceluiași Alexandru cel Mare, într-o bătălie în care trufasul general a plătit cu viața veleitatea de a se impune unei țări getice (Trogus-Iustinus).

Dacia în secolele VI--IV îen

În schimb nu mult timp după Alexandru istoria a răsunat de numele lui [Dromichete](#)

(Dromichaetes), regele getilor din Câmpia Română, de azi, personalitate vestită atât prin însușirile sale militare, cât și prin înțelepciunea politică și generozitatea dovedite cu prilejul unei victorii memorabile obținute asupra macedoneanului Lisimah Lysimachos), amic din copilărie al lui Alexandru și unul dintre cei mai buni generali ai săi, devenit după moartea acestuia rege al Traciei balcanice. Căutând să fixeze granița regatului său pe Dunăre, Lisimah s-a izbit de împotrivirea getilor lui Dromichete. În 291 î.e.n., Lisimah a trecut Dunărea în fruntea unei mari oști. Încumetându-se să înfrunte mult în Câmpia Bărăganului, în dorința de a-și asigura un succes fulger, a nimerit în mrejele **tacticii** getilor, care se atrăgeau neconștient, obosindu-l pe adversar și atrăgându-l în părțile cele mai singuratice ale stepei, lipsite de apă și de hrană. Când oastea lui Lisimah, frântă de osteneală și stinsă de sete, se afla departe de baza sa de plecare, s-a văzut deodată încercuită de forțele superioare ale getilor, lovită de pâlcurile lor de **arcasi călări** și amenințată cu un măcel îngrozitor, fără putință de retragere, nici de rezistență. Lisimah a fost nevoit să depună armele cu toți ai săi și să se lase la voia învingătorilor. Așa a căzut prizonier unul dintre cei mai străluciți monarhi elenistici, care participase la toate glorioasele campanii ale lui Alexandru cel Mare din Asia. Se povestește că, numaidecât după capitulare, sorbind cu nesat apa oferită de biruitorul get, Lisimah ar fi exclamat cu tristete: *"Pentru cât de mică plăcere am ajuns rob din rege ce eram!"*.

Numerosii captivi au fost duși în cetatea de reședință a lui Dromichete, numită Helis, încă neidentificată. Acolo, oastea getică, reprezentând însuși poporul, potrivit stadiului de democrație militară de atunci, a cerut moartea prizonierilor. Dar chibzuitul Dromichete, cugetând să tragă cât mai multe foloase din succesul obținut, s-a împotrivit acestei porniri. Aducând argumente înțelepte, a izbutit să potolească furia războinicilor îmbătati de biruință și să-I convingă că, în loc de o răzbunare sângeroasă, care n-ar avea drept urmare decât alte războaie, poate nu tot atât de norocoase pentru ei, era mai cuminț să se arate omenosi și să-I crute pe dușmanii prinși, câștigându-și recunoștința lor și obținând de la ei o pace cât mai favorabilă, cu recăpătarea posesiunilor getice din dreapta Dunării. Cuvântul regelui a fost ascultat și, după cum povestește istoricul antic **Diodor**, a urmat un ospăț de împăcare, cu două mese, una foarte cumpătată și săracioasă pentru geti, alta deosebit de luxoasă pentru regele captiv și pentru tovarășii săi. Ridicând paharul său din corn de vită, Dromichete l-a îndreptat spre cupa de aur a lui Lisimah, întrebându-l care dintre cele două mese i se părea mai demnă de un rege. La răspunsul acestuia: "Firește, a macedonenilor", regele get i-ar fi făcut cu blândete o muștrare ironică: "Atunci de ce ai lăsat acasă la tine un trai atât de plăcut și de strălucit și te-ai apucat să vii la niste barbari cu viața aspră, într-o țară fără roade îngrijite, bătută iarna de geruri și de crivăț, unde nici o oaste străină nu poate scăpa teafără?" Lisimah ar fi declarat că îi pare rău de nesocotința sa, dar că, recunoscător pentru bunăvoința cu care a fost tratat, va rămâne totdeauna prietenul getilor. Egipt este că pacea a fost încheiată solemn, cu acceptarea condițiilor lui Dromichete și că, în semn de consacrare a alianței, acesta a luat-o în căsătorie pe fata lui Lisimah, care a fost eliberat cu toți ai săi.

Prin această înrudire dinastică, uniunea triburilor getice de la Dunărea de Jos a intrat sub auspiciile cele mai prielnice, într-un contact și mai strâns cu lumea elenistică, ceea ce, între altele, a înlesnit intensificarea pătrunderii civilizației grecești la nord de Dunăre, și ca reflex, accelerarea progreselor culturii geto-dace, al cărei avânt este constatat de arheologi tocmai cu începuturile din această vreme.

Arhitectura civilă, militară și religioasă la geto-daci

Arhitectura militară va dobândi în sec. I î.e.n. și în sec. I e.n. o dezvoltare excepțională, o dovadă a înaltului nivel al civilizației. În regiunile de munte se ridică cetăți de piatră impunătoare. Cele mai cunoscute sunt cele din munții Orăștiei: [Costești](#), [Sarmizegetusa](#), [Piatra Roșie](#), [Blidaru](#), la care se adaugă cele de la [Piatra Craivii](#) (lângă [Alba Iulia](#)), [Căpâlna](#), [Tilisca](#) și cea de la Bâta Doamnei (Piatra Neamț). Nu trebuie pierdut din vedere că dacii au ridicat și impunătoare cetăți de lemn și pământ, cum este cea de la Ocnița din Subcarpații vâlceni, unde a fost localizată vechea Buridava dacică, pe baza unor inscripții de epocă, făcute pe fragmente ceramice. Aceasta avea o acropolă și trei terase, înconjurată toate de „zid” de lemn și pământ, cu o grosime de peste 3,50 m. La cetatea de la Costești s-au folosit deopotrivă ziduri de piatră și val de pământ cu palisadă; cetatea dispunea de mai multe bastioane, unele în interiorul incintei de piatră, altele în exterior. Cetatea de la Sarmizegetusa se afla la altitudinea de 1200 m și cuprindea o suprafață de 3 ha, iar zidurile aveau lățimea de 3-3,20 m. Zidurile cetăților de piatră erau din blocuri fasonate și aveau două paramente; între acestea se puneau piatră sfărâmată și pământ bătătorit formând emplectonul. În același fel au fost și „zidurile” cetății de la Buridava.

Cetățile dacice de piatră și de lemn aveau un caracter monumental, impresionant, ele făceau parte dintr-un sistem defensiv, deosebit de bine conceput în vremea lui Decebal. Ceea ce impresionează este complexitatea mijloacelor de apărare: ziduri de incintă, bastioane, turnuri de veghe și apărare, terase și platforme de luptă, valuri de pământ, palisade. Deși era integrată în sistemul general defensiv, o cetate dacică dispunea și de mijloace proprii de apărare, în cazul că ar fi fost izolată de restul cetăților. Dacii au știut să folosească terenul în chipul cel mai corespunzător apărării. În unele cetăți mai mari existau „palate” ale căpeteniilor sau „turnuri-locuință”.

Arhitectura religioasă este documentată de o serie bogată de monumente. Este vorba de seria sanctuarelor care, după planul lor, se împart în două categorii: temple patrulate și temple rotunde. Sanctuarul patrulat avea coloseul de piatră sau de lemn, care formau în general alinamente. Amintim aici marele sanctuar rotund de la Sarmizegetusa, cu diametrul de 29,40 m și prevăzut cu două cercuri de blocuri de andezit și un cerc de stâlpi (coloane) groși, de lemn. În interior se afla o încăpere absidală.

Arhitectura militară și religioasă s-a format într-un cadru organizat, sub autoritatea unor personalități ca [Burebista](#) și [Decebal](#). Impresionantele monumente de piatră, lemn și pământ dau măsura puterii politice, militare și economice a geto-dacilor. Dezvoltarea vieții economice și a forțelor de producție în toate ramurile de activitate a determinat o progresivă perfecționare a organizării sociale. Chiar înainte de cristalizarea civilizației geto-dace se ajunsese la prezența unor uniuni tribale, cu o aristocrație bine documentată. Abia la sfârșitul sec. VI-lea î.e.n., prin relatările lui Herodot privind lupta geților împotriva armatelor persane, în 514 î.e.n., putem deduce că geții aveau o organizare politico-militară superioară și o aristocrație militară. Fără îndoială că premisele unei atari organizări erau mai vechi. Splendidele tezaure de aur și argint de la Băiceni - Iași, Craiova și inventarele mormintelor „princiare” de la Agighiol - Tulcea, Peretu - Teleorman și coiful de aur de la Poiana - Coțofenești - Prahova, care datează din prima jumătate a sec. IV î.e.n., atestă prezența în această vreme a vârfurilor aristocrației formate după o lungă dezvoltare social-economică; ele se bucurau de o poziție deosebită în societate și de o viață de fast. Din rândul acestor vârfuri aristocratice se ridicau căpeteniile - basileii - uniunilor de triburi. Creșterea productivității diverselor meșteșuguri și sporirea legăturilor comerciale cereau forme politico-economice și militare mai largi, care să corespundă dezvoltării societății geto-dace după trecerea de pragul dintre sec. II și I î.e.n. În sec. II î.e.n. civilizația geto-dacă se cristalizase definitiv, cu elementele sale de structură unitară, fundamentale, pe întreaga arie locuită de geto-daci. În sec. I î.e.n. ea va

dobândi și un alt element esențial, de structură unitară, pe cel politic.

În prima jumătate a acestui secol Burebista va crea primul stat centralizat și independent, cuprinzând întreaga lume geto-dacă, de la nord de Haemus (Stara Planina) până în Carpații Păduroși și de la Tyras (Nistru) până în Europa est-centrală. Burebista se va găsi în fruntea acestei puternice formațiuni politice aproximativ 4 decenii (80 — 44 î.e.n.). Apariția pe scena istoriei din aceste părți ale Europei a unei mari personalități, cum a fost Burebista, trebuie privită ca rezultatul unei milenare dezvoltări a traco-geto-dacilor. El a fost exponentul unei societăți și al unei aristocrații, care atinsese un înalt nivel de dezvoltare în toate compartimentele vieții materiale și spirituale. Burebista apare pe fundalul unei bine structurate unități etnice, lingvistice, de cultură, economice și spirituale. Burebista va imprima acestei multilaterale unități și o pecete de unitate politică, punând bazele unei tradiții statale ce va dăinui pe meleagurile Daciei străvechi și la poporul român născut pe această vatră - până în zilele noastre. Spre vest, Burebista a desființat centrele celților, iar între Carpați și Nistru pe acelea, întârziate, ale [bastarnilor](#). Istoricul Strabo spunea despre Burebista: „*Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, cumpătare și ascultare de porunci, încât în câțiva ani a creat un stat puternic și a supus geților aproape pe toți vecinii. Ba a ajuns să fie temut și de romani*”.

Statul condus de Burebista reprezintă un moment de cea mai mare importanță pentru istoria poporului nostru și a Europei sud-estice. Burebista dispunea de o forță militară remarcabilă, el putând ridica o armată de 200 000 de ostași dacă este să credem pe același istoric Strabo. El a dus o politică împotriva Romei, căutând să țină cât mai departe pe romani. De aceea a dus tratative cu Pompeius, rivalul lui Caesar, și a încheiat cu el înțelegeri, ca între doi șefi de stat independenți și suverani, așa cum va face și Decebal în tratativele cu împărații Domitian și Traian. Chiar numai faptul inițierii și ducerii de tratative cu state puternice, ca cel roman, dovedește că statul geto-dac din vremea lui Burebista și Decebal se bucura de un prestigiu recunoscut, de putere militară, autoritate și independență. După ce Burebista a ieșit de pe scena istoriei, statul întemeiat de el s-a împărțit la început în patru părți, apoi în cinci, dar tradiția generală statală s-a păstrat. Într-una dintre aceste microformațiuni politice a rămas [Deceneu](#), marele preot din vremea lui Burebista, care se bucura de o autoritate „*aproape regală*”. Un alt urmaș al lui Burebista poate fi considerat regele basileu [Thiamarcus](#), atestat de o inscripție descoperită în 1973 la Ocița - Buridava dacică, jud. Vâlcea. În epoca lui Decebal (87—106 e.n.), cultura materială și spirituală a dacilor era mai dezvoltată decât în vremea lui Burebista. Viața economică era prosperă, iar schimburile comerciale cu romanii se intensificaseră. Statul dac din timpul lui Decebal era mai bine încheșat, dar romanii instalaseră frontiera pe Dunăre. Pericolul roman se făcea din ce în ce mai amenințător.

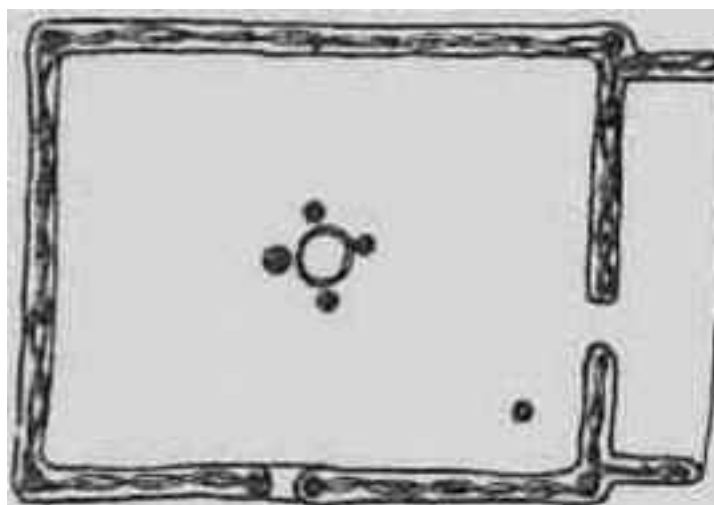
Incursiunile dacilor la sud de Dunăre se întetesc, iar campania trimisă de Domițian sub comanda lui Cornelius Fuscus se termina printr-un dezastru, generalul roman căzând pe câmpul de luptă. În anul următor însă romanii învingeau pe daci la Tapae și Decebal devenea rege clientelar al statului roman, după obiceiul pe care romanii îl aplicau și altor state, cărora le plăteau stipendii pentru avantaje economice sau militare. Tratatul de pace din 89 e.n. avea să aducă un răgaz de pace pentru Decebal, care va fi folosit pentru pregătirea armatei și întărirea cetăților, cât și pentru organizarea internă mai potrivită vremurilor grele ce erau de așteptat, și care au și venit, în timpul celor două războaie din 101-102 și 105-106 e.n., când dacii au opus o rezistență eroică romanilor, iar la capătul înfrângerii Decebal a preferat să-și curme viața decât să cadă viu în mâna romanilor. Istoricul roman [Dio Cassius](#) ne-a lăsat cel mai complet portret moral al regelui erou Decebal:

„*Era priceput în ale războiului și iscusit în faptă, știind când să năvălească și când să se retragă la timp, meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și a ieși cu bine dintr-o înfrângere, pentru care lucruri a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut*”.

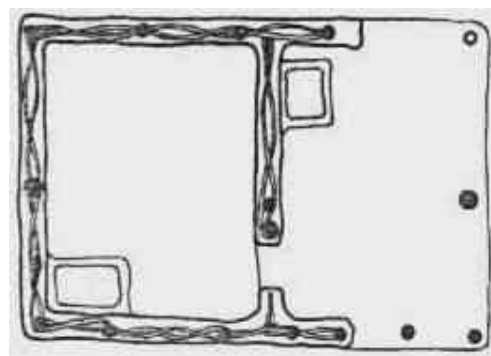
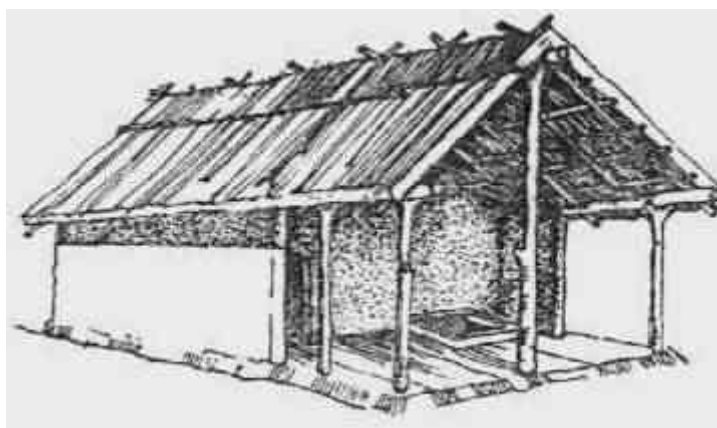
Arhitectura locuirii traditionale românești

Tipologia planimetrică și volumetrică a locuinței rurale s-a configurat încă din **neolitic**.

TANGIRU - jud. Giurgiu Neoliticul mijlociu, c.c.a. 4200 - 3500 î.e.n. cultura Boian, faza Vidra
Locuința de tip megaron prin dispunerea spațiilor semideschise pe latura scurtă a edificiului.

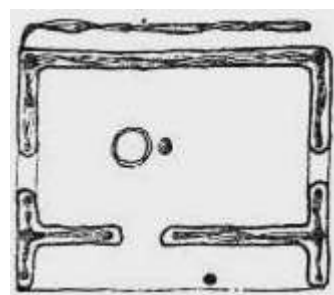
Perspectiva exterioară și plan

ARIUSD - jud. Covasna Neoliticul târziu, c.c.a. 3500 - 2500 î.e.n. cultura Ariusd-Cucuteni

Locuința de tip megaron.

Perspectiva exterioară și plan

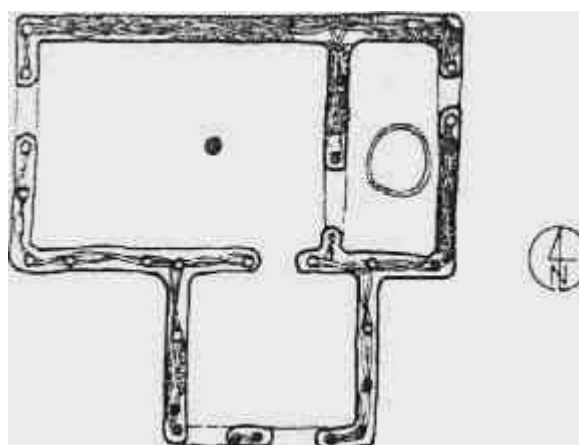

PETRU-RARES - jud. Giurgiu Sfarsitul neoliticului mijlociu, faza de tranzitie de la cultura Boian la cultura Gumelnita

Locuinta are prispa adosata laturii lungi, orientata spre sud, in tmp ce spre nord se dispune in polata un adapost pentru animale.

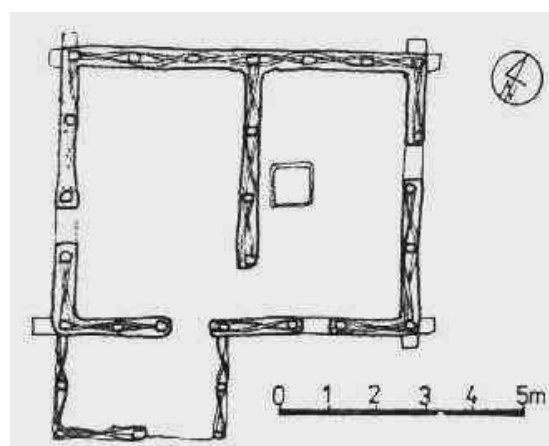
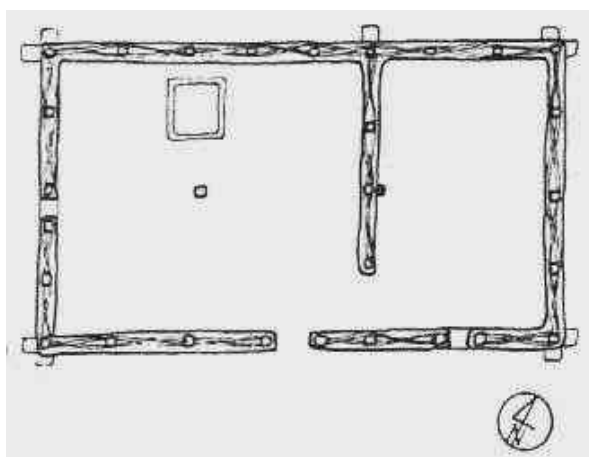
Aceasta distributie va aparea mai tarziu in arhitectura rurala de la noi.

Perspectiva exterioara si plan

VADASTRA - jud. Dolj Neoliticul mijlociu, c.c.a. 4200 - 3500 i.e.n. cultura Vadastra, faza Vadastra II

Perspectiva exterioara si plan

HABASESTI - jud. Iasi Neoliticul tarziu c.c.a. 3500 - 2500 i.e.n. cultura Cucuteni "A"

Planuri

LEGENDA:

Pereti din impletitura de niuele cu lipitura de pamant galben descoperit "in situ".

Traseul ipotetic al peretilor.

Urme de pari infipti in sol descoperite "in situ".

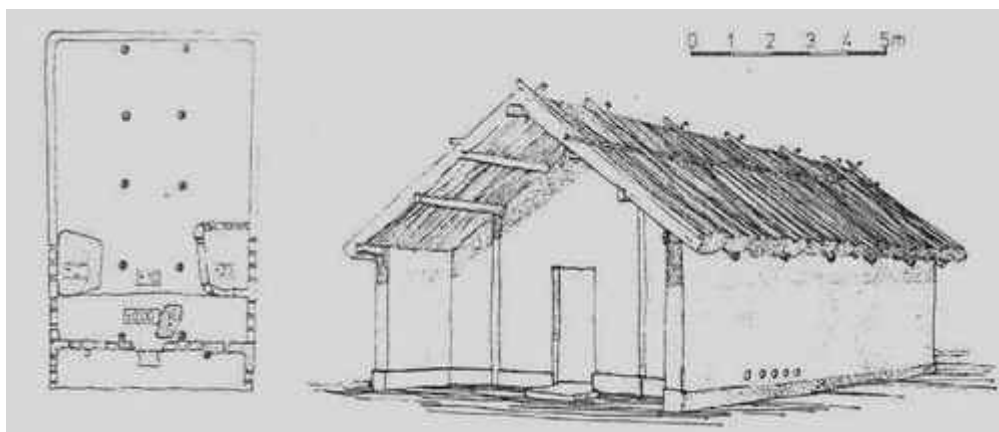
Pozitia ipotetica a parilor.

Vetre.

Arhitectura locuirii traditionale românești

Edificiile din **epoca bronzului** continua solutiile volumetrice, planimetrice si structurale din neolitic. In aceasta perioada se constituie ca prototip sanctuarul de tip "megaron", regasit in arhitectura de cult a etapelor anterioare.

SALACEA - jud. Bihor. Epoca bronzului c.c.a. 1800 - 1600 i.e.n. cultura Otomani

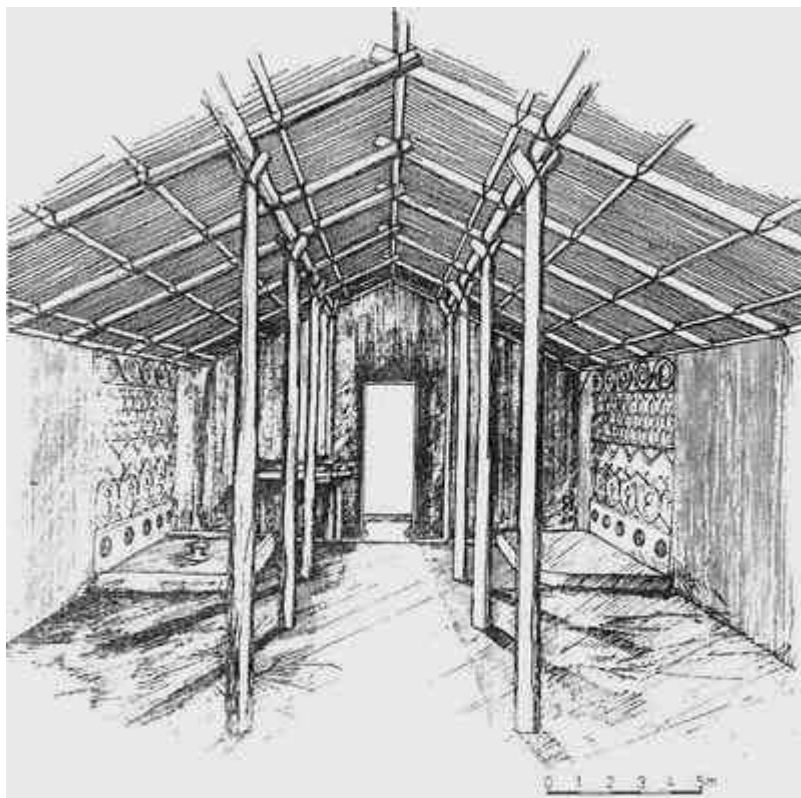
Sanctuarul de la Salacea este compus, din punct de vedere planimetric, din trei zone functionale alcatuind doua spatii bine delimitate:

- zona de legatura cu exteriorul, materializata prin spatiul semideschis al prispei, amplasat intre "ante" pe latura de N.V., unde se afla si intrarea in sanctuar,
- doua zone destinate desfasurarii ritualului, dispuse in amfilada, alcatuind un spatiu inchis bine precizat.

Prima din zonele spatiului inchis, situata la intrare, are rol de vestibul, fiind separata de cealalta zona printr-o denivelare de 10 cm si constituie locul unde se depuneau vasele cu ofrande, constituind in acest sens un mic altar portativ.

Cea de a doua zona functionala a spatiului inchis, adapostind doua altare de dimensiuni remarcabile, reprezinta locul pentru oficierea ritualului. este remarcabil efectul arhitectural rezultat prin dispunerea elementelor structurale in doua siruri de stalpi interiori, precum si prin articularea zonelor functionale si gradarea spatiului.

Plan si perspectiva exterioara

Perspectiva interioara

Locuintele geto-dacice din **sec II i.e.n. - sec. I e.n. (perioada clasica)** evolueaza si se diversifica comparativ cu cele din perioadele anterioare.

Se pastreaza sistemul constructiv traditional:

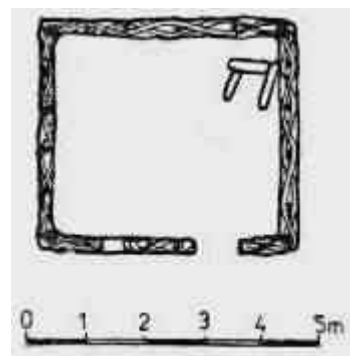
- elemente de sustinere (portante) verticale alcatuite din stalpi de lemn incastrati in sol
- intre stalpi o umplutura (inchidere) formata din nuiele ce formeaza o armatura a peretelui
- lipitura de lut (inchidere)

Acest sistem este folosit atat la locuintele de suprafata cat si la cele adancite (semibordeie) sau ingropate (bordeie). El este utilizat atat in cazul celor rectangulare cat si in cazul celor circulare si absidale, fiind posibila impartirea a planului in oricate incaperi.

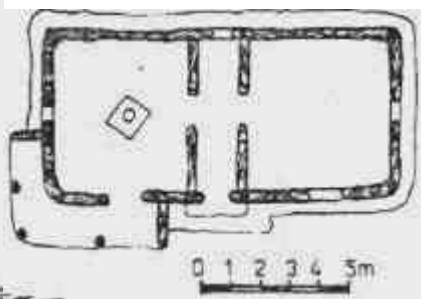
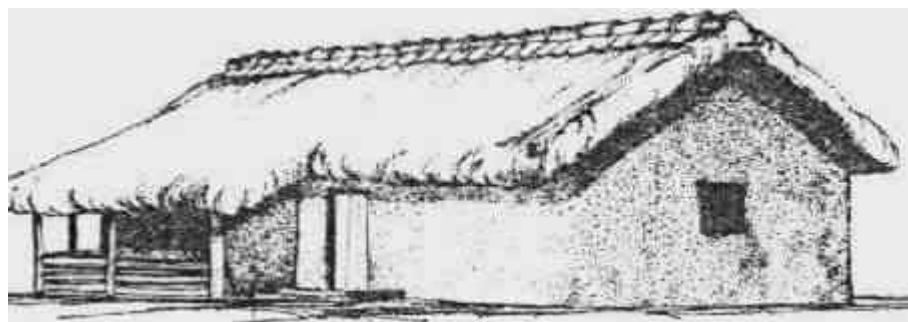
Locuintele de suprafata sunt pe plan rectangular (patrat sau dreptunghi), absidal (semicerc sau poligon) si circular. De aici deriva o mare varietate volumetrica.

Casele din arealul carpato-danubiano-pontic incep sa se individuaizeze, indepartandu-se de modelul original de tip megaron. Aceasta diferentiere se datoreaza si mutarii centrului de interes de pe latura scurta (specifica tipului megaron) pe latura lunga care devine astfel fatada principala a edificiului. Acest punct de interes este marcat prin dispunerea accesului (a intrarii) sau/si a spatiilor semideschise (prispes, foisoare).

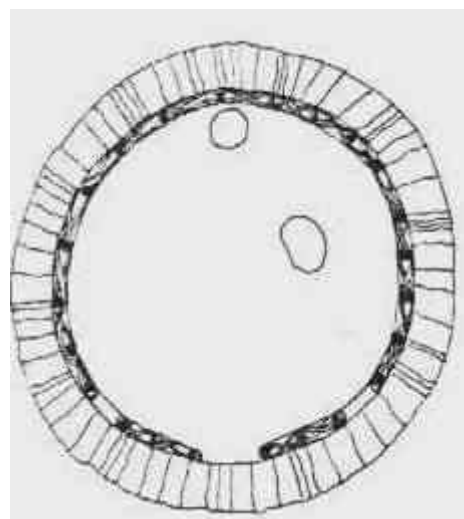
Volumele edificiilor sunt rectangulare, cu acoperis in doua sau patru pante (ape), circulare avand acoperis conic. Formele absidale reprezinta o solutie de tranzitie de la tipul circular la cel rectangular. Planurile sunt de obicei monocelulare sau bicelulare (cu una sau doua incaperi) dar apar adesea impartiri planimetrice (partiuri) mai complexe, cu trei sau mai multe incaperi.

SLIMINIC - jud. Sibiu sec. I e.n.

POPESTI - jud. Giurgiu sec. I i.e.n. - I e.n.

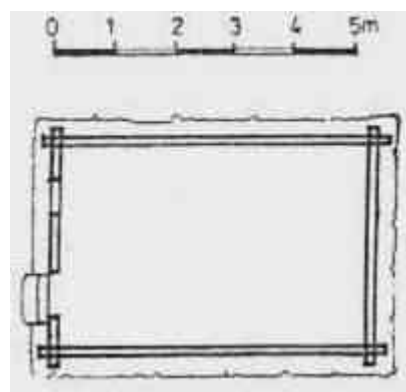

GRADUSTEA MUNCELULUI ([SARMISEGETUSA](#)) - jud. Hunedoara sec. I e.n.

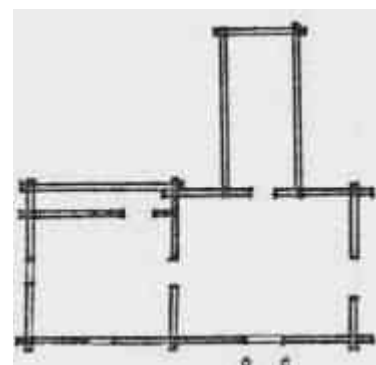
Sistemul constructiv cu talpi de lemn dispuse pe temelii din piatra, presupus in etapele anterioare, este atestat cu certitudine in cazul arhitecturii dacice. Descoperirea temeliilor din piatra ca suport al structurii din lemn a peretilor, existenta uneltelor care permiteau realizarea imbinarilor specifice acestui tip constructiv, continuat si de identificarea "in situ" a unor diafragme din barne ecarisate, dispuse orizontal si platuite la capete (sistem in cununi), precum si imaginile locuintelor dacice de pe Columna lui Traian, atesta folosirea curenta a locuintelor cu peretii din barne de lemn orizontale sau vericale, sprijiniti pe talpi, cu temelie din piatra.

Acest sistem constructiv, specific cu precadere locuintelor de suprafata predominante in epoca, corespunde planimetric tipului rectangular cu una sau mai multe incaperi. Este de presupus utilizarea acestui tip de constructii cu pereti de lemn pe talpi cu precadere in zonele cu relief inaltat si bogat impadurite.

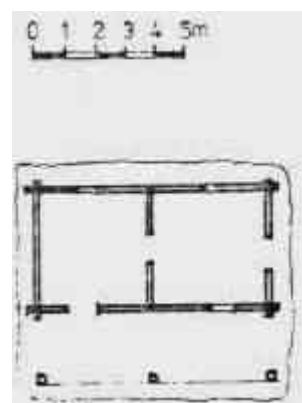
In aceasta perioada se realizeaza fenomenul regionalizarii modelelor cladirilor de locuit functie de zonele de relief si de varietatea si particularitatea rezervelor de materiale de constructie, proces care va continua si in etapele ulterioare, conducand la cristalizarea unor tipuri de locuinte diferite morfologic de la zona la zona, cu un coeficient ridicat de eficienta economica si constructiva si cu o varietate volumetrica, planimetrica si decorativa evidenta, constituind embrionul specificului regional al arhitecturii noastre traditionale.

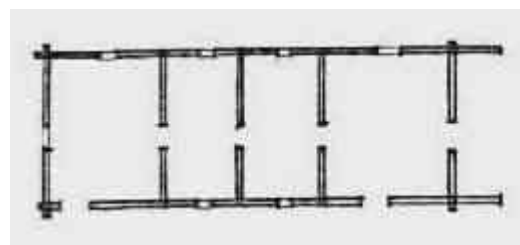
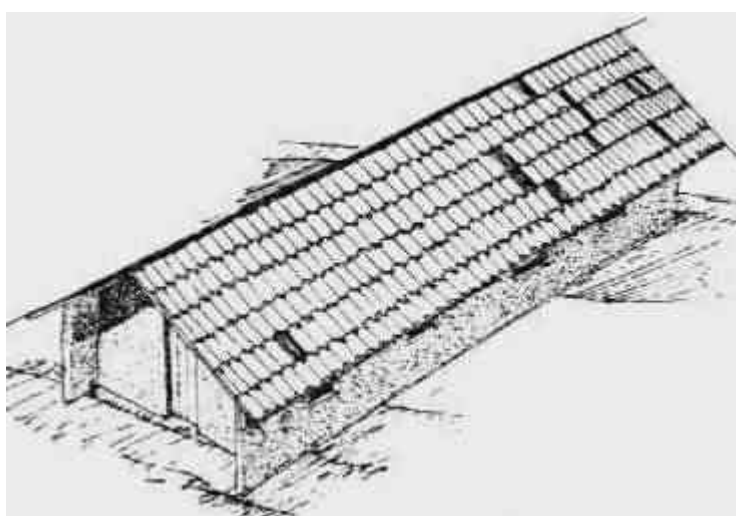
APRASUL DE SUS - jud. Sibiu sec. I i.e.n. - I e.n.
Perspectiva exterioara si plan

GRADISTEA MUNCELULUI - jud. Hunedoara sec. I i.e.n.
Perspectiva exterioara si plan

GRADISTEA MUNCCELULUI - jud. Hunedoara sec. I î.e.n. - I e.n.
Perspectiva exterioara si plan

LUNCANI-PIATRA ROSIE - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.
Perspectiva exterioara si plan

Cladirile de locuit cu dimensiuni ample si numar mare de incaperi se intalnesc frecvent in epoca dacica, alaturi de locuintele obisnuite destinate unei familii. Concentrand eforturi constructive majore si presupunand ample cunostinte de edificare, aceste constructii au de regula peretii realizati din barne de lemn sprijinite pe temelii din piatra sau cu stalpi incastrati in sol.

Arhitectura locuirii traditionale românești

LUNCANI-PIATRA ROSIE - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.
Perspectiva exterioara si plan

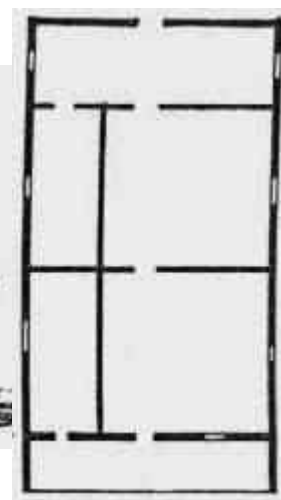
Cladirile de locuit cu dimensiuni ample si numar mare de incaperi se intalnesc frecvent in epoca dacica, alaturi de locuintele obisnuite destinate unei familii. Concentrand eforturi constructive majore si presupunand ample cunostinte de edificare, aceste constructii au de regula peretii realizati din barne de lemn sprijinite pe temelii din piatra sau cu stalpi incastrati in sol.

Incaperile sunt dispuse pe doua sau trei travee cu una sau doua deschideri. Acest mod de distributie presupune existenta unei scheme functionale clare, premergatoare demersului edilitar pe baza caruia sa se realizeze gruparea spatiilor, pornindu-se de la destinatia si importanta fiecarei incaperi.

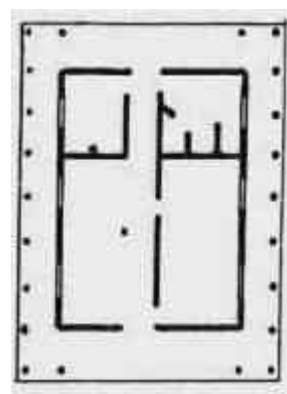
Spatiile semideschise (prisper si foisoare) sunt dispuse pe latura (intre ante), continuandu-se in acest mod tipul "megaron" sau inconjoara edificiul pe doua sau trei laturi. Este de mentionat persistenta tipului planimetric specific megaronului (cu dispunerea intrarii principale pe latura scurta a cladirii, care se pastreaza ca fatada principala a edificiului) intr-o masura mai mare decat la locuintele obisnuite.

Sistemul de organizare a planimetriei, cu travei si deschideri, confera solutiei volumetrice un evident caracter monumental, subliniat atat prin ritmul coloanelor care marcau spatiile semideschise, cat si prin utilizarea unor materiale de constructie deosebite (olane de coama, tige de acoperis etc.)

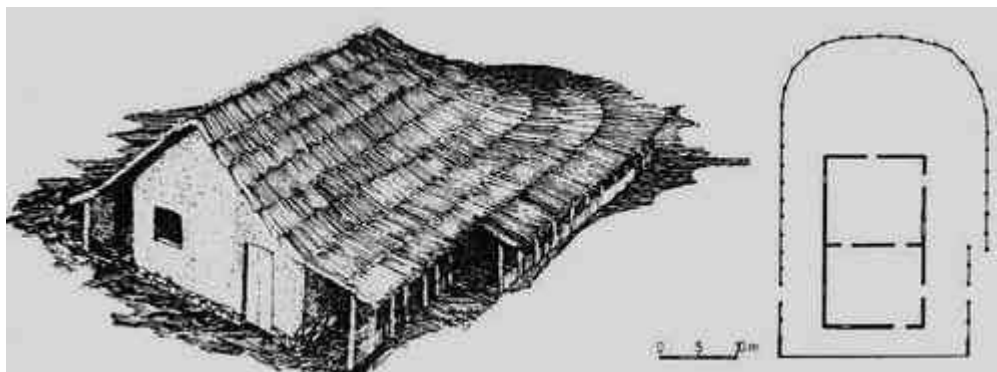
Amplitudinea edificiilor avand in plan dimensiuni de pana la 40 m. lungime, cu latime de 20 - 25 m., precum si gabaritul unor incaperi cu deschideri libere de 8-12 m, presupune, pe de o parte, procedee constructive elevate, sustinute de un instrumentar adecvat, iar pe de alta parte cunostinte tehnice ajungand pana la realizarea unor "ferme" din material lemnos, capabile sa suporte deschiderile amintite.

LUNCANI - PIATRA ROSIE - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.

CONITA ([BURIDAVA](#)) - jud. Valcea sec. I e.n. - I e.n.

LUNCANI - PIATRA ROSIE - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.

Continuand seria inovatiilor privitoare la cladirile de locuit pe care le genereaza arhitectura dacica, turnurile locuinta reprezinta cel mai elocvent exemplu. Cu certitudine aceste edificii aveau doua nivele cu functiuni distincte:

- cel inferior, cu ziduri de piatra, fiind destinat depozitarii
- cel superior, cu ziduri din caramida, destinat locuirii propriu-zise

Atestarea concreta, la aceste cladiri, a existentei planseului peste nivelul inferior, realizat cu grinzi masive din lemn, capabile sa preia eforturi apreciabile, realizate cu deschideri de circa 10 m, confirma ipoteza existentei plafonului si peste superior, al edificiilor, precum si la alte tipuri de constructii.

Multitudinea informatiilor arheologice referitoare la planimetria si sistemul constructiv al acestui tip de edificii, evidentiaza necesitatea anticiparii faptului edilitar printr-un proces de o complexitate fara precedent. Alegerea unui amplasament optim pentru ridicarea constructiei, strans legat de destinatia acesteia, distribuirea spatiilor pe cele doua nivele ale cladirii, avandu-se in vedere rolul lor functional, imaginea legaturilor pe verticala intre nivelul inferior si cel superior prin scari interioare si exterioare, repartizarea judicioasa a materialelor de constructii in vederea realizarii parterului si etajului, integrarea spatiilor semideschise (prisperle si foisoarele) in contextul functional si volumetric al edificiului, reprezinta demersuri conceptuale care confirma complexitatea procesului de proiectare implicat.

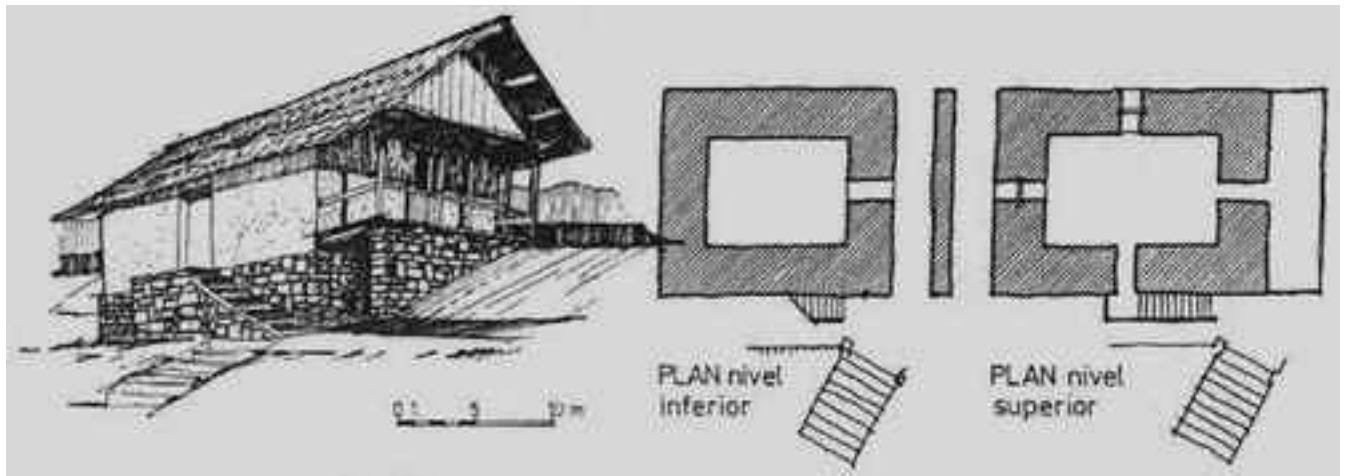
Amplitudinea proportiilor si masivitatea structurii, presupunand un efort de edificare sustinut, confirma ipoteza subsumarii acestui tip de edificiu atat la categoria constructiilor cu caracter defensiv, cat si la grupa resedintelor pentru sefii militari.

Noutatea sistemului constructiv cu analogii in arealul sud-dunarean indreptateste ipoteza prezentei in acest caz a unor influente elenistice, firesti, in contextul cunoscutelor legaturi ale statului dac cu lumea greco-romana.

Tipul de locuinta-turn, create a arhitecturii dacice aditionat repertoriului autohton al modelelor cladirilor de locuit, va constitui un factor formativ activ cu largi ecouri in etapele ulterioare.

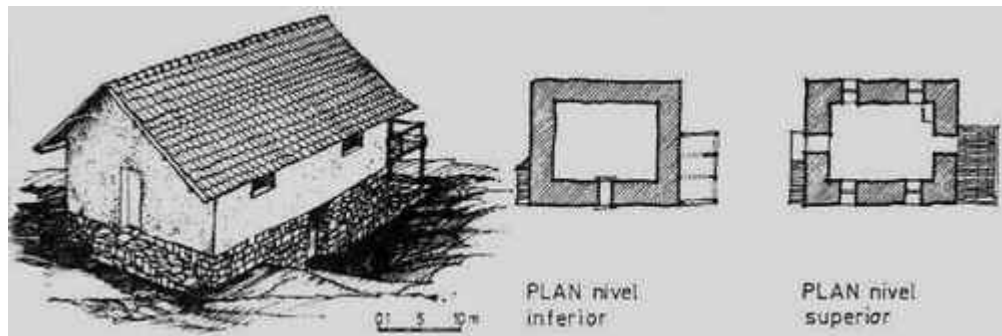
Disponerea incaperilor pe doua registre, nivelul inferior fiind de regula destinat depozitarii, iar cel superior locuirii, realizarea nivelului inferior din piatra, disponerea spatiilor semideschise cu precadere la nivelul superior constituie concepte arhitecturale care vor persista in structura culturala autohtona, manifestandu-se activ in etapele ulterioare. Aceste concepte prefigurate de arhitectura dacica si utilizate cu precadere la realizarea resedintelor conducatorilor, se vor generaliza ulterior in locuintele satesti de

deal si de munte.

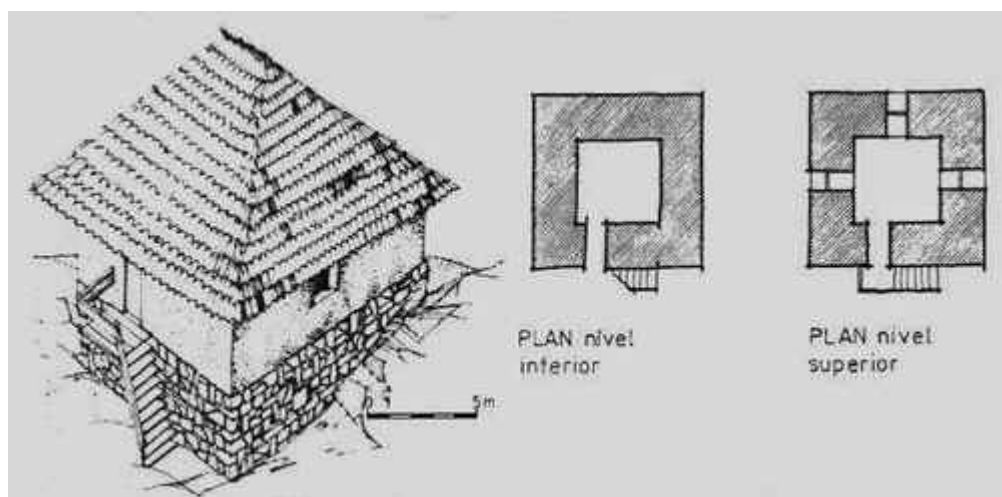
COSTESTI - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.

Perspectiva exterioara si planuri

COSTESTI - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.

Perspectiva exterioara si planuri

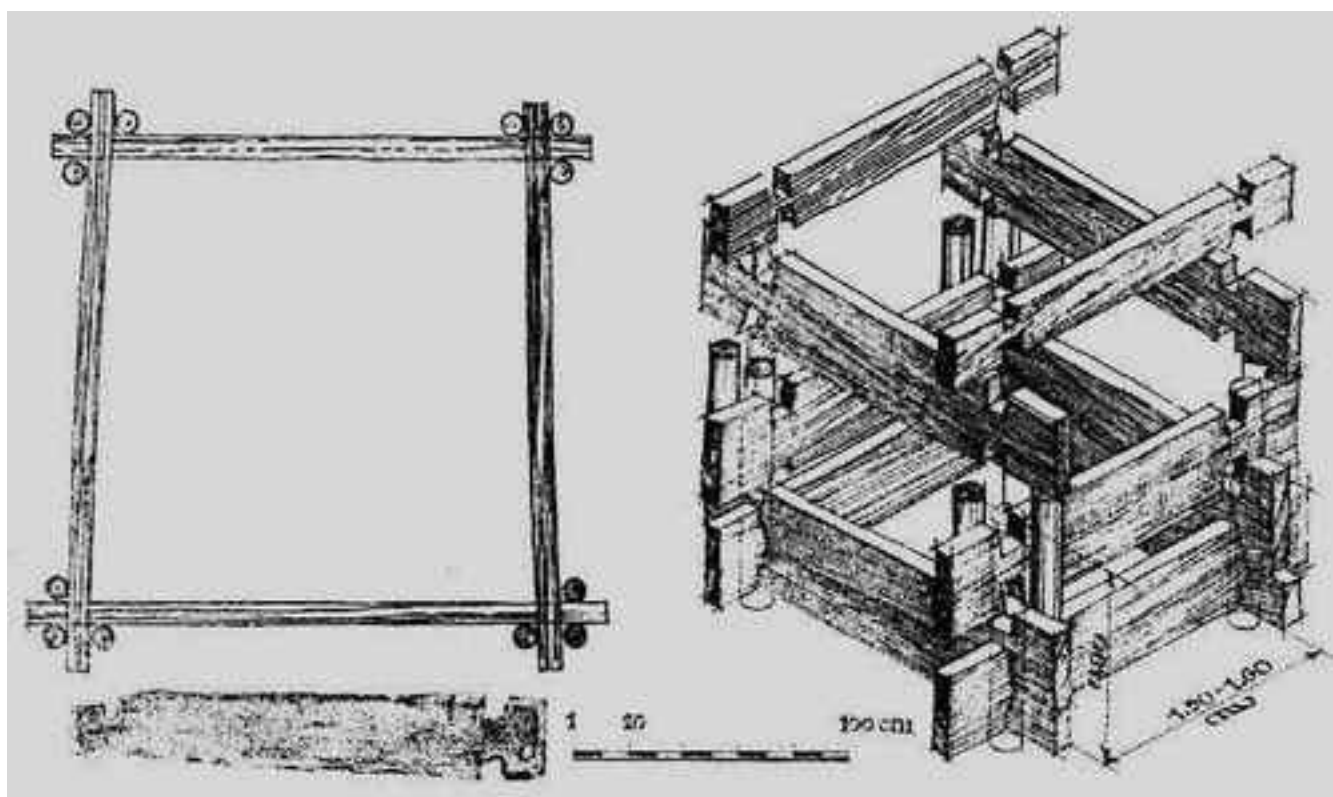

CETATENI - jud. Arges sec. II e.n.

Perspectiva exterioara si planuri

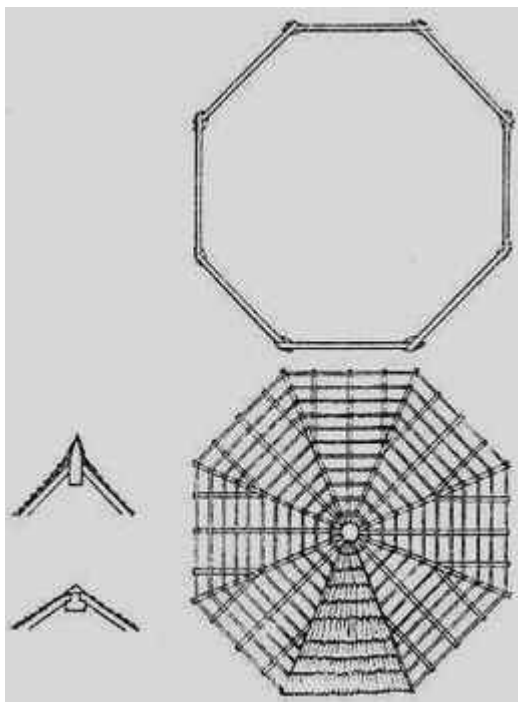
Descoperirile arheologice fac dovada folosirii sistemului constructiv in cadrul caruia peretii se realizau din barne sau dulapi de lemn, dispusi orizontal si sprijiniti pe talpi asezate direct pe sol, sau pe temelii de piatra. Sistemul de imbinare consta in chertarea barnelor la capete, in vederea platuirii lor. Atestat arheologic in cazul unei fantani, acest sistem constructiv folosit la realizarea locuintelor de suprafata. Pentru asigurarea nedeformabilitii imbinarilor, capetele petrecute ale barnelor erau fixate prin pari incastrati in sol.

Folosirea pentru prima data a zidariei din piatra la elevatii, procedeu edilitar cunoscut sub denumirea de "murus dacicus", constituie o importanta etapa in evolutia repertoriului sistemelor constructive autohtone. Reformuland in maniera autohtona elemente preluate din arealul elenistic, acest sistem constructiv presupune doua paramente din blocuri de piatra, formate cu un emplecton din pamant cu pietris compactat. Paramentele erau consolidate cu barne fixate in lacase de forma cozii de randunica, cioplite in blocurile fiecarei asize.

CIOLANESTII DIN DEAL - jud. Teleorman sec. II - I i.e.n.

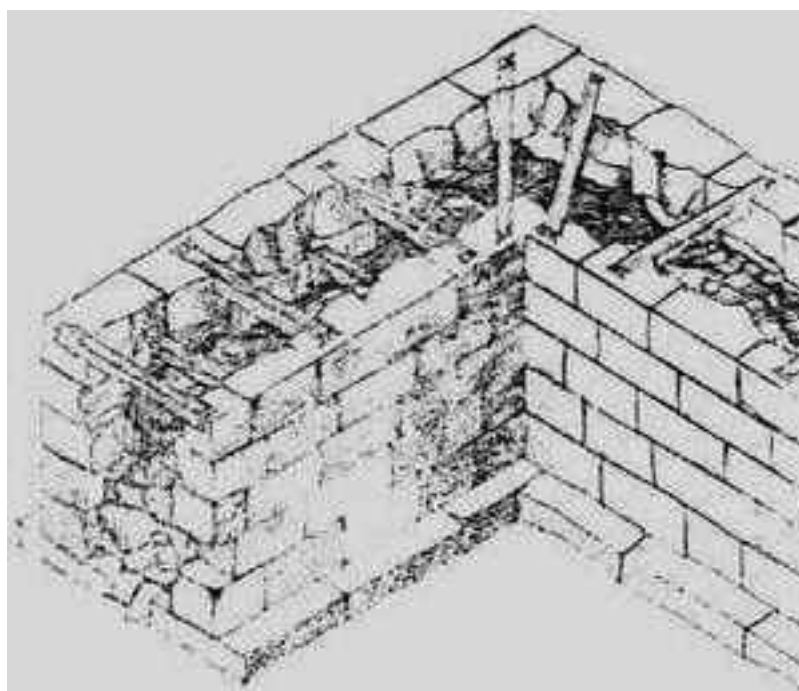
Fantana cu ghizduri din lemn
Plan, axonometrie si detaliu

GRADISTEA MUNCELULUI - LUNCANI - jud. Hunedoara

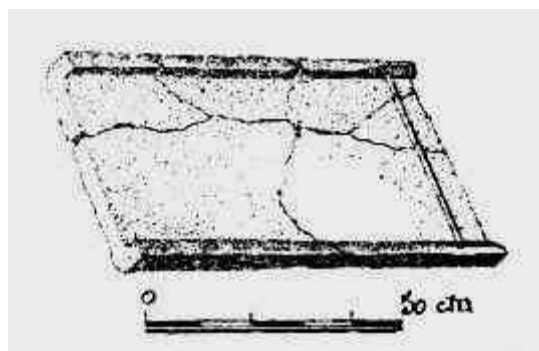
Constructii taranesti existente, care continua sistemul de realizare a acoperirii de la locuintele poligonale dacice

Plan, plan sarpanta si detalii

GRADISTEA MUNCELULUI - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.

Zid dacic (Murus dacicus)

Tigla de tip elenistic folosit la realizarea invelitorilor edificiilor dacice importante.

Sec. I î.e.n.

Axonometrie

Arta geto-dacilor

Oricine incerca sa abordeze subiectul referitor la arta geto-dacilor se izbeste de doua aspecte importante. Primul aspect tine de dificultatea stabilirii originii anumitor elemente manifestate in arta geto-dacilor, aspect care, la randu-i, este determinat de faptul ca [Dacia](#) a fost o zona in care s-au incrucisat curente culturale si de civilizatie dintre cele mai diverse. Al doilea aspect tine de saracia, cu mici exceptii, a vestigiilor si insemnarilor referitoare la arta geto-dacilor. Actualmente nu stim nimic despre literatura religioasa, poezia si dansurile lor populare, despre legendele istorice si muzica geto-dacilor, pe care, ca orice popor, nu se poate sa nu le fi avut. Nu ne ramane, ca atare, decat sa restrangem arta geto-dacilor la acele domenii despre care se poate spune ceva.

a. Despre [arhitectura](#) geto-dacilor, ca domeniu al artei acestora, avem, datorita arheologiei, date relativ bogate. Ne vom referi, in randurile urmatoare, la [fortificatii](#) (arhitectura in fortificatiile geto-dacilor) si la arhitectura constructiilor cu caracter religios (sacru).

Cele mai grandioase dintre constructiile geto-dacilor raman fortificatiile, unitare doar in conceptia de amplasare pe teren, nu in privinta caracterului si a elementelor constructive. Din acest punct de vedere s-au preferat inaltimile de tip mamelon cu pante repezi, legate de celelalte forme de relief prin sei inguste, usor de barat. Singura exceptie o constituie fortificatia liniara de la Cioclovina-Ponorici menita sa inchida accesul dinspre Tara Hategului spre [Sarmizegetusa](#). Ea este, de altfel, singura fortificatie de baraj din zona capitalei dacilor si, alaturi de ceea ce de la Tapae, a doua cunoscuta in Dacia. Celelalte fortificatii, in marea lor majoritate, sunt de tip circular, adica elementele de fortificatie inconjurau partea superioara a mamelonului pe care sunt amplasate.

Din punct de vedere al modului de raportare la teren, fortificatiile circulare materializeaza doua procedee diferite: unul traditional, in care elementele de fortificare se adaptau configuratiei naturale a terenului, evitand, fara insa sa le excluda cu totul, lucrarile de „corectare” a terenului ([Costesti-Cetatuie](#), Sarmizegetusa), altul preluat din lumea elenistica tarzie, in care amplasarea elementelor de fortificare a presupus ample lucrari de amenajare a terenului soldate cu aducerea la transee rectilinii a curbelor naturale ale mamelonului.

Elementele de fortificare ale cetatilor sunt atat dintre cele traditionale (valurile, palisadele simple, zidurile de pamant si lemn sau de piatra si lemn, si zidul din piatra sumar fasonata si legata cu un liant din pamant amestecat cu apa), cat si dintre cele noi aparute, din lumea greco-romana (zidul din piatra fasonata). Acest sistem de constructie elenistic a fost adaptat la posibilitatile locale, prin utilizarea acelu [murus Dacicus](#) (Costesti-[Blidaru](#), Luncani-[Piatra Rosie](#), Sarmizegetusa). Din aceasta perspectiva cetatile din zona capitalei statului dacilor constituie un unicat in lumea europeana din afara Imperiului Roman si sunt, in acelasi timp, cele mai impunatoare fortificatii.

Efortul pentru construirea fortificatiilor este uimitor. Numai zidurile fortificatiei de baraj de la Cioclovina-Ponorici, de exemplu, insumeaza aproximativ 120.000 metri cubi de piatra, luata toata de pe locul unde s-a ridicat fortificatia. La celelalte fortificatii din zona capitalei, ca si pentru unele constructii civile si de cult, s-a utilizat calcarul exploatat in cariera de la Magura Calanului. Cea mai mare dificultate o constituia fasonarea pietrei, operatiune executata in cariera, dar mai ales aducerea materialului litic in punctele alese pentru a fi fortificate. Blocurile de piatra, destul de mari de altfel, erau aduse de la 40-90 km, prin Valea Streiului si pe Paraul Luncanilor pentru Piatra Rosie, sau pe Mures si apoi pe firul Apei Orasului pentru celelalte. Daca ar fi sa ne rezumam doar la constructiile din piatra fasonata descoperite (investigate) pana acum in zona capitalei Daciei si luand pentru fortificatii dimensiuni minime la inaltimea zidurilor (5 m) si grosimea blocurilor de calcar din ele (40 cm) se ajunge la un total de circa 20.000 metri cubi. La toate aceste dificultati trebuie adaugate cele legate de organizarea exploatarei, transportului si zidirii acestor fortificatii.

Orice bloc de piatra trebuia transportat cu precizie la locul destinat si asezat exact la locul sau in zid, ceea ce presupunea ca nimic sa fie luat la voia intamplarii. Dincolo de efortul in sine, pentru ridicarea zidurilor erau necesare lucrari foarte anevoioase de terasare, de nivelare etc. De exemplu, numai pentru amenajarea terasei a XI-a din zona sacra a Sarmizegetusei au fost necesari peste 100.000 de metri cubi de umplutura.

O problema viu discutata in trecut era cea referitoare la amploarea si originea influentelor exercitate de civilizatiile vremii asupra celei geto-dacice. In domeniul arhitecturii se manifesta, cu precadere, influentele greco-romane. Pe langa cele aratate mai inainte, avem in vedere caramizile, tiglele si olanele cu forme si dimensiuni identice celor din tinuturile pontice, dar confectionate in Dacia, la tuburile de teracota ale conductelor de apa, la cisterna de la Costesti-Blidaru, la continuarea in caramida a zidurilor de piatra ale turnurilor-locuinta, la drumurile pavate cu lespezi de piatra, la scarile monumentale din piatra ecarisata, la sistemul *șicane* de la unele intrari in cetati, la planurile patrulatere ale unor cetati, la zidurile de terasa, la constructiile de tip platforma din blocuri paralelipipedice prinse cu scoabe de fier. Asimilarea acestor elemente, folosirea unor elemente traditionale, adaptarea preluarilor la posibilitatile si gustul lor conferea un caracter original arhitecturii civile si militare dacice.

Dintre constructiile cu caracter religios cele mai importante sunt sanctuarele, adevarate temple ale antichitatii dacice. Aceste sanctuare sunt rectangulare, de tipul aliniamentelor de tamburi din calcar sau andenzit, si circulare, simple sau complexe. Din totalul de 30 de sanctuare descoperite pe teritoriul fostei Dacii, 23 sunt de tipul aliniamentelor, iar 7 apartin celei de a doua categorii. In cadrul complexului de cetati dacice din Muntii Sureanu, se gasesc urmele a 18 sanctuare, 15 rectangulare si 3 circulare.

Aceste edificii de cult erau amplasate, de regula, in afara incintei fortificatiei propriu-zise. Ele se ridicau pe terase special amenajate. Elementele constructive, bazele

de coloana în special, erau asezate direct pe stanca de pe terasa sau de pe fundații realizate prin saparea în umplutura terasei a unor lentile în formă de palnie și umplute succesiv cu piatră de râu și argilă, în vederea consolidării terenului. Pe bazele de coloane din calcar se ridicau apoi coloanele din lemn, care susțineau acoperișul templului, în două ape, din lemn și sindrila; în cazul bazelor din piatră de andezit, coloanele erau durate din același material.

Sanctuarele erau niste construcții impunătoare, adevărate edificii de cult de genul templului. De exemplu, sanctuarul mare de calcar de pe terasa a XI-a de la Sarmizegetusa era format din 4 siruri a 15 coloane, asezate la distanța de 3,20 metri între siruri și de 2,50 metri între coloane (interax) ceea ce ar reprezenta o construcție cu o lungime de peste 35 de metri și o lățime de aproximativ 10 metri.

Bazele de coloane și o parte din coloana erau cuprinse, la vremea funcționării lacasurilor, într-un strat de umplutura din lut, care constituia, de fapt, nivelul de calcare, podeaua edificiului respectiv. La intrarea în sanctuare erau platforme realizate în tehnica zidului dacic, care, probabil, aveau pe nivelul lor de calcare un placaj din lespezi de piatră, sau, mai degraba, un paviment din lemn, ce se continua în partea dinspre sanctuar cu o treaptă de patrundere în interior.

b. Pentru epoca clasică, *sculptura* în piatră e reprezentată de elemente puțin numeroase și extrem de simple, ceea ce ne determină să apreciem că geto-dacii nu au dezvoltat o artă sculpturală în piatră de tip monumental, ci, mai degraba, una minoră, cu rol decorativ. Este posibil însă că geto-dacii să fi dezvoltat o bogată artă în lemn.

c. Un domeniu mai bine cunoscut al artei dacice îl constituie "[*arta metalului*](#)", în special a argintului. Întâlnim la geto-daci tot felul de obiecte de podoabe ([*fibule*](#), unele aurite, inele, bratari simple sau plurispiralice, aplici, lanturi ornamentale, majoritatea frumos ornamentate cu elemente geometrice sau geometrizante), de orfeverie și feronerie.

d. Mult mai bogat este însă repertoriul *ornamental* al [*ceramicii*](#) geto-dacice. La ceramica lucrată cu mână s-au practicat ornamentele incizate (linii valurite, motive în formă de creangă de brad, simple crestături oblice etc.), dar și cele în relief (butoni discoidali, proeminente conice, emisferice, orale, uneori împodobite ele însele, sau braurile-orizontale, sub buza vasului, și/sau verticale, de la gura spre fundul vasului).

Ornamentarea vaselor lucrate la roata e mai puțin variată, cu excepția vaselor pictate. Podoaba cea mai obișnuită e linia în val incizată, alternând uneori cu linii drepte executate tot prin incizii.

O categorie specială o reprezintă ornamentica ceramicii pictate. Un tip de asemenea ornamentare constă din benzi orizontale de culoare, mai rar și linii verticale, drepte sau în zig-zag, pictate pe suprafața vaselor. Cel mai interesant tip, original, care nu-și găsește încă analogii contemporane, constă în aplicarea, pe fondul galbui sau negru al angobei vasului, a unor motive geometrice, vegetale sau animale de culoare albă sau brun-roșcată.

Atât cât putem ști astăzi despre arta geto-dacilor, unele lucruri rămânând nedescoperite sau neexplicate, ne permite să apreciem că ea include foarte multe elemente de împrumut sau care pot fi puse în analogie cu cele ale unor popoare ale vremii. Însă aceste împrumuturi nu-i rapesc acesteia originalitatea. "*Ceea ce se poate afirma însă de pe acum și nu va suferi niciodată o desmintire*, sublinia H. Daicoviciu, *e faptul că daco-getii au creat o cultură spirituală demnă de splendoarea lor civilizație*

Daco-geții în arta plastică romană

1. Statui de barbati daci
2. Busturi si capete de daci
3. Reliefe, altoreliefe si lespezi cu persoane sau grupuri de daci

Pe parcursul campaniilor din anii 101-102 si 105 –106, pe vaile, plaiurile si culmile carpatine, patrundind mai adinc spre limitele nordice ale Daciei lui [Decebal](#), armatele romane au cunoscut indeaproape ascutisul armelor dacilor si dirzenia lor razboinica, dar si trasaturile fizice si fizionomice, aspectele morale si psihice ale poporului nord-dunarean, din ai carui fii apar unele personaje mai remarcabile si numeroase reprezentari plastice, sculpturale din Italia si din alte zone ale Imperiului.

Aceste reprezentari statuare si reliefe sint documente de interes istoric-arheologic si etnologic deosebit, importante si pentru cunoasterea caracterelor etnice si somatice ale geto-dacilor. Numerosi prizonieri, luati de trupele romane, fiind dusi in cortegiul triumfal la Roma, apoi deportati, redusi la stadiul de robi, vinduti ori „internati” –elementele nobile, aristocratia geto-dacilor, in diferite zone ale imperiului, dar mai cu seama la Roma si in teritoriul ei, folositi in primul rind ca forta de munca.

[Captivii daci](#), luati din masele temutilor dusmani si adversari ai imperiului, compatriotii cei mai devotati ai regelui Decebal—ca figuri impozante de oameni voinici si chipesi, vor fi facut, desigur, impresie asupra populatiei romane si italice. Ei au impresionat de asemenea retinind atentia sculptorilor vremii, carora le-au servit ca excelente modele pentru operele de arta destinate a impodobii pietele, basilicile si alte cladiri publice ori particulare ale Romei, prelevind si perpetuind simbolic succesele armelor si gloria lui „Optimus Princeps”, Ulpius Traian pe meleagurile carpato-danubiene.

Atentia si popularitatea de care au avut parte captivii daci deportati la Roma rezulta din numeroasele lor reprezentari in sculptura de la inceputul sec. II-lea. In arta plastica a epocii apar—desigur ca din motive politice si propagandistice inainte de toate, mai putin umanitare ori pur estetice, figuri de daci si „Dacia” in forma simbolica de femeie, in variante numeroase si ipostaze; ca si armele dacice, indeosebi [arma curba](#), sabia scurta in forma de secera.

Principala opera de arta plastica unde figureaza daci—impreuna cu alti barbari adversari sau alii ai Romei—este Columna lui Traian din Forul din centrul Romei in a carui suita de scene figurile lor—femei, barbati, copii din toate paturile sociale in frunte cu regele Decebal—sunt tipice, permanente, recunoscute indeosebi ca fiind portrete realiste, avind in consecinta o importanta si o valoare documentara de prim rang—arheologica, istorica, etnologica—chiar si pentru cunosterea tipului somatic; impozanta coloana impodobita cu o serie de scene in genul unui film cinematografic modern, asezat in centrul capitalei imperiale este un repertoriu glicptic considerat de multi arheologi ca „ultima opera de valoare” artistica a antichitatii clasice. Capetele de daci au fost daluite

de talentatii sculptori ai Romei dupa originalele vii, nu numai dupa „schite”—crochiuri si desene luate de unii abili „reporteri” de razboi in cursul campaniilor din Dacia, ori din”memorie si fantezie”. Prizonierii nobili sau oameni de rind adusi la Roma au pozat, nu voluntar dar sigur cu oarecare mindrie si nostalgii patriotice, in fata indeminaticilor sculptori—toti ramasi ca foarte multi altii anonimi pentru posteritate—ai stralucitei capitale a Imperiului Roman. La niste portrete realiste, reprezentate obiectiv, se pot recunoaste unele trasaturi individuale, particulare, elemente de fizionomie autentic-daci-tracice, ce nu au caracterul de sabloane repetate mecanic la infinit, asemenea figurilor de „sfinti” din iconografia crestinismului, mai ales cel greco-bizantin.

Majoritatea operelor sculptate care infatiseaza pe daco-geti, au servit desigur spre a impodobi Forul lui Ulpius Traianus, ca si eventual alte monumente publice romane, au un scop politic evident si firesc necesar in toate timpurile: de propaganda si reclama, dupa subjugarea in Dacia carpatica a unui dirz si periculos adversar al imparatiei. Numarul pieselor sculpturale infatisind daci trebuie sa fi fost foarte mare iar valoarea artistica a celor cunoscute azi, pastrate la vedere neintrerupt pe monumentele antice, ori scoase din ruine si din pamint —este destul de ridicata, uneori chiar apreciabila, fara a mai vorbi de semnificatia si utilitatea lor documentara, istorico-sociala si arheologica.

Ele se repertorizeaza in trei grupe, care nu pot fi determinate net in toate cazurile, din cauza starii fragmentare a unora dintre ele:

1. STATUI DE DACI

1. **BUSTURI**—respectiv numai capete, care pot sa apartina fie Grupei 1 fie Grupei 3.
2. **RELIEFE, ALTORELIEFE SI LESPEZI**--cu persoane sau grupuri de daci

1. STATUI DE DACI

Statuile reprezentind intreaga persoana sint cele mai numeroase, aprox. 18 piese. Unele infatiseaza personajele cu miinile suprapuse—incrucisate, simbolizind conditia de captivi.

Opt statui asezate deasupra coloanelor libere pe cele doua laturi largi ale arcului de triumf al lui Constantin I, aduse aici din Forul lui Traian. Desi sint incomplete (restaurate in secolul al XVIII-lea) s-a stabilit si admis aproape unanim ca ele infatiseaza captivi din Dacia. Pe acelasi arc si evident de aceiasi provenienta este si figura colosala din care s-a pastrat partea inferioara. Se afla in Muzeul Capitolului iar o replica in Villa Borghese.

A)----Statuie de barbat, inalta de 225 cm, cu barba, fara caciula, invismintat cu tunica, pantaloni, manta si opinci. Mina dreapta o tine pe antebrațul sting. Lucrarea este

neterminata ; a fost descoperita in anul 1841 in Via dei Coronati, la Roma si se afla la Muzeul Lateran.

B)----Statuie (sau bust?) din marmura, inalta de 181cm. Capul, cu alte detalii integrate in opera moderna (virful caciunii, sprincenele, nasul, buza inferioara, barbia, o parte din grumaz si din haina, etc) ; trunchiul este din marmura violacee deschisa. Are bratele incrucisate inainte, in modul tipic prizonierului. Mantaua cu falduri adinci este fixata cu o fibula—buton pe umarul drept. Se afla la Vatican (Museo Chiavamonti, odinioara in Villa Negroni)

C)----Statuie cu capul descoperit, fara barba, invesmintat in tunica, pantaloni si mantie si opinci. Piciorul sting este incrucisat peste cel drept. Numeroase portiuni sint restaurate. Se afla in colectia Torlonia, la Roma. A fost considerata „rege dac prizonier”, ceea ce, dupa fizionomie si tinuta in ansamblu pare eronat.

D)----Statuie inalta de 234 cm, cu barba, caciula, tunica si pantaloni. Minile, nasul si unele parti din tunica sint restaurate. A fost descoperita in Forul lui Traian. Este asemanatoare cu cele de pe Arcul lui Constantin I si se afla la muzeul din Napoli.

E)----Statuie inalta de 238 cm, reprezentind un dac cu barba, cu caciula frigiana, in tunica incinsa cu briu; pantaloni si manta. Bratul drept este adus spre soldul sting iar mina stinga indoita peste piept. Sint restaurate miinile, nasul si o parte din tunica. Din Forul lui Traian a fost dusa in Muzeul Napoli.

F)----Statuie a unui personaj cu barba, fara caciula, in camasa, pantaloni si mantie, incaltat cu opinci si avind bratele incrucisate in fata—mina dreapta pe antebrațul sting. Se afla in Florenta

G)----Statuie inalta de 275 cm. Lipsesc capul si miinile. Linga piciorul sting are un scut hexagonal, o tolba si arcul. Este evident un combatant dac, simbolizind dusmanul infrint si capturat. A fost descoperita in anul 1764 in ruinele de la Efes si dusa la Smirna, unde se afla in gradina Muzeului Arheologic.

H)----Statuie din marmura alba, inalta de 72 cm careia ii lipseste capul. Poarta tunica cu mineci, centura la briu, strinsa pe corp, pantaloni bufanti legati la glezna si

opinci iar mantia este prinsa cu o fibula pe umarul drept. Mina dreapta este pusa peste antebratul sting, in semn de supunere. In mina stinga tine o cuta a mantiei. Se afla la Muzeul Bruxelles.

I)----Opt statui de barbari prizonieri, asezate deasupra coloanelor libere care decoreaza cele doua fete ale Arcului de Triumf, din ele insa nu sint originale decit partea de la umeri in jos. Capetele, miinile si intreaga statuie asezata pe coloana din dreapta arcului central de pe fata sudica, sint opera sculptorului Bracci si au fost executate in anul 1734. Dupa ceea ce se pastreaza original nu se poate afirma nimic privitor la tipul de barbar reprezentat si epoca executarii. Costumul nu reprezinta nimic impotriva identificarii lor cu daci, poarta intocmai ca acestia tunica incinsa la mijloc; pantaloni lungi rasfrinti si strinsi la glezna deasupra incaltamintei—un fel de bocanci incheiati in fata cu sireturi—deasupra mantale cu franjuri. Miinile le tin in fata legate, cu dreapta peste stinga, afara de alte statui restaurate integral care sint asezate invers. Capetele, dupa restaurarea lui Bracci, au trasaturile tipului dac, cum si acoperamintul capului este acel pileus frigian purtat de daci. Nu se poate afirma daca restaurarea corespunde adevarului caci din capetele originale nu se pastreaza nici unul. La sfirsitul secolului al XVIII-lea, in sapaturile de linga arc s-a descoperit un cap de barbar (pastrat la Vatican) cu pileus; ca proportii, acest cap pare nepotrivit cu corpul statuiilor, astfel incit ramine in picioare ipoteza indentificarii statuiilor cu daci si datarea lor in epoca lui Traian, servind la ornamentarea forului acestui imparat [Florescu; Arcul lui Constantin;p. 26]

2.BUSTURI SI CAPETE DE DACI

Asemenea piese, unele avind caciula, altele cu capul descoperit, fizionomia avind trasaturi tipice, se cunosc in mar enumar, prin diferite colectii din Italia si din alte tari europene. Un amplu repertoriu al acestora a fost intocmit de A.I. Vostinina, Golovi, „varvarov” Iz sobraniia Ermitaja [Capete de barbari in colectia Ermitajului],I trudi anticnogo otdela muzei Ermitaja, Leningrad, 1946, pag. 199—218. scurta prezentare—recenzie a acestei lucrari: Emil Condurachi, Analalele romano-sovietice, Bucuresti, 1947, nr. 3, p. 508, cu remarca judicioasa: „un studiu exhaustiv a acestor reprezentari de daci, imprastiate prin muzeele si prin diferitele monumente europene, este astazi, dupa publicarea sculpturilor de la Ermitaj, nu numai posibila, dar si de dorit. Ceea ce a facut Bienhowski pentru reprezentarile barbarilor in arta greaca si romana trebuie reluat in special pentru acel capitol al portretistice roman eprivind pe daci.

2.1--BUSTURI

A)---Busta înalt de 105cm, capul avind 60 cm, cu unele întregiri moderne (sprinceana stînga și ochiul, o parte din barbă iar bustul-suport este modern, modificat). Are trasături pregnante, privire dreaptă, energică, expresivă; la ceafă nu este lucrat dovada că sculptura era așezată lîngă un perete. Descoperit în Forul lui Traian în anul 1822 (săpăturile franceze). Se află la Muzeul Vaticanului. După Em. Panaitescu [Ephemeris daco-romaniae, Annuaria de la Scuola Romana, I, 1923, pag. 406—408] ar fi bustul regelui Decebalus.

B)---Bust de marmură galbuie avind capul descoperit și barbă; înalt de 150 cm; întregit : nasul, buza de jos, barbă, o parte din par, etc. Are trasături expresive, puternic reliefate, tip de fizionomie rustică, cu privire încruntată. Descoperit în Forul lui Traian înainte de anul 1837. aflat în Muzeul Vaticanului (Amelung, Die Skulpturen, I, p.15, și 913, nr. 9, pl. I.)

C)---Bust de marmură albă, dac cu barbă scurtă, fără caciulă, capul avind 45 cm. Întregiri: nasul cu buza de sus, parul, grumazul. Are privirea dreaptă, energică, asemănătoare cu precedentul dar cu trasături mai fine și mai nobile. Descoperit la Traianus Portus (gura Tîbrului). Se află la Muzeul Vaticanului (Amelung, I, p.145—146, nr. 118, pl.14)

D)---Bust de dac „[comatus](#)”din Roma, în Copenhaga (vezi C.Jakobsen, Ny Carlsberg Glyptotek Fortegnelse over de antique Kunstvaerker, 1907. p. 237, nr. 676 (Fred Poulsen Catalogue of ancient sculpture in the Ny Carlsberg Glyptotek Copenhagen, 1951, p. 471, Inv. 676 „Dacian Colossal head”

E)---Bust colosal de dac (antic numai capul, restul restaurat ca și parul, nasul, buza superioară) aflat în colecția Farnese, în Muzeul Napoli (Rusch, Guida... p. 256, nr. 1069)

F)--- Bust cu barbă și caciulă cu înălțimea totală de 94 cm, capul de la capatul barbii la sfîrșitul caciulii = 66 cm. Figura de aristocrat, ceva mai în vîrstă; privirea liniștită, calmă. Achiziționat în anul 1861 din galeriile Campana, provine , foarte probabil, tot din Roma. Se află în Muzeul Ermitaj, nr. 248 [Vostinina, p. 203, pl. II]

G)---Bust cu barbă și caciulă, înalt de 97 cm; capul de 49 cm. De aceeași proveniență cu precedentul și aflat tot la Muzeul Ermitaj, nr. 28 [Vostinina, p. 203, pl. II]

2.2--CAPETE

A)---Cap de dac „comatus”, din Roma (linga Palazzo Giustiniani), înalt de 46 cm. Se afla la Copenhaga [Jakobson, p.238, nr. 677, Paulsen, p. 472, nr. 667, „Dacian colossal head”]

B)---Cap de barbar cu parul scurt pe frunte. Se afla la Muzeul Torlonia, Roma [Bibl. Matz—Duhn, I, p. 350, nr. 1191]

C)---Cap de barbar cu parul lis și barba scurtă. Nasul și buza superioară sunt restaurări moderne. [Bibl. Matz—Duhn, I, p. 350, nr. 1192].

D)---Cap de barbar cu dimensiuni ceva mai mari decât cele naturale. Palazzo Giustiniani, Roma [Bibl. Matz—Duhn, I, p. 350, nr. 1194].

E)---Cap colossal, cu barba și mustată; căciula mare. Ochii sunt redați plastic iar barbia și nasul sunt restaurate. Se afla la stud. Monteverde, Roma [Bibl. Matz—Duhn, I, p. 350, nr. 1194 a].

F)---Cap de barbar cu barba. Se afla la Stud. Canova, Roma [Bibl. Matz—Duhn, I, p. 350, nr. 1196].

G)---Cap de marmură albă, cu barba și mustați, fără căciula, înalt de 50,3 cm. Parti întregite: nasul, o mare porțiune din grumaz și parti din par. Are privirea dreaptă, încruntată și posomorită; fruntea cu riduri, sprincenele stufoase. Este o figură expresivă, tipică de dac, se afla inițial la Roma în Villa Altobrandini, achiziționată în anul 1826 de Bunsen pentru muzeul din Berlin. [Bibl. Beschreibung der antiken Skulpturen, Königliche Museen zu Berlin, 1991, p. 180, nr. 461]. Este considerat ca fiind inițial parte dintr-un bust.

3.RELIEFE, ALTORELIEFE SI LESPEZI

3.1--RELIEFE

A)---Relief asezat pe arcul imparatului Constantinus I, la Roma (sub arcada si in atica de la vest a arcului) infatisind pe imparatul Traian (cu capul inlocuit cu al lui Constantin) incoronat de Victoria si condus de Roma personificata, intra in orasul indicat printr-o arcada. La dreapta o lupta intre daci si romani. Freza provine de la un monument ridicat in cinstea imparatului Traian. [Bibl. Rep. Rel. I, pag. 252]

B)---Relief infatisind o biruinta a romanilor asupra unui grup de daci; imparatul Traian calare (cu capul inlocuit ca la relieful precedent pe monumentul lui Constantinus I), asezat sub arcada si sub atica de la vest si avind aceiasi provenienta. [Bibl. Rep. Rel. I, pag. 252].

3.2--ALTORELIEF

A)---Figura cu barba, caciula, tunica, pantaloni, manta, cizme; cu palmele rupte. Aflata in Muzeul Torlonia, Roma, nr. 412. [Bibl. Rep. Stat., II, p. 196, nr. 5]

3.3--LESPEZI

A)---Lespede cu relief infatisind doi prizonieri daci, oameni de rind, „comati”, intr-un car tras de doi cai, escortati de trei paznici desculti, din care unul are un pumnal la sold. Se afla la Muzeul Luvru (Louvre) din Paris. [Bibl. Rel. Rep, II, pag. 288, nr. 2, („plaque Campana”)]

B)---Lespede cu un [calaret dac](#) traversind Dunarea înnot. . [Bibl. Rel. Rep, II, pag. 312, nr. 2]. [Papers of British School, Roma, IV, pag. 247, E. Strong, Roman sculpture, pag. 50].

Creșterea animalelor în Dacia

O serie de date de ordin istoric (prin documente) sau arheologic (prin descoperirea unor obiecte si unelte legate de aceasta ocupatie), dar mai cu seama prin materialul arheozoologic rezultat si el - fie în urma sapaturilor în siturile geto-dacice, datorita caruia

se pot detalia date complexe si exacte cu referire la frecventa unor specii, caracteristici tipologice ale acestora, folosirea lor în diverse scopuri de ordin economic, dar si cultic -, cât si prin date corelate cu informatiile ce rezulta prin reprezentarea acestora pe diverse lucrari în piatra cât si teoretica, vin sa ne arate destul de bine rolul jucat de animalele domestice în viata de zi cu zi a comunitatilor umane geto-dacice.

Se poate constata ca specia cea mai frecventa era reprezentata prin cornutele mari (taurinele) ce aveau functionalitati multiple. Mai întâi prin sacrificare, datorita si taliei lor, acopereau cu mult peste jumătate din necesarul de proteine animale necesare vietii omului, dar si pe aceea de productie a laptelui (ce dadea prin preparare si o serie de alte produse alimentare), cât si pe cea de motor animal indispensabil pentru o serie de activitati de acum bine diversificate. Ele erau reprezentate printr-un tip de talie cel mult medie, cu coarne relativ mici. Între adulti si maturi erau cu totul preponderente femelele, castratii fiind astfel în numar relativ redus. Trebuie mentionat ca la [daci din Moldova](#) se gaseau si vite acornute, ce reprezentau un grup cu totul inedit.

O frecventa mult mai mica o aveau ovicaprinele, dar existau si rare exceptii când aceste cornute mici întreceau doar ca numar, dar nu ca pondere, taurinele. Ovinele se gaseau în cantitate mai mare decât caprinele si ele erau de talie relativ mica, cele mai multe înca cornute, capra aparând însa mai masiva. Cornutele mici erau si ele polivalente, dând lapte, iar oaia si lâna. S-ar putea ca si la ovine sa se fi practicat castrarea masculilor. Prin sacrificare, ovicaprinele dadeau o cota de carne cu foarte mult mai mica decât taurinele.

Porcinele, uneori întrecând usor ca frecventa cornutele mici, fiind monovalente, erau crescute doar pentru producerea de carne si grasime, furnizând totusi o cota nu prea mare de carne. Porcul crescut de [geto-daci](#) era de talie mijlocie.

[Calul](#) apare de doua tipuri, existând cai obisnuiti (ordinari), de talie mica si medie, cât si cai înalti (de elita), de peste 1,40 m, buni de calarie, întrebuintati probabil doar de

catre aristocrație. Calul era totodată un animal pe care geto-dacii îl foloseau în scopuri cultice, găsindu-se uneori cai îngropați întregi, sau doar o parte din trupul lor (cap și extremitățile membrelor), uneori însoțind decedatul în mormânt.

Geto-dacii nu creșteau asinul, acesta fiind de aceea foarte rar printre resturile animaliere; era adus în zona probabil de grecii din cetățile de pe țărmul Pontului Euxin.

Ca specii fără importanță economică menționăm [câinele](#) și pisica. Primul era bine reprezentat, existând câini de la foarte mici ca talie (zisi câini "de salon") până la foarte mari, aproape ca niște lupi, folosiți desigur pentru pază. Se pare că, în a doua parte a La Tene-ului, câinele devine și un animal de importanță cultică, găsindu-se exemplare de diverse mărimi îngropate întregi în gropi. Pisica era încă foarte rară, fiind prezentă doar în situri din sudul României.

Pe lângă mamiferele citate mai sus, geto-dacii aveau de acum și păsări domestice, găina, găsită în cantitate foarte mică, dar și gășca, însă foarte rară.

Așezările Geților munteni

Cu privire la [tipurile de locuințe](#) geto-dace, datele sunt destul de sărace și ele au putut fi stabilite, în Câmpia Munteniei, numai pe baza cercetărilor arheologice. Cert este că geto-dacii au folosit ca tipuri de locuințe: bordeiul și casa de suprafață.

Bordeiele aveau fie forma rombică neregulată, fie ovală (la Malu Roșu) sau rectangulară (la Chirnogi), uneori prevăzute cu trepte de coborâre, cum este cazul celor de la Catelu Nou, sau contur patrulater cu colțurile rotunjite, descoperite la Tănganu, Popești Novaci și Piscul Crășanilor. Menționăm în acest cadru, interesantă descoperire de la Brăgădiru, constând din suprapunerea parțială a unui bordei de formă ovală de către o locuință de suprafață (patrulateră).

Dimensiunile bordeielor, atingând în general adâncimea de aproximativ 0,80 - 1 m, sunt cuprinse între : 3,60 m x 3 m sau 4,80 m x 3,50 m. Pământul de umplutură aflat în interiorul bordeielor conținea adeseori cenușă, ceea ce ar putea atesta folosirea în construcție a trestiei sau papirisului. De obicei, în încăperi se aflau vetre. Au fost însă situații când nu s-au identificat vetre sau urme de arsură puternică, ceea ce demonstrează folosirea lor în afara încăperilor.

La daco-getii din Câmpia munteană casele de suprafață au alcătuit majoritatea locuințelor. De formă rectangulară sau alipsoidală aceste case erau ridicate, la suprafața solului, pe un schelet de pari groși care susțineau o împletitură deasă de nuiele; peste acest schelet lemnos se așternea un strat gros și dens de lipitură de lut amestecat cu paie. Atât prin cercetările de la Popești Novaci, cât și prin cele de la Brăgădiru, dădești, Catelu Nou și altele s-au aflat resturi de chirpic în amestec cu paie, ce proveneau de la pereții locuințelor. La [Radovanu](#), într-o locuință de suprafață, au fost identificate gropile a doi pari care susțineau acoperișul.

Locuințele au fost, se pare, învelite cu trestie ori cu paie. Totuși, atât la Radovanu cât și la Popești Novaci s-au găsit, mai ales în sectorul denumit Chi, mari cantități de țigle din lut imitate după cele grecești, dar de factură locală, cuie și scoabe de fier în care se prindeau grinzile ce aveau rolul de a susține scheletul lemnos al locuințelor. Usile erau închise cu zăvoare asigurate cu chei din fier și bronz. Podelele se realizau din lut batătorit. Cu mici excepții, aproape toate încăperile erau prevăzute, în colțul de nord-est

sau est, cu o vatra deschisa aproape rotunda (cu diametrul de 0,50 m - 1 m) ori patrata (cu laturile pana la 1,20 m lungime). Vetrele asezate direct pe pamant se faceau dintr-un strat de lut batatorit, care in urma arderii capata duritate mare și o culoare rosiatica albicioasa; ele serveau pentru prepararea hranei. In anumite situatii s-au gasit chiar si cuptoare menajere. Dimensiunile locuintelor de suprafata sunt variabile: astfel la Manastirea si Piscul Crasanilor au fost cuprinse intre 2,80 x 2 m; 3m x 2m pe cand la Bragadiru si Popesti Novaci au fost surprinse si locuinte cu o suprafata mai mare: 5,60 m x 4,20 m. In constructia caselor se observa o tehnica primitiva, materia prima folosita se realizeaza din lemn si lut, in amestec cu paie, piatra nefiind utilizata, deoarece lipseste in toata Campia Romana.

Din cele aratate se desprinde concluzia folosirii de catre geto-daci in mod concomitent a bordeielor si a locuintelor de suprafata, fara a se putea face o delimitare in timp intre aceste doua tipuri de case. De la tipurile de locuinte descrise, caracteristice regiunii de ses, face totusi exceptie un complex aflat la Popesti Novaci la adancimea de 1,10 m. Din acest complex faceau parte printre altele, un grup de constructii cu destinatie practica: o bucatarie de 7 m x 6 m, prevazuta cu un cuptor rotund, mare, cu diametrul de 1,85m; bucataria corespundea cu alte camere: locuinte depozite de provizii ori de unelte, dintre care deosebit de interesanta este o camera de circa 5 x 5 m unde, in preajma unei vetre, s-au pastrat in situ cinci chiupuri -pithoi - pentru provizii de grane. In acelasi complex se incadra si o constructie absidata.

Tot in asezarea getica de la Popesti au mai fost intalnite vetre ornamentate alcatuite din chenare liniare simple, din diagonale crucise si din cercuri. Vetre similare s-au constatat si in alte puncte din aria culturii getice, de pilda in Bucuresti: la Mihai Voda si Popesti Leordeni. Ambele vetre sunt decorate prin cate doua patrulatere incizate. O alta vatra - pastrata fragmentar - decorata prin doua chenare patrute, paralele cu marginile, si diagonale a fost descoperita la Vladiceasca (jud. Ilfov). Aceste vetre aveau desigur un caracter de cult. Asezarile getice erau prevazute pe langa locuinte cu gropi menajere circulare, tronconice (ce de exemplu la Mihai Voda si Popesti Novaci), in forma de clopot (de la Tanganu), sau a unui fund de sac (la Catelu Nou, Tanganu, Popesti Novaci), toate folosite in scopul pastrarii recoltelor. Pentru o cat mai buna conservare a cerealelor, adeseori peretii gropilor erau arsi. Cateodata, dupa ce se umpleau cu cereale, gropile se astupau cu cenusa si resturi de vatra. La Popesti Novaci, pe suprafata unde s-au aflat sase vetre suprapuse - fiind probabil un loc de cult domestic – sub ultima dintre ele s-a descoperit o groapa continand un depozit ritual, cu diverse vase intregi si fragmentare, specifice celei de-a doua epoci a fierului, precum si doua parti ale unei rasnite rotative de tip vulcanic, un varf de sageata, fragmente de verigi din bronz, o lama de cutit din fier, un ac de fier, o piramida de lut, cateva boabe de grau carbonizate, precum si oase de peste si mamifere domestice.

Dintr-o groapa ovala de la Malu Rosu, descoperita la adancimea de 3,30 m, s-au cules multe fragmente de chirpic, pamant ars cu lipitura, maxilare si molari de oaie, porc, cal, precum si valve de scoici. De asemenea, ceramica aflata in acest complex era foarte bogata si variata. Dar ceea ce atrage, in mod deosebit, este o scobitura laterala, realizata in groapa, avand o lungime de 0,36 m. in acesta scobitura s-a gasit o catuie. Toate aceste elemente indreptatesc pe descoperitori sa o considere o groapa realizata intr-un scop ritual.

Spre deosebire de regiunea [Transilvania](#) indeosebi a muntilor Orastiei - unde se intalnesc deseori case de mari proportii, patrulatere ovale sau poligonale, cladite cu multa

iscusinta, din lemn, cu temelii de piatra -, cele din Campia Munteniei reprezentau deci simple locuinte de suprafata sau bordeie, iar materialul folosit in constructie era, in mod constant, pamantul lipit pe impletitura de lemn. Exceptie de la aceste tipuri de locuinte il face numai complexul descoperit la Popesti Novaci. Vetrele si cuptoarele, ridicate de asemenea primitiv - cu mici exceptii -, au servit geto-dacilor pentru trebuinte gospodaresti.

Sarea

Nici un mamifer nu poate trai fara sare. In curtea fiecarui taran se gaseste un bulgare de sare pentru animalele curtii si pentru turme. Cind plecau cu oile ,ciobanii isi luau , in desagi ,sare ,sa le ajunga pina la primavara. In contractele ,incheiate inca pe raboj, cei ce isi dadeau oile la stina aveau obligatia de a duce, la date fixe, malai si sare.

Capra ducea ,in poveste ,iezilor "drob de sare in spinare",padurarii construiesc in paduri sararii pentru animalele padurii.Homer numeste sarea "divina",probabil din experienta stiind-o indispensabila vietii. Zeita marii (purtatoare de sare) se numea Salacia. Soldatii Romei isi primeau soldele in sare-sale-de unde a ramas cuvintul "salariu". Pina la deschiderea minelor de adincime sarea era scumpa si rara. De unde si vorba , "daca se varsa sarea iese cearta"!

In stravechea traditie romineasca ,oaspetii erau primiti ,in semn de bun venit,cu piine si sare,care erau considerate sfinte.In acest caz , piinea si sarea reprezinta conditiile minimale de existenta ,si reprezinta simboluri ale alimentatiei si ospitalitatii.

Necesarul minim de sare este evaluat la 1g/zi pentru copii mici,la 10g/zi pentru cei peste un an pina la 14 ani,25g/zi pentru adulti la munca usoara si 30g/zi pentru munci grele in zona temperata.Cifrele medii de consum de sare variaza de la o tara la alta dar media este de 7,5 kg/persoana/an.Pentru animale sint necesare:10-30g/zi/vaca ;7-15g/zi/oaie; 5-10g/zi/porc.

Din cifrele de mai sus reiese ca pentru existenta fizica a oricarui grup uman organizat sint necesare mari cantitati de sare.In caz de pierdere a sarii(prin transpiratie abundenta,diaree)organismul isi pierde vigoarea ,iar la o diminuare mai serioasa a cantitatii de sare ,acest organism moare.

Acolo unde nu exista sare nu exista viata! Cel putin nu inainte de a se organiza transportul sarii spre zonele deficitare.Ca un corolar inceputurile societatii umane au trebuit sa aiba loc in zone in care sarea era din belsug si la indemina.Prima conditie era

deci existenta sarii iar un rol decisiv l-a avut prezenta acesteia la suprafata solului si deci usor de obtinut.

Sarea se gaseste in cantitate indestulatoare pe glob, resursele fiind evaluate la 110 la puterea 15/t, dar este inegal raspindita. Asia este continentul cel mai defavorizat pe cind Europa are cele mai mari zacaminte. Este probabil unul din motivele care sustin vechimea civilizatiei europene.

Intre toate zonele lumii, spatiul carpatic se bucura de cea mai mare densitate de resurse: peste 300 de masive de sare, de calitate deosebita, usor de exploatat, peste 3000 de izvoare sarate si numeroase lacuri sarate.

In aria culturii Cucuteni (mileniul IV ien) intre asezarile neolitice de la Tirpesti si Tolici s-au descoperit izvoare sarate cunoscute si folosite inca din preCucuteni, si deasemenea in cadrul culturii Cris(5000 ien) s-au facut descoperiri similare.

Cultura Schela Cladovei-Lepenski Vir (epipaleolitic), zona locuita intre mileniile XIII-VI ien, si situata pe ambele maluri ale Dunarii, in zona Portilor de Fier, avind o clima dulce, cu trasaturi submediteraneene, s-a creat cele dintii asezaminte omenesti sedentare in care se practica inhumarea decedatilor in apropierea locuintei si uneori chiar direct sub podeaua acesteia. Si in apropierea acestor locuri s-au descoperit izvoare sarate si sulfuroase utilizate pina azi. [Herodot](#) (cartea IV, cap. CLXXXI-CLXXXV) mentioneaza ca diverse grupuri de oameni salasluiuiau in jurul unor dealuri de sare.

Din toate acestea rezulta ca cele mai vechi asezari cunoscute se gaseau linga zacaminte de sare. Asezari departate de aceste zacaminte nu s-au putut stabili decit dupa organizarea drumurilor sarii si asigurarea aprovizionarii continui cu sare. Din Carpati drumurile sarii porneau spre vest, nord, sud si est toate zonele adiacente fiind alimentate din cetatea Carpatilor si zonele pericarpatiche. Spre vest, spre Cimpia Panoniei sarea se transporta cu plutele, pe riul Mures, de la Uioara (Ocna Muresului) drumul ajungea pe uscat pina la [Alba Iulia](#), de unde era imbarcata pe plute. Din diverse surse din ultimele veacuri, se arata ca sarea carpatica ajungea pina in Moravia, Ucraina, Rusia, Polonia, Turcia, Bulgaria, Grecia, Serbia, Ungaria.

Numeroase marturii, neglijate pina acum, atesta o realitate deosebit de importanta: existenta sarii la suprafata solului a facut ca, inca din stravechime, umanitatea sa graviteze in jurul spatiului Carpatic creiind premisele ca aici sa se formeze leaganul atit de disputat al [Aryenilor](#). Desigur, pe linga sare, solul deosebit de fertil a

favorizat dezvoltarea timpurie a agriculturii capabile sa sustina o comunitate numeroasa. Arheologia arata in acest spatiu, o agricultura arhaica. Determinarile facute in 40 de statii arheologice cercetate au evidentiat acest lucru. Astfel in groapa unei locuinte de la Sucidava-Celei, data 4225+-60 ani, s-a gasit piine carbonizata in care se aflau 22 seminte de orz (*Hordeum vulgare*), 3 seminte de macris (*Rumex crispus*) si o samanta de in (*Linum usitatissimum*). Frecvent s-au gasit, in afara plantelor amintite: linte (*Lens esculenta*) ; lubit (*Camelina sativa*) ; ghinda (*Quercus* sp.) carbonizate impreuna cu vertebre de peste, griu (*Triticum dicocum*) intr-o singura groapa peste 10 kg! Apoi secara (*Secale cereale*), bob, mazare, mac, mazariche, loboda, dragaica sau sinziana, vita de vie, ceea ce dovedeste ca aceste plante erau cunoscute si folosite de mii de ani in spatiul carpatic.

Prezenta **padurilor** pe 75% din suprafata, deci lemn la indemina si vinat bogat, o retea hidrografica suficient de densa pentru a furniza peste si posibilitati de gradinarit, apa buna de baut pe tot spatiul, izvoare de ape minerale, arata ca spatiul carpatic oferea conditii de existenta superioare oricarei alte zone din Europa. Este demonstrabil ca nu exista popor antic care sa nu fi trecut, locuit temporar sau sa nu fi venit in contact cu spatiul carpatic.

Subdiviziunea superioara a Cuaternarului, cea in care traим acum, Holocenul a inceput acum 10.000 de ani si nu a cuprins glaciati. In Pleistocen, prima si cea mai intinsa perioada a Cuaternarului, corespunzatoare a Paleoliticului, datorita variatiilor termice, calota glaciara a inaintat spre sud si s-a retras de mai multe ori, ultima oara in timpul glaciatiei Wurm care a durat intre 75.000 si 10.000 ien. Intinderea ei maxima a cuprins Peninsula Scandinava, cimpia Germana pina aproape de latitudinea podisului Boemiei, cuprinzind Brandenburgul si Frankfurtul, limitele ajungind pina la sud de Berlin, Varsovia, Moscova, tarile baltice fiind acoperite de gheturi care inaintasera pina la lacurile mazuriene. Calota alpina s-a intins pina la Viena. In toata aceasta perioada spatiul carpatic nu a fost afectat direct de calotele glaciare sau alpine, ramaind in cea mai mare parte o zona in care conditiile de viata pentru om, animalele si plantele din habitatul acestuia ramasesera suportabile. Desigur s-au format ghetari pe inaltimile muntilor: Rodna, Bucegi, Caliman, Fagaras, Cindrel, Paring si Retezat.

Agricultura a aparut in acest spatiu ca o necesitate istorica, determinata de explozia demografica neolitica, ca rezultat al incalzirii climei "in neoliticul timpuriu- ceea ce corespunde in religie cu facerea lumii--5508 ien"

La o astfel de crestere demografica, metodele de procurare a hranei de pina atunci nu mai erau indelulatoare datorita reducerii suprafetei de pasunat.

Pentru procurarea hranei sint necesare:

Vinatoare si pescuit---cca. 100ha/locuitor

Cresterea animalelor-cca. 10 ha/locuitor

Agricultura-----cca. 1 ha/locuitor

Datorita cresterii populatiei a trebuit sa se treaca la un sistem de procurarea a hranei cu productivitatea mai mare. Anumite spatii largi genereaza deplasari de grupuri umane datorita conditiilor geografice si alte spatii ca cele Carpatice, Pirineiene sau Caucaziane, sint zone de stabilitate a vietii, care pot compensa efecte climatice nefavorabile prin restringerea pe verticala, avind ca rezultat diminuarea efectelor neprielnice.

Cercetari fara repros au stabilit ca singurul spatiu care corespunde conditiilor din vechea literatura vedica este cel Carpatic unde se plaseaza faza primara a culturii Vedice. Iata citeva paragrafe din capitolul III din lucrarea "The Aryans"-Arienii , lucrarea scoasa sub egida Universitatii din Cambridge :

" arienii primitivi traiau in zona temperata cunosteau cu mare certitudine fagul, stejarul, salcia anumite specii de conifere si, se pare mesteacanul, posibil teiul si, mai putin sigur, ulmul. Dupa toate probabilitatile erau sedentari (arie=lot! nn.) pentru ca dupa cit se pare griul le era familiar. Animalele folosite cele mai cunoscute erau: boul si vaca, oaia, calul, ciinele, porcul si unele specii de cerb. In timpurile vechi, se pare, nu cunosteau, magarul, camila si elefantul. Dintre pasari, deducem dupa limba ca ei cunosteau gisca si rata. Cea mai familiara pasare rapitoare era, dupa cit se pare, aquila (uliul). Lupul si ursul erau cunoscuti dar nu leul si tigrul. Din aceste date este posibil sa localizam habitatul primitiv din care isi trag originea vorbitorii acestor limbi? Nu este probabil (ca habitatul primitiv) sa fie India ,cum presupun primii investigatori, intru-cit nici flora si nici fauna , cum se reflecta ele din limba , nu sint caracteristice acestei zone. Si mai putin probabil este Pamirul, una din cele mai mohorite regiuni de pe fata pamintului. Nu este probabil ca Asia Centrala, considerata si ea ca loc de bastina a aryenilor, sa fi indeplinit acest rol, chiar daca admitem ca lipsa evidenta a apei si deci sterilitatea mai multor zone, ar fi un fenomen mai recent. Daca intr-adevar acesti oameni cunosteau fagul trebuie sa fi locuit la vest de o linie care pleaca la Konigsberg, in Prusia, pina in Crimeea si de acolo continua pina in Asia Mica. Nu exista zona care sa indeplineasca aceste conditii in nordul Europei. Dupa cite stim , in timpurile primitive era o tara acoperita de paduri! Exista vreo parte a Europei care combina agricultura cu pastoritul, strins legate una de cealalta, care sa aiba sesuri calde, potrivite culturii griului si pasuni bogate, la altitudine, necesare turmelor si cirezilor, si in acelasi timp arbori si pasari de felul celor mentionate mai sus? Exista , dupa toate aparentele, o singura astfel de arie in Europa, anume aria delimitata la est de Carpati, la sud de Balcani, la vest de Alpii Austriei si Bohmer Wald si la nord de Erzgebirge si muntii care fac legatura cu Carpatii" (op.cit. 38;p.68)

Aurul Daciei

[Dio Cassius](#), în secolul al III-lea, în Istoria romană, scrie: „Când a văzut Decebal că scaunul lui de domnie și toată țara sunt în mâinile dușmanului, că el însuși este în primejdie să fie luat prizonier, își curmă zilele. Capul său fu dus la Roma. În felul acesta, Dacia ajunse sub ascultarea romanilor și Traian stabili în ea orașe de coloniști. Fură descoperite și comorile lui Decebal, deși se aflau ascunse sub râul Sargetia din apropierea capitalei sale. Căci Decebal abătuse râul cu ajutorul unor prizonieri și săpase acolo o groapă. Puse în ea o mulțime de argint și de aur, precum și alte lucruri foarte prețioase - mai ales dintre cele care suportau umezeala - așezase peste ele pietre, iar după aceea aduse râul din nou în albia lui. Tot cu oamenii aceia, [Decebal](#) puse în siguranță în niște peșteri veșminte și alte lucruri la fel. După ce făcu toate acestea, îi măcelări, ca să nu dea nimic pe față. Dar Bicilis, un tovarăș al său, care cunoștea cele întâmplare, fu luat prizonier și dădu în vileag toate acestea" (Cartea 68, capitolul 14) .

O impresionantă scenă de pe [Columna lui Traian](#) a imortalizat în marmură ultimele momente din viața regelui-erou. De fapt, același lucru îl putem vedea pe tabloul sculptat pe piatra funerară a lui Tiberius Maximus, unde, de asemenea, Decebal își curmă firul zilelor cu sabia scurtă și curbă, câteva clipe înainte de a fi capturat de viu. Decebal căzut la pământ lângă un copac, își retează beregata, în timp ce câțiva călăreți romani se năpustesc asupra lui cu lăncile ca să-l lovească. Aplecându-se pe calul în galop, unul dintre ei întinde mâna dreaptă gata să-l prindă pe regele dac. În fruntea acestor urmăritori năvalnici se afla, desigur, detașamentul condus de Tiberius Maximus. Acesta l-a prins pe regele dacilor, dar, în epitaful său, nu precizează dacă acesta mai era viu sau nu. Rezultă că Decebal a fost capturat în momentul agoniei sale. „Prețioasele trofee - capul și mâna dreaptă a marelui dușman al Imperiului Roman - au fost puse de Maximus într-un sac și în goana mare a pornit spre locul unde se afla împăratul, știind că în afară de avansare și decorații îl așteaptă o sumă mare de bani, preț pus de Traian pe capul lui Decebal. În acel moment, cartierul împăratului se găsea la [Ranisstorum](#), o denumire necunoscută până acum în geografia Daciei". Despre această așezare prof. Dumitru Tudor consideră că: „nu trebuie să ne închipuim că era o cetate sau un târg de seamă din regatul lui Decebal. În timpul operațiilor militare, împăratul își muta comandamentul suprem după nevoile strategice, așa că Ranisstorum putea fi și un modest sat dacic lipsit de importanță".

Despre evenimentele petrecute după sinuciderea lui Decebal, același cercetător menționat mai sus, arată că este foarte probabil ca trupul decapitat al regelui dac să fi fost îngropat la rădăcina unui stejar secular de către numeroșii daci ce se refugiaseră în codru. Iar capul a fost expediat la Roma, așa cum menționează un calendar sinoptic, păstrat fragmentar pe o lespede de marmură, descoperită în portul Ostia, de la gurile Tibrului: „în anul 106 capul lui Decebal a fost aruncat pe scările Gemoniei”. În capitala imperiului era locul unde se expuneau cadavrele dușmanilor poporului roman. Există păreri diferite în privința locului precis unde se afla Traian după dramatica sinucidere a lui Decebal. Unii specialiști localizează cartierul general al împăratului lângă Zlatna „locul unde Traian, după ce l-a învins pe Decebal, s-a ospătat cu căpitanii săi”... Alți autori atribuie Devei un loc în istoria celor întâmplate atunci, „cetății vestite și tare despre care se pretinde că ar fi de foarte mare vechime. Ea s-ar fi numit sub daci Decidava (Dacopolis) și avea și închisoare de prizonieri din războaie. Aici ar fi luat Traian capul regelui Decebal al Daciei și tot aici ar fi el chiar îngropat”.

Identificarea locului unde Traian a primit prețioasele trofee aduse de Claudius Maximus suscită încă discuții. N-ar fi deloc exclus ca scenă de pe Columna Traiană, care reproduce momentul expunerii capului lui Decebal în tabăra romană de la Ranisstorum, să se fi petrecut în cetatea Devei, mai ales că așa cum se vede pe scena sculptată acolo există o cetate. După tradiție, Decebal învins s-ar fi retras din [Sarmizegetusa](#) sub zidurile Orlei, pe care el însuși ar fi zidit-o. La Deva tradiția ne povestește despre „împăratul Decebal, care ar fi durat pe piscul singuratic din preajma Mureșului cetate de piatră”, ale cărei urme se regăsesc la temeliile actualei cetăți. Aici desnădăjduitul rege

și-ar fi ridicat singur viața și tot aici ar fi fost îngropat.

Mai târziu, în secolul VI, scriitorul bizantin Johannes Lydos, în cartea sa *De magistratibus*, specifică faptul că romanii, în timpul războiului purtat cu dacii, au capturat de la aceștia „*aur în greutate de cinci milioane de libre și dublu de argint, în afară de paharele și vasele de neprețuită valoare*”. Acestea constituie singurele informații antice, privite ca fanteziste de cei mai mulți arheologi. Studiile apărute în ultimul secol sunt contradictorii în privința evaluării corecte a imensei prăzi luate de romani de la daci. Cu toate acestea, cronicarii medievali din Transilvania evidențiază o serie de descoperiri de tezaure, fie în apa Streiului, fie pe teritoriul centrului fortificat al dacilor din munții Orăștiei. Unii istorici sunt în unanimitate de acord că aceste tezaure au aparținut cândva lui Decebal. Revine, deci, în actualitate comoara lui Decebal. Despre descoperirea tezaurului lui Decebal ascuns de acesta sub apele Streiului și, mai ales, despre uriașa cantitate de aur și argint luată de Traian după cucerirea Daciei, opiniile istoricilor și arheologilor diferă.

Proveniența aurului dacic

Aurul dacilor în timpul lui Decebal era de aproximativ 80% de proveniență aluvionară (Banatul, Crișana, Munții Apuseni, Munții Sebeșului, Munții Olteniei, și ai Făgărașului, Dobrogea, Munții Moldovei și ai Bucovinei, Munții Rodnei și Maramureșului) și doar 20% de proveniență subterană, minieră. În sprijinul estimării de mai sus vine următorul calcul: pentru extragerea din subteran a 165.000 kg de aur dintr-o rocă bogată în minereu, 10 g aur/tonă, presupunând o recuperare de 50% din aur, prin tehnologia de care se dispunea la vremea respectivă, vom avea nevoie de circa 33 milioane de tone de rocă extrasă și prelucrată. Această cantitate extrasă reprezintă aproximativ 11 milioane metri de galerii de tipul roman (1m liniar de galerie romană=3 tone de rocă extrasă adică 11.000 km de galerii! Ceea ce demonstrează că aurul dacilor era în cea mai mare parte de proveniență aluvionară, mineritul subteran fiind cu totul sporadic și de dimensiuni reduse. Regiunile pe care le-am menționat mai sus au furnizat secole de-a rândul mari cantități de aur aluvionar, din acesta revenind anual cel puțin 15-20 tone tezaurului statului dac. Acest aur acumulat în decursul anilor a condus la constituirea unui stoc până la dimensiunea de aproximativ 1000 de tone, tezaur considerat ca intangibil.

Francezul Jerome Carcopino apreciază că greutatea aurului și argintului capturate de la daci de către armatele romane ale lui Traian ar fi fost de aproximativ 165 tone aur și 331 tone de argint. Scriitorul bizantin Johannes Lydos a indicat la rândul său cifre mult mai mari, stabilite pe baza lucrărilor lui [Criton](#) (Getica). Stabilirea reală a valorii tezaurului dacilor din vremea lui Decebal, referindu-ne la aur, pare necorespunzătoare realității dacă ținem seama de resursele de care dispunea Dacia la acea vreme.

Dacii, ce locuiau pe teritoriul actual al țării noastre, se ocupau în general cu păstoritul și vânatul și nu aveau o economie agricolă dezvoltată care să justifice un export către coloniile grecești de la granița din Dobrogea. Existența acestor colonii nu se justifica printr-un export important de animale, produse agricole sau materii prime. Mai mult ca sigur că importau unele mărfuri, mai ales din Orient, cum ar fi țesături, covoare, stofe, ulei, și mirodenii, plătindu-le cu aur. Această situație specială a Daciei care nu exporta în acea vreme mai nimic, dar care în schimb importa mărfuri din Orient și zona mediterană, demonstrează că prosperitatea coloniilor grecești se datora exclusiv importului de mărfuri orientale și plății acestora cu aurul autohton din Dacia. Despre [aurul dacilor](#) s-a dus vestea (vezi legenda lânii de aur a Argonauților) constituind un obiectiv pentru cei care au încercat în cursul veacurilor să cucerească această țară. De aici și informațiile despre bogăția auriferă a Daciei, faimă care a ajuns la Roma după ce, cu mult înainte ajunsese la Darius, determinându-l pe acest îndepărtat suveran al perșilor să verifice temeiul zvonului persistent chiar la fața locului, cu prilejul expediției împotriva sciților.

Despre fabuloasele tezaure existente pe teritoriul Daciei există numeroase relatări. Cronicarul medieval Wolfgang Lazius menționează că în anul 1543, un grup de pescari români a pătruns cu luntrile de pe Mureș în apele Streiului și și-a legat ambarcațiunile de un trunchi prăvălit în apă. Atunci, unul dintre pescari le-a atras atenția celorlalți asupra unor obiecte scilpitoare ce se zăreau pe fundul râului. Scufundându-se, acesta a scos de acolo mai mulți galbeni. Intrigați de apariția monedelor, pescarii au început să cerceteze cu atenție împrejurimile, descoperind o boltă zidită în adâncuri și năruită din cauza rădăcinilor copacilor crescuți pe malul apei. Pătrunzând în interiorul hrubei din adâncuri ei au scos la suprafață 40.000 de galbeni care purtau efigia regelui Macedoniei, Lysimach. Cronicarul notează mai departe că în afară de galbeni mai erau și „sloiuri de aur”. Zvonul despre descoperirea comorii a ajuns până la conducătorul Ardealului, cardinalul Martinuzzi, care a ordonat prinderea pescarilor și confiscarea tezaurului. Se

menționează apoi că organele anchetatoare au făcut cercetări la fața locului descoperind în bolta subterană alte câteva mii de galbeni. După aceea Martinuzzi și-a cumpărat o serie de domenii, construind și frumosul castel, în stilul Renașterii, de la Vințu de Jos, castel ridicat după planul arhitectului italian Domenico de Bologna.

Vestea despre fabuloasele averi pe care le deținea Martinuzzi a fost una dintre cauzele care i-au adus acestuia moartea. Se povestește că în luna decembrie a anului 1551, la reședința cardinalului de la Vințu de Jos a venit în vizită generalul spaniol Castaldo, omul de încredere al împăratului Ferdinand de Habsburg și că, într-o noapte, un grup de soldații ce-l însoțeau pe general, l-au asasinat pe cardinal. După moartea acestuia, castelul a fost jefuit, găsindu-se numai 2000 de monede de aur din tezaurul descoperit în apele Streiului. Un alt cronicar medieval, Wolfgang Bethlen, arată însă că în cetatea Gherlei s-a găsit o mare parte din tezaurul amintit, dând chiar și unele amănunte. Aflăm, astfel, că la Gherla s-au descoperit peste 872 funți de aur nelucrat (un funt este egal cu 636 de grame), 20 funți sloi de aur, 1385 funți argint nelucrat, 466 funți sloi de argint și 4000 de galbeni de la Lysimach. Din însemnările mai recente ale profesorului Iacob Mârza, care relatează despre drama petrecută în evul mediu la castelul din Vințu de Jos, se mai află că la Gherla, cu același prilej, s-a mai găsit o masă mare de argint cu 4 vase aurite, cupe, coliere, inele și „minunate covoare aduse din țările străine și o imensă cantitate de pietre prețioase”.

I. Marțian, membru al Comisiunii Monumentelor Istorice pentru Transilvania, scria în Buletinul Societății Numismatie Române din anul 1921, referindu-se la comoara găsită în apele Streiului: „...nu mai încape nici o îndoială că s-a descoperit, undeva, în preajma râului Strei, o bogată comoară din monede de aur ale regelui Lysimach și altele cu inscripția *Koson*, despre care se credea că ar fi chiar comoara regelui Decebal ascunsă în albia Streiului”. Iar profesorul Gheorghe Anghel, în concluzia la însemnările sale, notează: „Rămâne un fapt care nu necesită comentarii: tezaurul descoperit în Strei a fost o realitate și chiar cronicarii medievali l-au atribuit regelui Decebal”. Istoricii și arheologii s-au văzut puși în fața unei enigme pe care trebuiau s-o rezolve: Traian a intrat în posesia tezaurului lui Decebal sau nu? Dacă nu, atunci comoara lui Decebal a ieșit la lumină treptat în decursul timpului și când anume?

Pentru prima ipoteză pledează faptele așa cum ni le relatează Dio Cassius în Istoria romană. Potrivit acestui autor, comorile lui Decebal ar fi ajuns în mâinile romanilor, precauțiunile luate de regele dac dovedindu-se a fi complet inutile, din cauza trădării lui Bicilis. În afară de Dio Cassius cu a sa Istoria romană, Criton, medicul personal al împăratului Traian, consemnează într-o scriere intitulată Geticele că „după ce a cucerit-o [pe Sciția după cum denumeste acesta teritoriul Daciei] pentru prima oară și [l-a învins] pe Decebal, conducătorul geților, puternicul Traian a adus romanilor cinci milioane de livre de aur, o cantitate dublă de argint, în afară de cupe și lucruri [scumpe], depășind orice prețuire, apoi turme și arme și peste cinci sute de mii de bărbați cât se poate de potriviți pentru luptă, împreună cu armele lor”.

Relatarea lui Criton este realuată în veacul al VI-lea de un autor antic, Ioannes Lydus. Să nu uităm că ipoteza capturării comorii lui Decebal este susținută și de scena nr. CXXXVIII de pe Columna lui Traian care înfățișează un grup de animale de povară ce duc pe spinările lor samare pline cu felurite obiecte, tabloul respectiv dorindu-se a reprezenta transportarea la Roma a tezaurului Daciei luat ca pradă de război. Este evident

că romanii au dispus pe neașteptate de o sursă enormă de venit cu care au realizat un vast program de construcții monumentale, inaugurat în capitala imperiului roman, mai ales după anul 106, ca să nu mai punem la socoteală redresarea situației financiare precare lăsată în urma sa de Nero, care secătuisese visteria. La toate acestea - foruri, șosele, apeducte, băi publice și numeroase statui - s-au adăugat o serie de spectacole care au ținut vreme de o sută douăzeci și trei de zile, în cursul cărora au fost ucise „cam unsprezece mii de animale sălbatice” și au luptat „zece mii de gladiatori”. „De asemenea -menționează același Dio Cassius -... Traian construiește drumuri de piatră prin mlaștinile pompeiene, cu clădiri pe margini și cu poduri mărețe. Topește toată moneda deteriorată. Întemeiază biblioteci și ridică în for o columnă foarte mare, atât pentru a-i sluji de mormânt, cât și ca o dovadă de măreție a lucrărilor din for”.

Desigur că toate acestea și încă multe altele au necesitat bani mulți. De unde toți aceștia dacă nu din aurul provenit din tezaurul lui Decebal? Dar se pare că bogățiile Daciei erau departe de a se fi epuizat o dată cu ocupația romană. O suită de descoperiri ce s-au întins pe toată durata secolelor ce au urmat vin să demonstreze imensitatea dimensiunilor tezaurului dac. La începutul secolului al nouăsprezecelea a apărut în Gazeta Transilvaniei o relatare cu privire la modul insolit în care s-au îmbogățit peste noapte doi clujeni.

Legenda are o vechime de două secole, vechime ce se poate constata prin acte aflate în arhiva Țării Ardealului... Comandantul militar al Ardealului, contele Steinwille, a dat atunci ordin să fie căutată comoara amintită de un testament ciudat. Pe la începutul secolului al XVIII-lea trăia la Cluj un oarecare Pavel Varga. Acesta s-a îmbogățit din senin și în curând s-a răspândit vestea că ar fi descoperit comori mari în pământ. În anul 1716, Varga fiind bolnav, și crezând că i se apropie sfârșitul, a scris un testament în care menționa printre altele: „Auzind eu, că în muntele... s-ar afla comori, am lăut cu mine doi tovarăși... am dat de un pârâu, în albia lui am găsit pulbere de aur, din care ne-am umplut toți trei căciulile. Mergând pe pârâu în sus dădurăm la un loc fortificat de la natură...” Varga povestește cum a găsit o deschidere subterană în care a văzut „o strălucire mare, ca și când ar arde o lumină. Intrând în subterană Varga descrie astfel comorile nenumărate aflate acolo: „De două părți stăteau legați doi ogari de argint curat și cu ochii de diamant. I-am pipăit și apoi văzurăm doi lei, care erau cu totul din aur. Mai înăuntru dădurăm de un om, care stătea pe un scaun de aur și ținea în mână un baston de aur. Omul, asemenea era făcut din aur, iar scaunul era ținut cu pietre scumpe și strălucea ca lumina soarelui în întunecime. În fața lui stăteau înșirați 12 regi cu coroane pe cap, toți din aur și împodobiți cu pietre scumpe. Mai încolo aflăram un fel de pivniță în care erau niște scrisori dar - zice Varga cu șiretenie - nu le-am putut citi căci nu înțelegeam scrisul. Tot în pivnița aceasta erau o mulțime de buți și vase de argint pline cu bogății fără de sfârșit”.

După ce menționează că din comorile existente în subterane s-ar putea îmbogăți toți locuitorii Ardealului, Varga și tovarășii săi au astupat cu grijă gura peșterii cu bolovani și pietre de râu și apoi s-au despărțit mergând fiecare la casa lui. Așa cum sunt relatate lucrurile, acestea ar părea la prima vedere o simplă poveste, dacă în Gazeta Transilvaniei, nu s-ar sublinia faptul că testamentul lui Pavel Varga s-a păstrat în copie vreme de zeci de ani pe la diferite familii din Cluj și parcă și pentru a conferi și un iz de senzational, ziarul pomenește că în anul 1790 s-a constituit la Cluj „Societatea pentru căutarea comorilor”, societate care a întreprins o serie de săpături pe locurile indicate în

testament, dar comoara nu a fost găsită.

Au recuperat sau nu romanii întreg tezaurul dacic? La strângerea acestuia Decebal contribuise printr-o acumulare îndelungată a unor obiecte din aur, el fiind conștient de valoarea prețiosului metal, teaurizându-l în scopuri politice și economice. În decursul secolelor care s-au scurs, geto-dacii au deținut primatul militar-politic din sud-estul continentului, reputând o seamă de victorii împotriva unor inamici, expediții din care participanții se vor fi întors, potrivit obiceiurilor vremii - și a tuturor războaielor cunoscute în decursul timpului - cu însemnate prăzi. A se vedea marile muzee din capitalele lumii ce stau mărturie acestui mod de a proceda al învingătorilor din totdeauna. Trebuie, așadar, admis că în visteria regală¹ s'adunase un imens tezaur, ceea ce conferă credibilitate știrilor literare antice, chiar dacă este greu de precizat cuantumul lor. Mărturiile care s-au adăugat de-a lungul timpului până în zilele noastre² vin să ne demonstreze că tezaurul dac a fost imens, că nu a fost capturat în totalitate de armatele romane conduse de Traian și că el nu a fost depozitat doar într-un singur loc. În sprijinul celor afirmate mai sus, vin să se pronunțe o serie de elemente. Pe parcursul secolului al XIX-lea și în deceniile veacului trecut a fost descoperit pe întreg arealul locuit de geto-daci, un mare număr de tezaure având în componența lor monede și obiecte de podoabă din aur, argint și argint aurit. De la consemnarea din anul 1821 a tezaurului descoperit la Săliștea (numită pe atunci Cioara, în comitatul Alba) numărul acestor comori individuale ascunse în adâncurile pământului se ridică la 135 tezaure. Per total, inventarul general al obiectelor ascunse în aceste descoperiri se cifrează la 5000 direrite piese, având o greutate totală ce depășește 100 kg.

Dacă se presupune că din totalul de obiecte prețioase, doar un mic procent a beneficiat de șansa de a rămâne de-a lungul secolelor în ascunzișurile inițiale, trebuie să acceptăm ideea că numeroși geto-daci au dispus de mari cantități de metal pe care l-au folosit la confecționarea de obiecte de podoabă sau vase de lux gospodăresc. Vreme de câteva secole - cca. I î.H. - I d.H. - aurul nu a fost folosit de populație; acest fapt sugerează că el se afla exclusiv în posesia puterii regale dacice care îl teauriza în visteria de la Sarmizegetusa Regia. Păstrarea unui tezaur, chiar în alternativa pierderii țării în mâinile romanilor, constituia o speranță pentru organizarea unei viitoare coaliții contra cuceritorului, oferind posibilitatea plătirii unor recompense considerabile și atractive eventualilor aliați dispuși să intervină în favoarea dacilor. Această soluție considerăm că a avut-o în vedere Decebal când a căutat să supraviețuiască ocupării capitalei sale. Apărarea Sarmizegetusei se explica prin dorința dobândirii răgazului necesar pe care îl oferea pentru ascunderea tezaurului dacic. Derularea ultimelor zile ale războiului a avut ca element cheie punerea la loc sigur a marelui tezaur regal. Numai după ce planul scoaterii din cetate a marelui tezaur și punerea sa la adăpost a fost îndeplinit, Decebal a părăsit Sarmizegetusa. Scopul la care urma să servească tezaurul rezultă și din faptul că s-a dat dispoziția ca ascunderea comorii să rămână o taină, atât pentru învingători, cât și pentru propriii săi supuși. E explicabilă, deci, hotărârea lui Decebal de a ascunde această comoară.

În ultimul secol au apărut numeroase articole și studii care reflectă contradicția dintre datele istorice ce menționează uriașa pradă de război, capturată de romani de la daci, pe de o parte, și, pe de altă, parte descoperirile arheologice care s-au succedat în decursul secolelor ce au urmat până în zilele noastre. În acest sens, cronicarii medievali menționează primii surprinzătoare descoperiri de tezaure, fie în apa Streiului, fie pe

teritoriul centrului fortificat al dacilor din munții Orăștiei. Mulți istorici consideră că aceste tezaure au aparținut lui Decebal. Înclinăm să credem că nu a fost vorba de un unic tezaur, central, ci acesta a fost compus dintr-o multitudine de tezaure diseminate pe întreg teritoriul Daciei străbune. Țăranul român, când își duce ouăle la oraș, nu le pune pe toate într-un loc. Așa au făcut mai mult ca sigur și strămoșii noștri, geto-daci în frunte cu Decebal.

Se știe că tezaurul lui Decebal cuprindea un număr imens din monezi „Koson” aparținând sec. I îen. Se presupune că această monedă ar fi fost emisă din ordinul regelui [Coson](#) și că prezența acestor piese în munții Orăștiei se explică prin aducerea unui tezaur regal în capitala statului dac de vreunul din regii centrali din sud-vestul Ardealului. Prima descriere a monedelor Koson a fost efectuată de cronicarul medieval Mathesius Sarepta, în anul 1554, cu prilejul scoaterii la lumină a unui mare tezaur de sub apele Streiului. Despre acest fabulos tezaur a scris și profesorul Gheorghe Anghel, directorul Muzeului de Istorie din Alba Iulia, care s-a inspirat din scrierea lui Wolfgang Lazius, la care ne-am referit mai sus.

O enumerare a descoperirilor arheologice de pe teritoriul vechii Dacii, s-ar întinde pe multe pagini. Menționăm doar că din epoca bronzului (mileniul II î.H.) s-au descoperit numeroase tezaure care ne uimesc și astăzi prin fabulosul lor. Printre cele mai celebre se numără și tezaurul de la Tufalău, care se compunea din nouă topoare de aur și numeroși "*nasturi din același metal prețios, frumos ornamentați*". La Perșinari, în apropiere de Târgoviște, s-a descoperit, întâmplător, o spadă scurtă și lată și 11 pumnale din aur iar la Ostrovul Mare, în județul Mehedinți, s-au indentificat 33 podoabe mari de aur ornamentate în relief. Două coifuri de aur au fost găsite, unul în comuna Poiana Coțofănești, județul Prahova și altul la Băiceni, lângă Cucuteni din Moldova. Mai amintim tezaurul de la Firiteaz, unde au fost descoperite 16 brățări de aur frumos decorate. La Grădiștea s-a găsit un plug de aur (1853). Lângă Deva, într-o fortăreață foarte veche, după ploi abundente a fost descoperit un tezaur identic cu cel din apele Streiului, iar printre monedele din aur se aflau și trei piese dispărute în prezent fără urmă, un sarpe de aur și două figurine - Ninos și Semiramis.

Cercetătoarea Iudita Winkler din Cluj menționează și alte descoperiri de tezaure monetare de tip Koson printre ruinele așezărilor dacice din munții Orăștiei. La începutul secolului al XIX-lea locuitorii satelor din împrejurimile Sarmizegetusei Regia se adunaseră, fiind cuprinși de febra căutării de bani de aur printre ruine. Specialistul ardelean S. Jako a scris un studiu referitor la aceste descoperiri. În septembrie 1970, un muncitor a descoperit la est de terasa sanctuarelor, în afara zidurilor cetății, o monedă de aur Koson. La începutul anului 1800 febra căutării comorilor se răspândise printre sătenii

ce locuiau în apropierea cetății dacice de la Grădiștea Muncelului. Zvonul despre comorile ascunse aici în măruntaiele pământului s-a datorat unei descoperiri întâmplătoare făcută de băiatul Ilisie Popa, în vârstă de 15 ani. Acesta, în vreme ce-și păștea porcii încredințați în grija sa de către mai mulți săteni, pe dealul Anineșului, în mijlocul pădurii de fag, într-o poieniță, a găsit în țărână o monedă de aur pe care la întoarcerea acasă a dat-o tatălui său Arimie Popa, din Ocolișul Mic. Săteanul s-a dus la 29 septembrie 1803 la locul arătat de fiul său și săpând cu un par de lemn, a scos la iveală 264 monede din aur de la Lysimach. A mai revenit și a mai găsit cam tot atâtea monede, iar pe la sfârșitul iernii a mai scos de două ori câte o sută de monede. De frică, neținând secretă descoperirea sa, Arimie Popa a dat monetăriei din Alba Iulia 280 de galbeni, iar oamenii din sat aflând despre tezaur s-au dus pe furiș noaptea la fața locului și au început să scormonească pământul, găsind și ei câte două-trei monede. În ciuda faptului că autoritățile locale au luat măsuri drastice să se oprească săpăturile clandestine, totuși actele oficiale păstrate în arhive menționează printre altele că preotul Gheorghe Popa din localitatea Vâlcelele, Bune, luând cu sine cinci săteni, a descoperit la rădăcina unui stejar bătrân 400 monede de aur Koson. Trei cărbunari din Sibișel au găsit 987 monede de tip Koson, piese care au fost confiscate de autorități. Profesorul Gheorghe Anghel notează: „Iată, deci, că legendele și poveștile despre comori care zac sub ruinele unor cetăți au un fond real, materializat în descoperirea cu adevărat a unor tezaure de mare valoare îngropate de strămoșii noștri în împrejurări foarte diverse”.

În prezent au fost depistate în principalele colecții numismatice din lume circa 150 de monede de aur de tip „Koson”. Ele se împart în două mari grupe, unele care au o monogramă BA și altele lipsite de monogramă, pe cealaltă față aflându-se un vultur care stă cu aripile ușor desfăcute și ține în gheare o cunună, iar pe revers se vede un 'consul între doi lictori mergând spre stânga. Numismatul M. Bahrfeldt semnalează că 14 monede se află la Kunsthistorisches Museum din Viena, două în colecția Cabinetului Numismatic din New York și alte piese la Cabinetul Numismatic al Muzeului Național din Budapesta. Monedele de tip „Koson”, descoperite la Sarmizegetusa Regia, se află la Cabinetul Numismatic al Academiei Române, iar la Institutul de Arheologie se păstrează un număr de șapte. În sfârșit, la Muzeul de Arheologie din Deva, se păstrează patru.

Aurul dac

Zeci de mii de monede de aur au fost descoperite în zona muntilor Orastiei în ultimii 10 ani. Cea mai mare parte a acestui incredibil tezaur a fost scoasa în mod clandestin din România, pe filiera unui adevărat braconaj arheologic și vânduta în străinătate. Una dintre dovezile acestui adevăr o reprezintă îmbogățirea neasteptată a unor localnici din zona, deși fenomenul e ascuns de toată lumea printr-o veritabilă conspirație a tăcerii. Așa se explică și faptul că faimosul [koson](#) a înregistrat o scădere valorică semnificativă în ultimii ani la bursa antichitatilor și pe piața metalelor prețioase din occident. Baniți turnați în tiparnitele dacilor liberi și-au făcut astăzi apariția chiar și pe internet, spre uimirea întregii lumi! Dar de la comorile dacilor și până la rolul lor de vedete pe micul ecran e o poveste lungă de ascultat.

TĂRÂMUL MAGIC

În anul 2000, pelerinul care porneste dinspre Valea Muresului și se îndreaptă spre sud, lăsând munții Apuseni în spatele său, calătorește toată ziua cu soarele drept în față. Din această pricină, culmile moi ale muntilor Orastiei par topite în lumină. Masivul Sureanu și platoul înalt al Luncanilor strălucesc în, *"amiaza mica"*, așa cum numesc localnicii târziul diminetilor cuprinse de liniște. Dincolo de perdeaua luminoasă a orizontului se ascunde Retezatul. Pășunile alunecă lin spre marginea apelor reci ce izvorăsc din munte, desfăcute ca razele. Sibiselul, Gradistea, Streiul însiruie satele pe vai la distanțe egale. De departe răzbate cântecul cucului singuratic, iar mierlele se aud parca de pe alta lume. Pe nesimțite, în timp ce urci, atmosfera, tinutului începe să se schimbe. Plaiurile verzi sunt pictate cu fagi seculari și carpeni printre care pasc liniștit armăsari cu coama sură. Cirezile de vite s-au mai imputinat și blana pădurilor de pe culmi își întinde umbra tot mai mult. Din când în când zărești câte o biserică asediata de verdeata, ce răspandeste sunete stinse de clopot. Aerul îți da iluzia că apasă locurile cu o greutate misterioasă. Pe Valea Gradistei, țărani vârstnici lucrează în tarina, rasfirați unul de altul. Apariția oricărui străin îi neliniștește repede.

Cu cât e mai aproape muntele, cu atât ți se pare că oamenii devin mai bătrâni. Tinerii au fugit din fața istoriei și s-au mutat în marile orașe lăsându-i pe părinți și pe bunici singuri cu amintirile. De aceea locuitorii așezărilor s-au rarit. Casele au porți masive, tipic ardelenesti, dincolo de care nu se vede nimic. Singurele dovezi că mai sunt locuite rămân muscatele de la ferestre. Pe măsura ce intri în munte, apa râului curge învolburat, iar tumultul ei acoperă fosnetul adânc al codrului. Câteva mori de apă vechi măsoară trecerea timpului. Oamenii de azi numesc aceste meleaguri *"țara raurilor"* sau *"tărâmul magic"*, pentru că nimic nu pare obișnuit pe aici. De la toponimie și portul tradițional până la felul de a vorbi al țăranilor, întreg tinutul și-a păstrat o amprentă misterioasă, pe jumătate legendară, pe jumătate adevărată, aureolata de trecut. Aerul răsună de nume vrăjite pe care le auzi rostite din când în când: *"Santamaria de Piatra"*, *"Poarta Raiului"*. Cel dintâi numește cariera de unde își aduceau stramosii daci blocurile de piatră pt.

fortificatiile si zidurile cetatilor ce nu au fost învinse decât o singura data.

Cel de-al doilea, aflat dincolo de marele platou al Luncanilor, e locul lângă care s-a purtat una din bătăliile castigate de romani înaintea asediului Sarmizegetusei. De acolo sufletele dacilor au plecat în cer. Peste tot, aici cele petrecute cu 2000 de ani în urma sunt atât de aproape, încât la Ocolisul Mic, de pilda, un cătun aflat în pădure, târâncile se mai îmbracă si acum cu „comesoi” de cânepa numit „ciupag”, cu un „pui mic” la gat asa cum se vede pe Columna lui Traian. Ele cultiva „crumpeni”, nu cartofi si raman învesmântate în alb desavarsit nu numai la sărbători, ci si la munca, după traditia femeilor geto-dace de odinioara. Barbatii se incalta cu opinci din „talpa de vita”, ca acum 2 milenii, apuca un sac în spinare, trec dealul si se duc la moara de apa a lui mos Antone, sa macine „cucuruz” în loc de porumb. Vara ei poarta izmene bătute cu piatra în Apa Gradistei, ca sa-ti ia ochii de albeata si iarna îmbracă „cioareci”, cu „laibar” de lana. Femeile cele mai în varsta pastreaza inca traditi de 2 ori milenara a stramosilor si nu se tund o viata întreaga.

Cand merg la biserica isi fac „corni”, adica o impletitura a parului de jur împrejurul capului, cum le descria Iordanes în „Getica”. În toate satele de pe Valea Gradistei de la Castau, Beriu si Sereca pana la Ludestii de Jos, Bucium, Orastioara sau Costesti nu intalnesti picior de venetic, „nici ungur, nici tigan, nici evreu, numai români albi” asa cum zic localnicii. Aici a ramas singurul loc de la tara unde se mai tine pana în ziua de azi, în fiecare an, în ajun de Duminica Tomii, nedecea „Pastitelor” sau „Pastele Mic”, o sarbatoare la care se mananca „zama acra” si se bea „o fele de vinars”. După slujba de pomenire a tuturor mortilor „pana-n fundul veacului”, preotul de la Gradistea de Munte i-a obisnuit pe tarani sa exclame mandru: „Suntem neam mai mult spre daci decât spre romani”. Tot el adauga, cutremurat de o adanca nostalgie, ce trece cu mult dincolo de ultimul stramos cunoscut: „Cine mananca un varf de sare, bea o cana de apa dulce si respira aerul asta nu mai pleaca niciodata, fiindca pa aceasta vale s-au nascut primii romani din istorie! De la noi începe totul...”.

PE URMELE

DACILOR LIBERI

La Costesti si [Blidarul](#) ca si la [Sarmizegetusa Regia](#), departe, in inima muntelui, ruinele cetatilor dacice asteapta in tacere insiruirea fara de sfarsit a mileniilo. Pe culmi, lumina pare coapta de vechimea locurilor, ca un fruct parguit. Miroase a rasina si a piatra arsa de soarele atator mii de ani. Trecutul dta ascuns sub infatisarea paraginii prezente, asa cum firul ierbii isi trage seva in chip nevăzut din taran udata de sangele dacilor cuceriti de legiunile romane, ce invadasera provincia de la capatul imperiului acum 2000 de ani. Pietrele vorbesc singure despre istoria asediului si fiecare arbore ce se leagana in vanturile timpului de astăzi cunoaste povestea sangeroasa a caderii cetatilor dacice la care stramosii sai vegetali au fost martori muti. Peste ecoul strigatelor de lupta si zanganitul armelor s-a asternut amintirea catorva zeci de generatii fara nume. Din vuietul de ieri nu a ajuns pana azi decât tacerea muntelui si fosnetul adânc al codrilor. Dar pt. fiul lui Mos Samoila Zgavardean, padurar din m-tii Orastiei, totul pare foarte aproape :

„Daca pui cap la cap vietile omenesti trecute, te intorci in timp mai repede decât iti vine sa crezi!” - explica barbatul care bate aceste paduri din prima tinerețe. Singuratarea codrilor l-a făcut mai filosof pe urmasul [dacilor liberi](#). *„Localnicii spun ca aici, printre ruine, fiecare trecator parca aude <<glasul sangelui>>. Oamenii par sa fi mostenit o fire mai darza decât in alte parti ale tarii. O fi asa , cine stie ?!”*. Sotia padurarului este supraveghetoarea muzeului in aer liber de la Costesti . Deseori barbatul o insoteste printre ruine si o ajuta sa curete locul. Cateodata, in diminetile de vara, pe stancile cetatii se dezmoartesc la soare gusteri verzi si vipere cu corn. Aproape la tot pasul, printre stalpii retezati ai incintei, gasesti bucati de caramida arsa. Padurarul stie sa recunoasca, după culoare si forma care sunt dacice si care romane. Ca si la ruinele castrului roman de la Piatra Gradistii, in vale, fiecare legiune si-a pus sigiliul pe caramizile folosite la construirea zidurilor, după distrugerea cetatilor dace. Dincolo peste deal, la Blidarul, ciutele si cerbii vin sa pasca in fostele sanctuare de sacrificiu ale dacilor pagani. Aceeasi liniste, ca de inceput de lume, stapaneste locul unde se vede intreaga vale a Gradistei. De-a lungul potecilor putin umblate descoperi cuie romane, resturi de coif si fragmente din scuturile dacice. Asta te face sa te simti chiar la un pas de inima trecutului milenar. De altfel in Masivul Orastiei nu te poti rataci niciodata, pentru ca toate drumurile si cararile duc la Sarmizegetusa Regia, capitala stramosilor daci.

Când ajungi, după un urcus anevoios, pe locul enigmaticei asezari fortificate, lumina parca a incremenit in crucea zilei. Drumul pavat ce duce spre sanctuarul mare de calcar a fost tocit de ploile miilor de anotimpuri trecute. Putin mai sus pe platoul centra; sanctuarul mare circular, unde preotii daci oficiau cele mai importante ceremonii religioase si legendarul „soare de andezit”, stau nemiscati de 2 milenii , fara sa-si fi lasat descrifate misterele pentru arheologi si istorici. Te afli in cetatea ravnita de Cezar si Traian, imparatii Romei, insa emotia iti este cenzurata de paragina clipei. Mana omului in timpurile moderne, dar mai ales astăzi, a stricat definitiv ceea ce scapase de urgia cuceritorilor romani. Gropi sapate ici si acolo, brazde de pamant, pietre dislocate si rasturnate de-a valma. Calauza ofteaza : *„Astea sunt urmele lasate de cautatorii de comori. Nici nu mai sti cum sa-i opresti. Parca au innebunit!”* Duhul lui [Zamolxe](#) bântuie nevăzut si nelinistit peste aceste rani ce mutileaza fata trecutului. Pe poarta principala a cetatii, azi distrusa in cea mai mare parte, plecau spre Roma, acum 200 de ani, zecile de care incarcate cu legendarele comori ale dacilor capturate de legiunile cuceritoare. Te uiti la piatra muta si parca vezi scena cu ochii mintii.

[Dio Cassius](#), in „Istoria Romana” povesteste de 165000 kg de aur si argint mai mult

de dublu. [Decebal](#), regele dac, isi pusese capat zilelor, iar cel de-al saptelea deceneu, urmas direct al Marelui Preot de pe vremea lui [Burebista](#) se refugiase in paduri o parte a fabulosului tezaur. In tragedia acelui sfarsit de lume, codrii Orastiei se umplusera de fugari. Plinius cel Tanar, in „Epistole”, scrie ca in Cetatea Eterna, romanii au mancat si au baut 100 de zile fara intrerupere, sarbatorind astfel [cucerirea Daciei](#). Astzi in linistea pădurilor de pe muntele sfant [Kogaionon](#), cum se numea pe atunci culmea Gradistii, nu se mai aud nici blestemele preotilor daci, nici vaietele femeilor cu pruncii ucisi si barbati decapitati. La Roma se canta si se dansa, iar la marginea imperiului, in indepartatii munti ai Orastiei, umbra mortii asternea jalea peste oameni si locuri. „*Trebuie sa moara un popor ca sa se nasca altul!*” - exclama padurarul filosof. Pe drumul de intoarcere spre vale, aceeasi calauza iti mai arata nenumarate urme ale vetrelor de „covacie”, adica atelierele de [metalurgie](#), unde se lucrau nu doar sulite, scuturi si sabii, ci si doage de butoi, lame de plug sau coase. Barbatul adauga : „*Toti muntii astia forfoteau de oameni, pe atunci, mult mai mult decât astăzi. In pesterile dacilor de aici si in adâncul pădurilor si-au ascuns dacii averile pe care le-au mai putut salva după caderea Sarmizegetusei. Le-au pecetluit cu blesteme si le-au transmis din gura in gura, din tata in fiu, sute de ani. Asta vorbesc oamenii prin partile noastre! [Kosonii](#) , monedele de aur dacice, statuetele din aur masiv, totul a ramas ascuns pana acum vreo 2 veacuri. Dar nu si-a inchipuit nimeni ca o sa vina peste nebunia ce se petrece de cativa ani incoace!*”.

BLESTEMUL LUI DECEBAL

Prima intrebare pe care si-o pune oricine e de ce oare au asteptat atât oamenii locului pentru a se hotari sa dezgroape ceea ce a mai ramas din fabulosul tezaur? Traditia raspunde prin „[legenda sarpelui](#)”, ce explica frica de-a dreptul ancestrala a taranilor fata de blestemele cu care se zice ca au fost legate aceste comori. Petrisor Demian din Orastioara de Sus, te calauzeste prin istoria ultimelor secole, ca sa intelegi aceasta enigma plina de talc. „*In ziua de azi , se vorbeste din ce in ce mai des pe la noi de o neasteptata inmultire a serpilor prin case. Asta inseamna <<stigmatul cautatorilor de comori>> si ascunde atata realitate cata legenda! Pe măsura trecerii anilor, oamenii si-au mai invins spaima mitologica si au cedat ispitei de a cauta. Cei care incepeau sa gaseasca statuete sau monede de aur le ascundeau in casa, pentru a incerca sa la valorifice. Nu treceau nici cateva zile si <<profanatorul>> era muscat de sarpe, fie ca baga mana in haina, fie ca umbla in traista de pe cuier sau deschidea sipetul. O data cu insiruirea veacurilor, unul după altul, magia blestemelor parca a mai scazut, dar niciodata definitiv*”.

Pe la anul 1500, in Tara Hategului nu se mai stia aproape nimic despre cele intamplate inainte cu un mileniu si jumătate. Localnicii pomenisera din mosi-stramosi, o sumedenie de ruine necunoscute, risipite prin munti sau la capatul vailor. Din când in când, brazda plugului mai dezgropa oseminte, caramizi, obiecte de metal si mari pietre cubice, pe care taranii le foloseau la propriile constructii. Tot din batrani, prin satele asezate de-a lungul apelor circulau istorii fabuloase despre comori crestew vazand cu ochii.

Pentru prima oara de la caderea Sarmizegetusei, abia in sec-ul al XVI-lea umanistul maghiar Gaspar Heltai mentioneaza existenta unui „mare oras disparut <<cu ziduri de piatra fasonata , aflat mai departe de Orastia Mare , undeva in munte". După alte cateva secole mai de tacere, arhivele [Transilvaniei](#), pomenesc pe la 1875, o intemplantare ciudata. Taranul David Albu din Chitid, participant la rascoala lui Horea, Closca si Crisan, începe sa viseze diferite locuri din regiune, unde ar fi ascunse comori, dar nu mai apuca sa verifice adevarul fiindca trece in lumea celor drepti. Luandu-se după ceea ce a povestit taranul, satenii fac primele incursiuni organizate, pe creste dar nu gasesc conform mentiunilor documentare, decât „stalpi rotunzi", „arme ruginite" , „butoaie de piatra". Putin mai tarziu, in luna sept. 1802 cativa copii ce umblau cu turmele de oi prin pasunile inalte de pe culmea Gradistii descopera intr-o „ruptura a pamantului" mai multemonede de aur. Reveniti pe aceleasi locuri , cu mai multi tineri, ei dezgroapa cca. 40 de monede de aur masiv de tipul „lysimach". „Vestea descoperiri;or primelor comori a provocat o adevărata migratie a satenilor spre munte!" - explica Petrisor Demian.

Dovada documentara o constituie faptul ca amploarea comertului cu monede pe piata Orastiei a ajuns in acea perioada la cunostinta autoritatilor maghiare care l-au declarat pe procuratorul domeniului Hunedaora, Paul Torok, sa se deplaseze la fata locului. In primul raport catre trezorerie, acesta semnala ca descoperirile monedelor din aur masiv „sunt cu mult mai mari decât sunt declarate de localnici".

In urmatoorii ani, pe Valea Gradistei apar jandarmi unguri cu pana de cocos la palarie, care incep sa supravegheze zona, sa faca perchezitii si chiar arestari. Taranii suspectati ca ar detine kosoni erau pusi sa inhaleze fum de usturoi ars pana marturiseau totul. In acest fel, autoritatile au reusit confiscarea altor cateva sute de monede din aur pur. In 1804, Monetaria Principatului Transilvaniei, de la [Alba-Iulia](#), trimite un comisar imparatesc in regiune. Acesta plateste 3 tarani din comuna Sibiselul Vechi sa faca sapaturi in Muntii Orastiei, sub directa sa supraveghere, in anumite locuri pe care politia imperiala le aflase de la alti tarani torturati. Aceasta echipa improvizata ar fi descoperit, după spusele lui Demian Petrisor ce cunoaste toti batranii satului si a stat cu ei de vorba , peste 1000 de kosoni dacici , insa documentele de arhiva consemneaza ca au fost predate trezoreriei dar 987 de monede, ce au fost topite de Monetaria Principatului si transformate in lingouri. Sub aceasta forma , aurul dacic a luat calea Vienei , in tezaurul imperial. Petrisor Demian argumenteaza cu insufletire: „inca de la inceputul veacului nostru devenise evidenta importanta istorica a monedelor dacice de tip „koson" si „lysimach". Ele nu mai erau tratate ca aurul de trezoreri , ci aveau deja valoare numismatica si arheologica , fapt pentru care le-a crescut pretul. Tot atunci s-au făcut cele dintâi referiri; a insemnarile medicului curant al lui Traian, grecul [Criton](#), cel care scrisese primul despre incredibila comoara descoperita de romanii cuceritori in Muntii Orastiei".

Dar calatoriain timp a acestor averi era departe de a se fi terminat ! La 11 iunie

1948, când C-tin Daicoviciu și fiul său începuseră săpăturile arheologice în Munții Orastiei, fără să descopere vreun tezaur, comunistii treceau în proprietatea statului, prin lege, întreaga industrie din România. În seiful unei întreprinderi nationalizate din Hunedoara erau găsiți 3 kosoni din aur masiv care au ajuns în cele din urmă la Muzeul Județean din Deva, unde au rămas până în ziua de azi. „*Curios e faptul - sustine ghidul local, ce dovedeste multe cunoștințe istorice - ca întreaga campanie arheologică desfășurată în primele decenii comuniste, nu a descoperit nici cea mai mică urmă de comoară!*”. Încă și mai curioasă rămâne realitatea conform căreia zvonurile despre legendarele tezaure dacice nu au încurajat înmulțirea căutătorilor, așa cum pare că se va întâmpla la începutul secolului trecut. „*Motivul ar fi, după cum se vorbește astăzi, apariția înfricoșătoarelor povestiri despre nenorocirile întâmplate celor ce descopere deja cuibare de comori. În afara de „legenda sarpelui”, se spune că regele [Decebal](#) înainte de a muri, și-a blestemat semenii să fie pedepsiți de [Zamolxis](#) dacă vor dezvălui cuiva de sange străin ascunzătorile, iar profanatorii de tezaure să nu se poată bucura, nici măcar o zi din viață, de un singur koson furat! Așa se face că timp de 200 de ani de la primele descoperiri consemnate, pe Valea Gradistii țărani s-au temut cu adevărat de blestemul lui Decebal.*” - începe Petrisor Demian. Chiar și în ziua de azi, la Orastioara sau Gradistea de munte dacă se naște vreun copil handicapat ori se întâmplă vreo nenorocire într-o casă, lumea se întreabă în șoaptă dacă nu cumva în acea familie au fost căutători de comori. Dar această spaimă doar pe jumătate mitică, nu a durat decât până în primii ani de după caderea comunismului în România. Oamenii spun că, de când a fost descoperită prima comoară de după 1990, cainii și-au schimbat culoarea, le-au apărut o dungă pe greaban și au căpatat o „uitatură de lup”.

FEBRA AURULUI

Lumea deține informații ale căror surse nu le dezvăluie, ce indică o scădere drastică a valorii kosonilor la bursa de antichități și pe piața metalelor prețioase din occident. De la nivelul unui preț incredibil ce atinge prin 1993 câteva mii de lire sterline. Această evaluare reprezintă dovada sigură că tezaurele dacice au parasit clandestin România!

EPILOG

În anul 2000, pelerinul ce sosese în Țara Hategului nu banuiește că liniștea acestor locuri inselătoare. Tocmai de aceea, apariția oricărui străin îi neliniștește repede pe țărani vârstnici ce se ostensează în țărina, de la răsăritul până la apusul soarelui. Ciobanii ce raman cu oile în vârful pasunilor după lăsarea serii nu povestesc nimănui că vad cercuri albastre în noaptea, la marginea pădurilor. Doar ei știu că acelea sunt luminile comorilor îngropate de stramosii daci acum 2000 de ani. În fiecare an, în cea de-a 4-a sâmbătă după solstițiul de vară, pe care și-o închipuie drept cea a căderii Sarmizegetusei, țărani bătrâni ce mai găsesc putere se duc în munți și se roagă la arborii cei mai vechi pentru sufletele stramosilor, ce au murit necrestinați în timpul istoriei. Când sătenii zăresc un stejar sau un carpen singuratic ce își scutura pe neașteptate câteva frunze pierite parca sub o greutate necunoscută ei știu astfel că a mai fost profanat un tezaur undeva în adâncul Munților Orastiei căci acela e semnul pe care îl face duhul nevăzut și neliniștit al lui Zamolxe, ce bântuie locurile în târziul istoriei de acum.

Bărăganul

Despre mănoasa cîmpie a Bărăganului, partea estică a Cîmpiei Române, cuprinsă între văile Dunării, Buzăului, Mostistei și regiunea subcarpatică, Hasdeu a afirmat pe nedrept că ar fi fost o pustietate. „un fel de Sahară a Daciei”. Mărturiile istorice și geografice ale antichității, precum și descoperirile istoricilor și arheologilor noștri ilustrează cu prisosință că Bărăganul a prilejuit cultivarea, cu mii de ani în urmă, în solul său de bună calitate, a [cerealelor](#), la care aveau să se adăuga mai târziu floarea soarelui, tutunul, bumbacul, sfecla de zahăr etc.

Cînd trupele lui Alexandru Macedon au pătruns pe meleagurile Bărăganului în urmărirea [geto-dacilor](#), în anul 335 î.e.n., soldatii invadatori au fost nevoiți să secere holdele de grâu pentru a putea înainta. Grâul a fost deci cultivat în Bărăgan de numeroasa populație autohtonă trăitoare pe aceste meleaguri, populație stabilă, care, în fața primejdiei imperiale, a putut să maseze, după cum a consemnat istoricul antic [Arrianus](#), la malul Istrului, cum era denumită Dunărea de către geto-daci, oști formate din 4.000 de călăreți și peste 1.000 de pedestri. Aceștia erau geto-dacii, ramură importantă a traco-dacilor, poporul care l-a născut pe [Burebista](#), întemeietorul primului stat dac centralizat. Aceștia erau stăpîni Bărăganului, pe teritoriul căruia au întretinut o bogată activitate economică, politică și culturală, favorizată de istetimea și vitejia acestor oameni ai locurilor, dar și de pămîntul mînos pe care-l stăpîneau, pămînt pe care mongolii aveau a-l denumi apoi, cu cuvîntul specific limbii lor, „bărăgan”, adică ses întins. Dar, înaintea mongolilor, acest pămînt a fost denumit de greci, veniți în preajmă pentru a face negot cu triburile geto-dacice din Pontul Euxin și de dincolo, de pe văile Ialomitei și Teleajenului, Scitia, adică stepă ([Herodot](#)), iar pe oamenii săi sciti, adică legați de stepa scitică, pentru a-i deosebi de alte neamuri tracice. Imprecizia din informația lui Herodot este îndreptată de [Strabo](#) și Arrianus care confirmau că locuitorii majoritari ai Bărăganului antic, denumiți ocazional sciti, erau geto-dacii, stăpîni ai ambelor tăraturi ale Istrului și ai văilor mănoase ale rîurilor din această zonă a Daciei.

Bărăganul antic, sau stepa geto-dacilor, cîmpia imensă ce se întindea din Bugeac (Basarabia) pînă către Codrul Vlăsiei și lunca Argesului nu a fost în fapt o pustietate, o singurătate, cum sugerează etimologia sa, ci un ses roditor, bogat în ierburi, lipsit de păduri, în permanentă locuit și cultivat, chiar dacă nu în întregime, ci cu precădere în văile și luncile Dunării, ale Ialomitei, Mostistei, Buzăului, Călmățuiului. Pe pămîntul său au înflorit agricultura (grîul atingea înălțimea unui om călare, menționa Herodot cu mii de ani în urmă), s-au dezvoltat păstoritul și pescuitul, o intensă activitate comercială. Populația autohtonă care a exploatat și întreținut acest teritoriu a fost continuu prezentă, de la geto-daci la daco-romani, peste care au venit, spre a fi asimilați, [slavi](#), [cumani](#), [pecenegi](#), la protoromâni și români, peste care au trecut ca invadatori efemeri tătari, mongoli, [bulgari](#), turci.

Bărăganul nu a fost un pămînt sterp, „o Sahară a Daciei”, de vreme ce în inima lui au putut să se consolideze, încă din neoliticul mijlociu (3.500—2.800 î.e.n.), așezări proeminente, cum a fost cea descoperită la [Piscul Crăsani](#) (comuna Balaciu), de tipul culturii Boian. În acest loc se presupune că ar fi înflorit una din multele dave (cetăți dacice), puternicul oraș [Helis](#) unde se bănuiește că a fost adus Lisimah, urmașul lui Alexandru cel Mare, învins în anul 291 î.e.n. de [Dromichete](#), regele getilor. Așezarea, semnalată încă de Cezar Bolliac, descoperită pe terasa malului drept al Ialomitei, între satele Crăsani și Copuzu, a fost, neîndoiește, una din reședințele tribale getice din timpul lui Burebista. Investigațiile arheologice, începute cu decenii în urmă de Ion Ariesescu și Vasile Pârvan, au fost încununare de succes în anul 1982 cînd s-a descoperit Palatul-sanctuar (altarul dacic) asemănător celor din Munții Orăștiei. Locuitorii cetății, deci ai Bărăganului, au avut ocupații diversificate, posibile numai într-o așezare stabilă, înfloritoare — agricultura, [cresterea vitelor](#), meșteșugurile, comerțul, [olăritul](#), iar în [atelierile metalurgice](#) și de prelucrare se produceau unelte de fier, bronz, argint, în paralel cu meșteșugurile obiecte de podobă. În neolitic au înflorit de-a lungul Ialomitei culturi proeminente, cum sînt cele descoperite la Cosereni, Căzănești, Urziceni, localități cu continuitate de viață pînă în zilele noastre. Săpăturile arheologice din județul Ialomița, a cărei atestare documentară împlineste 600 de ani, au scos la iveală peste

70.000 de obiecte produse de populatiile autohtone trăitoare pe aceste meleaguri. Sînt argumente în plus pentru a demonstra că Bărăganul a fost pe nedrept calificat „Sahara Daciei”.

Prof. drd. în istorie **Laurențiu Florin Puicin**
Considerații istorice cu privire la originea raselor
de câini ciobănești românești

Câinii ciobănești

Ciobănescul Românesc Carpatin se constituie ca rasă endemică (specifică unui anumit teritoriu) în epoca bronzului pe teritoriul de astăzi al [României](#).

Ciobănescul de Bucovina este considerat o varietate a unei rase balcanice pe baza asemănării cu Karakatcean, Tornjak sau Hrvatski Planinski Pas.

Nimeni nu a afirmat însă, că, Maremano Abruzzese, Slovenski Kuvac, Ciobănescul de Tatra sau Kuvasz constituie varietăți ale unei rase din Europa Centrală, deși asemănarea dintre ele este frapantă!

Așa cum afirma reputatul arbitru FCI, domnul Petru Muntean, chinologia nu poate fi separată de etnografie, în special și de istorie în general.

Domesticirea câinelui pe teritoriul României nu a început așa cum s-a crezut, odată cu epoca neolitică, ci mai devreme încă, din epipaleolitic lucru dovedit de situl arheologic de la Erbiceni, (jud. Iași) aparținând unor comunități swideriene

Începând cu făuritorii culturii Gura Baciului-Cârcea, în neolitic, când se face trecerea de la stadiul de vânători și culegători la cel de producători de hrană, locuitorii spațiului carpato-danubiano-pontic, își selectează cainii atât de necesari activității de creștere a animalelor.

În cadrul culturii Vinca-Turdaș se remarcă printre statuetele zoomorfe, unele capete de de câini, din piatră (pebbles statuettes), imitate și în lut ars.

Nu cunoașem cu precizie aspectul acestor primi câini ciobănești, dar descoperirile arheologice atestă existența în neoliticul dezvoltat, în cadrul culturilor Tisa, PreCucuteni, Hamangia, Vădastra, Boian etc. a unor schelete similare ca dimensiuni cu cele ale

ciobăneștilor contemporani.

O dată cu pătrunderea în spațiul numit de Marja Gimbutas *Old European Civilization*, a triburilor purtătorilor civilizației kurganelor, care vin din stepele nord-pontice și din Asia Centrală, are loc o transformare a Vechii Europe.

Potrivit aceleași autoare, popoarele care au articulat și vehiculat cultura tumulilor nu pot fi decât proto-indo-europeni, iar în ultimele faze ale dispersiunii, indo-europeni.

Din stepa euro-asiatică și zonele de deșert învecinate, aceste populații vor porni spre răsărit, ajungând până în Valea Indusului, iar către apus, până la Atlantic. Astfel se explică denumirea convențională de indo-europeni.

Deși n-au putut niciodată să renunțe la produsele agricole, popoarele indo-europene au dezvoltat cu precădere o economie pastorală.

Fără îndoială că odată cu ei migrează și câini mari, lăptoși, strămoșii direcți ai Mioriticului, ceea ce explică asemănările cu Ciobănescul Rusesc de Sud, dar și cu Irish Wolfhound care este creat de alți indo-europeni, celții.

Așadar în jurul anilor 2700/2500, până către 2000/1900 î.Hr, cât durează perioada de trecere la epoca bronzului, în spațiul carpato – dunăreano - pontic și în cel nord-balcanic are loc un amplu proces etno și culturogenetic. Rezultat al interpenetrării comunităților autohtone cu cele alogene, acest proces stă la temelia acumulărilor ulterioare, care duc la nașterea strămoșilor poporului român, geto-dacii. Principala ocupație a triburilor tracice nord-dunărene, alături de agricultură este creșterea animalelor.

În epoca bronzului, pe teritoriul de astăzi al României este atestată existența unui tip mare de câine, *Canis familiaris matrix Jeit*, folosit la paza turmelor, dar și la vânătoare. El este pus în evidență prin săpăturile arheologice de la *Bogdănești, jud. Bacău*. În acest moment se constituie ca rasă endemică Ciobănescul Românesc Carpatin, el având ca strămoș amintitul *Canis familiaris matrix Jeit* și lupul de talie mare specific epocii bronzului.

Cultul lupului este extrem de important, însuși numele **dacilor-daoi** (cei care sunt asemeni lupului, după cum explică Mircea Eliade, acest etnonim cu semnificație religioasă arhaică) venind de aici. Stindardul dacic este un cap de lup cu corp de șarpe, etc.

Mai puțin cunoscută este semnificația sa magico-religioasă. Câinele devorat de lup, trimițând cu gândul la **Zalmoxis**, câine și lup deopotrivă, înțeleptul sau sfântul – se purifică devorându-se, adică sacrificându-se în el însuși pentru a ajunge la etapa ultima a cuceririi sale spirituale.

Acest lucru demonstrează importanța, nu numai economică, ci și cultural – religioasă a câinelui în cadrul civilizației geto-dace. Așa de exemplu la Șura Mică, o groapă conținea un schelet de caine și o a doua doar capul unui asemenea animal. La Poiana – Dulcești (jud. Neamț) s-au descoperit nouă gropi ce conțineau schelete de câini, omogene ca dimensiuni și foarte asemănătoare cu cele ale ciobăneștilor actuali. Gropile de formă cilindrică, adânci, au fost purificate prin foc și dispuse în zona cea mai intens locuită a așezării, ceea ce subliniază caracterul cultural-magic. Gropi de cult în care au fost descoperite schelete de câini identice, se cunosc și din așezarea de la Ostrovu Corbului, ce datează din secolele II-III.

În mai 1963 s-a descoperit la Letnița, un vas de bronz ce conținea 25 de plăcuțe de argint aurite, cu reprezentări antropice și zoomorfe în relief, realizate *au repousse* și care au fost datate între anii 400 și 350 î.Hr. Părerea cu privire la utilizarea plăcuțelor este diferită.

- I. Venedikov consideră că sunt elemente de harnașament, în timp ce R. Pittioni, mai aproape de adevăr le consideră plăci votive, fixate pe lemn, provenind dintr-un sanctuar.
- II. Oricare ar fi fost rostul lor, plăcuțele de la Letnița prezintă un interes deosebit pentru subiectul nostru.
 - Pe una dintre plăcuțe, un **călăreț** îmbrăcat în armură, cu barbă și păr lung până la gât, ține în mâna dreaptă o fială, iar în spatele calului este reprezentat un câine masiv, cu părul lăptos, redat prin linii incizate, adânci și cu coada încovoiată sub forma unui cârlig în treimea terminală, *asemănarea cu ciobăneștii mioritici, fiind mai mult decât evidentă.*
 - Pe o altă plăcuță de formă neregulată, calărețul ține cu mâna stângă hățul, iar cu dreapta aruncă sulița într-un urs. Calul este cabrat, sprijinindu-se pe picioarele din spate. Călărețul poartă o cnemidă terminată în cap de gorgonă, iar la picioarele calului căzut pe spate, se află câinele răpus în lupta cu animalul sălbatic. Probabil plăcuțele au fost aplicate, poate pe un perete ori altar de lemn, într-o anumită ordine și prezentau o narațiune mitologică.

Pe falera de argint cu călăreți de la Surcea este înfățișat un călăreț în mers spre

dreapta. El ține frâul cu mâna stângă iar cu dreapta mânerul unei săbii lungi și este îmbrăcat în armură. La picioarele calului, destul de bine redat (ca de altfel întregul décor) se află un câine de tip lupoid ,care ne duce cu gândul către Carpatin.

În tezaurul de la Șeica Mică s-a găsit o monedă din anul 71 î.Hr., care are pe revers Mistrețul din Calydon lovit de o săgeată și atacat de un câine și alte două monede din anul 77 î.Hr., care au pe revers un câine masiv , fugind spre dreapta.

O altă mărturie, scrisă de această dată, ne parvine de la [Sextus Iulius Frontinus](#). Iată ce ne relatează el: "[Scorilo](#), conducătorul dacilor, știind că poporul roman era dezbinat din pricina războaielor civile și socotind că nu-i nimerit să-i atace, deoarece datorită unui război cu un dușman din afară s-ar putea restabili înțelegerea între cetățeni, a pus în fața concetățenilor săi doi câini și pe când se luptau între ei cu îndârjire, le-a arătat un lup. Imediat câinii s-au aruncat asupra acestuia, uitând de cearta lor." Cu toate că Frontinus nu oferă o descriere amănunțită, etologia lor coroborată cu descoperirile arheologice specifice acestei perioade istorice, indică fără dubii că este vorba de câini ciobănești, înaintașii direcți ai celor contemporani.

Faptul că dacii foloseau rase de câini specializate pentru păstorit și vânătoare, lucru care se va perpetua și după dispariția statului dac, este demonstrat îndubitabil de documentele epocii. Iată ce ne spune poetul [Martial](#)(40-104): "...A câinilor pradă este iepurele...copoiul dac să nu se teamă de armele împăratului."

[Cucerirea Daciei](#) în anul 106 și integrarea sa în lumea romană, proces care stă la baza formării poporului român și a limbii române, are urmări importante și în ceea ce privește subiectul pe care îl dezbatem. Iată ce spune Mircea Eliade referitor la acest proces: "...este semnificativ că singurul popor care a reușit să-i înfrângă definitiv pe daci,a fost poporul roman; un popor al cărui mit genealogic s-a constituit în jurul lui Romulus și Remus, copii Zeului-Lup Marte, adoptați și crescuți de Lupoanca de pe Capitoliu. Rezultatul acestei cuceriri și al acestei asimilări a fost nașterea poporului român. În perspectiva mitologică a istoriei,s-ar putea spune că acest popor s-a născut sub [semnul Lupului](#), adică, predestinat războaielor, invaziilor și emigrărilor."

Coloniștii vorbitori de limbă latină, veniți cum spune [Eutropius](#), din toată lumea romană, aduc cu sine câini derivând din Canis Molossi, stămoșii zăvodului românesc, din care descinde Ciobănescul de Bucovina de astăzi.

Acest tip de câine exista deja un lumea [tracilor](#) sud dunareni și a geto-dacilor din Dobrogea care fuseseră incluși în cadrul provinciei Moesia mai devreme.

Așa cum este cunoscut, mari specialiști precum Raymond Triquet sau J.Peters consideră că moloșii romanilor aveau, în general, un aspect mai lupoid și erau mai puțin masivi și musculoși decât moloșii actuali.

Și Richard Strebel concluzionează că alături de tipul de câine de talie mare închis la culoare, aparținând asirienilor și babilonienilor, există și unul de talie mai mică, cu o nuanță mai deschisă, utilizat la păzirea turmelor și la vânătoare și care este utilizat încă

din epoca bronzului.

Toate reprezentările romane și grecești ale vremii, prezintă un câine mare, musculos, având un cap masiv și coamă. Imaginea pare să descrie destul de fidel Ciobănescul de Bucovina, care consider eu are un “*filum (ramură) de descendență directă*” cu celebrii Canis Molossi. Coada răsucită și culoarea închisă a câinilor asirieni nu apar niciodată în descrierile romane sau grecești.

De altfel încă din 1886, M.B.Wynn spunea că nu trebuie considerați strămoșii direcți ai actualelor rase de tip Mastiff, Dog, Bulldog și câine de munte în sensul clasificării FCI.

Cercetătorul C.Keller și un alt autor Tschudy, afirmă descendența raselor Pyrenean Mountain Dog (Spania), Dogue de Bourdeaux (Franța), Mastiff (Anglia), Saint Bernard (Elveția), din vechii câini asirieni, aduși în Europa de fenicieni și descinzând din Mastifful Tibetan.

Ciobănescul de Bucovina este urmașul câinilor folosiți de daco-romanii din provinciile Dacia și Moesia, ceea ce explică asemănările cu rasele din Balcani.

De altfel migratorii fie ei [germanici](#), [slavi](#), sau [turanici](#) nu puteau introduce acest câine în Dacia, el este caracteristic zonelor înalte pe care migratorii le ocoleau, preferând zonele plane favorabile confruntărilor de cavalerie.

Oricum, în epoca romană câinele constituie un motiv ornamental frecvent în *terra sigillata* din provincia Dacia. El este reprezentat alergând sau urmărind animale sălbatice. Cel mai reprezentativ exemplu pare a fi un vas de la Bisericuța-Garvăn, unde câinele aleargă spre stânga

Vechiul zeu Silvanus, cel care patrona pășunile și câmpurile cultivate, este prezent în Oltenia, pe un fragment sculptural descoperit la [Romula](#), având la picioare un câine ciobănesc.

Principalele tipuri de câini ciobănești din spațiul carpato-danubiano-pontic sunt așadar conturate în momentul retragerii trupelor și [administratiei](#) romane din Dacia, de către împăratul Aurelian, în anii 271-275.

Afirmatia este susținută, cum vom vedea, de siturile arheologice corespunzătoare primelor secole ale epocii medievale, iar posibilitatea ca migratorii să fi influențat cumva evoluția lor este nulă, în condițiile în care ei locuiesc puțin sau deloc în spațiul românesc.

Despre cei mai “statornici” dintre migratori, [vizigoții](#), Amianus Marcellinus în *Istoria romană*, ne spune că în preajma anului 376, ajunseseră la așa sărăcie, încât dădeau un om pe un câine ca să aibă ce mânca.

Acești câini nu pot fi aduși nici de migratorii turanici, deoarece ei locuiesc în Câmpia Pannonică, exercitând doar o dominație de la distanță asupra zonei carpato-

danubiano-pontice. De altfel aceștia nici nu aveau un nivel de dezvoltare socio-economică, care să le permită să îi influențeze pe autohtoni și dispar repede din istorie.

Același [Ammianus Marcellinus](#), vorbește despre [huni](#): *„ferocitatea hunilor întrece orice: cu un fier brăzdează adânc obrajii noilor născuți și astfel ajung la bătrânețe spâni și pociți....Hunii nu-și pun la foc și nici nu-și gătesc mâncarea. Ei nu se hrănesc decât cu rădăcini sălbatice sau cu carnea crudă a primului animal ieșit în cale, pe care o încălzesc o vreme pe spatele calului, între coapsele lor.....nu au vreun adăpost, nu folosesc nici case ,nici morminte”*

Transformarea limbii latine în limba română veche, caracteristică locuitorilor din spațiul daco-moesian, este atestată în anul 587, de către mai mulți autori bizantini, cum sunt Theophylactus Simocattes sau Theophanes Confessor.

Acești “străromâni” sunt agricultori și păstori, lucru dovedit de formula, *”blachii ac pastorum romanorum”*, cu care îi desemnează mai târziu, în secolul XII, Anonymus.

În anul 602, după răscoala centurionului Phokas, slavii rup apărarea imperiului și năvălesc ca un torent în Peninsula Balcanică, peste Moesia, Macedonia și ajung până aproape de Constantinopol. Câteva decenii mai târziu, pătrund în Peninsula Balcanică, din Pannonia, pe la apus de Dacia, alte triburi slave, care dau naștere sârbilor și croaților în țările locuite de ei azi, până la Marea Adriatică.

Nici vechii [bulgari](#) nu aduc Karakatceanul, din Asia centrală. Ei sunt la origine un popor de barbari, de rasă turanică. În secolul IV, ei se află în regiunea fluviului Volga. Sub presiunea altor popoare, se refugiază la nord de Dunăre, unde stau o vreme sub stăpânirea [avarilor](#). În anul 679, sub conducerea lui Asparuch, trec la sud de Dunăre și îi supun pe slavi. Deoarece sunt extrem de puțini ca număr și cu o civilizație inferioară slavilor, sunt repede asimilați. De la ei rămâne doar numele poporului, iar slavii impun limba și obiceiurile.

În concluzie: vechiul tip de câine folosit la păstorit și pază de către romani și mai apoi de urmașii lor daco-romanii și de români este strămoșul Ciobănescului Românesc de Bucovina.

Pornind de la același tip, popoarele slave vecine și-au selectionat în curs de secole propriile rase: Karakatcean, Durmitorski Ovcар, Srpski Ovcар, Bosanski Tornjak, Kraski Ovcар, Hercegovacki Ovcар, Istarski Ovcар, Sarplaninski Ovcар. Acesta din urmă nu prezintă similitudini cu Ciobănescul Românesc Carpatin, deoarece este un molosoid, ci cu Ciobănescul de Bucovina.

O oarecare asemănare cu Carpatinul o are Hormoljski Ovcар, originar din zona Belgradului în apropierea României, lucru remarcat de cercetătorii străini).

Nu trebuie neglijat rolul pe care l-au jucat în dezvoltarea acestor rase balcanice, Ciobănescul de Bucovina și Carpatinul, câinii ciobanilor români transhumanți sau emigrați în Peninsula Balcanică, în special în Bulgaria și Serbia.

Despre emigranți ne vorbește Ion Ionescu de la Brad, descriind situația mocanilor

oieri din târgul Bazargic, în Varna, în ținuturile Balcic, Silistra, Turtucaia și Rusciuc, unde aveau pășuni bogate pentru turmele lor și ne dă și numele a 4 mocani din ținutul Balcic: Ion Munteanu, Vasile Milea, Dimitrie Bobinar, Nicolae Șchiopu.

În ceea ce privește transhumanța, consulul austriac din Rusciuc, raportează că, pe la 1850, pe câmpiile ținuturilor Silistra și Varna, pășunau peste un milion de oi, de-ale oierilor români. Numai în 1883 și doar prin carantina Piua Pietrei, trec la sud de Dunăre: 159.689 de oi, 8.661 de capre, 73.589 de cai și 264 de măgari, însoțiți de 1029 de ciobani și de câinii lor.

Utilizarea câinilor ciobănești este atestată cu mult înainte de documentele scrise, de prezența resturilor osteologice în diferite așezări premedievale și medievale timpurii. Ei se răspândesc și în Peninsula Balcanică, în spațiul romanității orientale, unde [vlahii](#) intră în istorie ca locuitori ai Thesaliei, Epirului, Greciei centrale și muntilor Haemus. Ei erau în majoritate păstori transumanți din luna aprilie până în septembrie, beneficiază de privilegii fiscale și utilizează cu certitudine câini ciobănești.

Nu este lipsit de relevanță că răscoala condusă de frații vlahi **Petru și Asan**, care a dus la apariția statului [vlaho-bulgar](#), a izbucnit în 1185, din cauza unei dări excesive impuse de împăratul Isac al II-lea Anghelos, crescătorilor de oi și de vite.

La [aromâni](#) se povestește despre câinele ciobănesc, că a fost dat de Dumnezeu ca tovarăș păstorilor.

În așezările din secolele al-IV-lea-al-V-lea din preajma Bucureștilor, câinele se folosea la păstorit și vânatoare. Un cap de câine masiv a fost descoperit într-un atelier de țesut de la Morești, caracteristic secolelor XI-XII.

În aproape toate așezările din această perioadă câinele este nelipsit, dar studierea bogatului material osteologic al animalelor domestice din așezarea medievală timpurie de la [Garvăn-Dinogetia](#), a adus rezultate spectaculoase în ceea ce privește subiectul de care ne ocupăm. Foarte numeroase și bine păstrate, oasele de câini descoperite în această așezare, au dovedit clar existența unor rase de câini bine diferențiate și specializate: câini de talie mare și mai ales medie spre mare, întru totul asemănători ca dimensiuni și raporturi cu ciobăneștii Carpatin și Mioritic, folosiți la pază și câini ale căror oase indică ogarii, folosiți la vânatoare.

Aceeași situație se întâlnește în secolele XIII-XIV, în marea așezare de la Cetatea

Dâmboviței, din comuna Cetățeni-Muscel. Resturile osteologice de câine duc la aceeași concluzie: existența a două rase de ciobănești foarte puternici și un ogar înalt bine adaptat pentru fugă. Nu este exclusă, ci din contră, folosirea câinilor ciobănești, care dovedeau o forță reală la vânărea mistrețului, lupului, ursului.

Urme osteologice numeroase, se găsesc în colecția Muzeului județului Argeș din Pitești, fiind studiate în 1965 de profesorul I.N.Moroșan.

Aceasta este situația la 1241 când se produce marea invazie tătară-mongolă. Contrar folclorului istoric, invazia nu numai că nu i-a afectat în mod major pe români, dar a avut o serie întreagă de consecințe pozitive. Ea a întrerupt, pentru câteva secole, înaintarea rușilor spre Marea Neagră și Dunăre, în acest timp definitivându-se procesul de constituire a statelor românești. La sud de Carpați, tătarii au distrus stăpânirea [cumanilor](#) și au frânat expansiunea statului maghiar. [Ungurii](#) și cumanii nu au mai putut împiedica dezvoltarea voievodatelor românești, amintite pentru prima oară în documente în 1247.

Cu toate astea tătarii nu puteau să aducă aici Mioriticul. Ei nu ating decât tangențial teritoriul românesc în drum spre Ungaria fără să locuiască mai mult timp în zonă.

Apoi ciobănescul tătarilor (principalul strămoș al Caucazianului) nu prea seamănă cu Mioriticul. El participă la consolidarea lui Ioujnorousskaya Otvcharka (Ciobănescul Rusesc de Sud), dar alături de Ogarul de Crimeea, Ciobănescul catalan și pornind de la vechiul caine al celților.

Este extrem de improbabil ca un popor cu tradiții de păstorit milenare, românii, să aștepte venirea unor nomazi războinici pentru a-și selecta câinii necesari activității pastorale.

În Evul Mediu târziu numai în ce privește exportul de oi, călătorul R.G.Boscovich, dă pentru Moldova cifra de 200 000 anual, în unii ani chiar 300 000. ST. Raicevich, socotea numărul oilor ridicate cu firman de către turci din ambele țări române la 5-600.000 pe an. În plus pentru prepararea cervișului se înjunghiau anual până la 80.000 de boi, vaci și un număr considerabil de capre.

[Transilvania](#) prezintă un tablou și mai impresionant. În secolul al-XVIII-lea, românii ardeleni trimiteau la iernat în Moldova și Țara Românească, până la 1500 000 de capete de oi și aproximativ 80 000 de boi și cai.

De altfel nu trebuie să excludem o eventuală contribuție a “baracului mocănesc”-numele popular al Mioriticului- la apariția Ciobănescului Rusesc de Sud. Această afirmație poate stârni zămbete celor care nu sunt familiarizați cu evoluția demografică și istorică a zonei, dar nu este deloc hazardată.

Păstoritul transhumant, o caracteristică a românilor, care a jucat un rol extrem de important în istoria acestei părți de lume, a fost întotdeauna legat de un centru stabil, spre deosebire de păstoritul itinerant al migratorilor. Nici un document nu atestă prezența unor păstori sau turme din sudul Rusiei în spațiul românesc. Ar fi fost și absurd să părăsească

pășunile stepei pentru cele neprietenoase și aspru impozitate de autorități în spațiul carpatic.

În schimb trecerea oierilor români, în special a mocanilor dincolo de [Nistru](#), este un fapt indubitabil probat de documente.

Un mare cunoscător, profesorul N.Dragomir, ne spune că în Rusia sudică, autohtonii au învățat de la oierii noștri cum să pregătescă din laptele oilor diferite brânzeturi, pe care înainte nu le cunoșteau deloc, dar meșteșugul l-au îmbrățișat la început cu oarecare neîncredere, apoi cu interes crescând care aducea pentru ei mult folos. La fel și ungurii din pusta Ungariei, învățaseră acest meșteșug tot de la oierii români.

Despre pătrunderea ciobanilor români în sudul Rusiei, iată ce spune Nicolae M.Popp: *”...în Transnistria –în a doua categorie –în ordinea importanței numerice vin coloniștii ardeleni, majoritatea oieri din regiunea Sibiului (mărgineni) sau Săcelele Brașovului (mocani). Atrase de nesfârșitul stepelor pontice dintre Nistru și Nipru, șiruri nesfârșite de oi, îndrumate de ciobanii lor se îndreptau spre acel Eldorado pastoral, care a fost Jedisanul tătarăsc”*.

Știm că în aceste drumuri lungi, turmele sunt însoțite de “câni tălăpăgoși”. Locurile unde s-au așezat acești oieri cu turmele lor, au fost: Crimeea, pe hotarele orașelor Eupatoria, Carassubasar, Simferopol, Ialta, Livadia și Sevastopol pe malul Mării Negre, apoi în ținutul Molojna, la Ecaterinodar, Melitopol și Mariopol, pe malul Mării de Azov, pe valea râurilor Kuma și Manici care duc la Marea Caspică și în numeroase sate ale ținutului în sus și în jos, până la Baku și Tbilisi. Îi găsim și la Taganrog și la Rostov, pe Don, apoi pe Volga și Țarițin, Astrahan și Zmonovnik, oraș în care oierul Oprea Lupaș din Cacova Sibiului, era proprietar a două rânduri de case. În gubernia Surman, trăia un mare proprietar, care fusese pe la 1777 oier, în orașul Bugurusslan: Petru Smoală din Săliștea Sibiului și exemplele pot continua cu sutele (Pentru cei interesați există o bogată bibliografie).

După cum lesne se poate observa este cuprinsă întreaga arie de răspândire a lui Ioujka. Mai știm că la sfârșitul secolului al XIX-lea, familia Falz-Fein, care se ocupa de selecția Ciobănescului Rusesc de Sud, îl vindea la o valoare apropiată de cea a unui cal pur-sânge și nu cred că românii își permiteau să cumpere asemenea exemplare pe care să le scoată apoi în fața animalelor de pradă și a hoților, la stâni!

Pe la începutul secolului al-XVII-lea existau în spațiul românesc, crescătorii specializate de câini .

La curtea lui Constantin Brâncoveanu existau două categorii de oameni specializați în această meserie, fiecare primind bacșiș în ziua de Sfântul Vasile câte o jumătate de taler. Ei se ocupă mai ales de câinii de vânătoare, copoi și ogari, dar și de ciobăneștii masivi folosiți pentru paza curții domnești.

Această situație este mai veche, Matei Corvin regele Ungariei, oferindu-i cadou lui Vlad Țepeș, un Kuvasz, din crescătoria regală, semn că domnii Țărilor Române aveau propriile crescătorii și cunoștințele necesare să aprecieze un asemenea dar.

Iată descrierea literară a unui asemenea câine în timpul lui Constatin Brâncoveanu: ”...o cotală, ...cât un berbece, trecută prin ploaie de leșie și clăbuc...”.

Atât de încetățenita părere că românii sunt niște țărani ignoranți și brutali în relația cu câinele, care are încă susținători îndârjiți, este hilară, dar și tragică în același timp. Se oferă mereu agasantul exemplu al câinelui din gospodărie legat în lanț și uitat acolo.

Cei care preiau această idee ca o scuză în “*lupta lor zadarnică*” de a-i educa pe acești “*barbări*”, veniți mai târziu în chinologia modernă, organizată pe criterii de show, ignoră cu bunăștiință faptul că nicăieri în lume chinologia nu este preocupare de masă, că ea este și a fost apanajul unei elite intelectuale, sociale și economice în principal.

Ori din acest punct de vedere acești huliți și nepricepuți români, boierii, domnitorii și ciobanii bogați, ale căror turme numărau zeci de mii de capete de animale au preocupări vechi și realizări spectaculoase.

În plus, țăranul adevărat, nu navetistul prost, occidentalizat, chiar dacă nu-și pupă câinele în bot, îl respectă, amândoi împart o existență în care lupta pentru supraviețuire îi selectează numai pe cei puternici și norocoși.

Așa cum am spus în spațiul românesc preocupările chinologice sunt vechi și din fericire constante.

În Evul Mediu, sunt crescuți și intens folosiți câini buni, de rasă, vestiți în întreaga Europă. Alături de ciobăneștii autohtoni, puternici și adaptați, unii din câinii folosiți de timpuriu încă de prin anii 1395-1396, au fost dogii. Dogii erau animale foarte prețuite, din moment ce principele Transilvaniei, Sigismund Bathory a trimis ca dar principelui din Florența “*doi dogi cu zgărzi de aur și pietre prețioase, iar principesei un căteluș indian, golaș și pestrițat, tot cu zgardă de aur.*”

O altă rasă prăsită de români a fost copoiul, al cărui nume a trecut în onomastică, încă din prima jumătate a secolului al XIII-lea. Așa ne explicăm și documentul moldovean din 4 iulie 1586 prin care Dumitru din Pidecăuți răscumpără o ocină de la Copoiuco, acesta din urmă fiind probabil crescător de copoi.

Ogarii din Țara Românească sunt scumpi și foarte mult apreciați chiar în Imperiul Otoman, care avea pe vremea aceea ogarii socotiți cei mai buni din lume. Un document de la 5 ianuarie 1609 ne amintește de Ogărariul care vânduse două pogoane de vie unui oarecare Stepan.

La 23 august 1823 marele vizir es-Seid-Ali confirma domnului Grigore al IV-lea Ghica primirea, printre altele și a celor 12 câini, care au fost prezentați sultanului și predați ogeacului ogarilor, ceea ce dovedește calitatea lor, dacă au reușit să-l impresioneze pe padișah. Probabil că i-au plăcut mult sultanului Mahmud al II-lea, deoarece printr-o altă scrisoare care a urmat din partea marelui vizir es-Seid Ali pașa, cerea domnului să expedieze în grabă un număr cât mai mare de ogari, fiind foarte necesari pentru alaiul împărațesc cu ocazia bairamului.

Dar nu numai ogarii din Țara Românească erau apreciați în Imperiul Otoman. Printr-o scrisoare din 11 august 1824 același es-Seid Ali mulțumea pentru cei doi prepelicari dăruți de Ghica.

Nici câinii din Moldova nu erau cu nimic mai prejos decât cei din Țara Românească.

În decembrie 1751 Des Alleurs, ambasadorul regelui Ludovic al XV-lea al Franței la Constantinopol, scria lui Linchoult, secretar al domnului moldovean Constantin Racoviță (1749-1753), rugându-l să-i procure patru ogari de soi spre a-i trimite regelui său, iar după aceea însărcinează pe Deval, interpretul, ambasadei, să mai ceară încă doi. Aflând de această cerere și părându-i-se prea puțin, Constantin Racoviță îi dăruiește 12 ogari, ”6 de parte bărbătească și 6 de parte femeiască”, plus două butoaie de vin alb și două de pelin roșu de Odobești, un butoi cu vin de Cotnari de trei ani și două cu o mie de mere domnești pentru iarnă. Darul a fost imbarcat la 30 august (10 septembrie) 1752 la Galați, pe corabia căpitanului Manolache Cuingi-Oglu, împreună cu Leonardo, sluga însoțitoare, ajungând la Constantinopol după 35 de zile pe mare.

Iată așadar, că cei mai puternici și rafinați suverani europeni importau în canisele lor, câini selecționați și prășiți de către români. Dacă ei nu ar fi avut o calitate superioară și nu ar fi fost științific obținuți nu s-ar fi riscat impurificarea unor crescătorii vechi de secole la curțile Europei.

Un alt cap încoronat, admirator și proprietar al ogarilor din Principate, este principele Transilvaniei Gheorghe Rakoczi I. Ogarii importați de aici erau foarte reușiți din punct de vedere calitativ, dar și foarte scumpi. M.Debreczeni a cumpărat în 1591 un astfel de câine cu 125 de florini, sumă uriașă dacă un cerb vânat costa 1 florin.

Din nefericire în anii care au urmat, cu nesfârșitele războaie ruso-austro-turce purtate pe teritoriul românesc, cu periodicele ocupații străine, urmate de pauperizarea accentuată a Țarilor Române, această rasă apreciată de ogari atât de veche a dispărut.

Aceeași soartă ar fi avut-o și copoiul dacă nu ar fi fost salvat de chinologii maghiari, după cel de-al doilea război mondial, în vremuri de cruntă ocupație sovietică.

O altă rasă foarte folosită, dar importată de această dată în spațiul românesc a fost bracul, răspândit în a doua jumătate a sec al XVI-lea. Astfel în anul 1558 soția marelui nobil Battyany cerea, palatinului Ungariei, un brac, deoarece are vânat mult dar nu-l poate prinde, iar soția grofului Gheorghe Bebek ieșea la vânătoare cu 20-30 de braci bine dresați.

La curțile domnilor, principilor, boierilor și nobililor, existau canise cu câini buni, frumoși și bine dresați. Ei fiind foarte scumpi, este ușor de înțeles ce eforturi se depuneau pentru întreținere și îngrijire, pentru dresarea lor, eforturi care cereau cheltuieli însemnate și oameni specializați.

În inventarul cetății Gilău de la 1676 există o clădire special construită pentru creșterea câinilor, iar în inventarul cetății Făgăraș, din 1690 figura *“o casă a maeștrilor*

de câini...”

Dacă rasele strict specializate, mai ales cele de vânătoare, care au fost întotdeauna apanajul celor înstăriți, au dispărut sau au scăzut numeric în urma deteriorării condițiilor socio-economice și politice, rasele de ciobănești românești amplu răspândite și plurivalente au reușit să supraviețuiască, iar selecția lor a fost continuată în special de crescătorii înstăriți de oi și vite, datorită eficienței dovedite de ei în lupta cu animalele sălbatice.

Știm că vânătorii țărani, foloseau pentru vânatul mare-în special mistreț și chiar la urs-câini cu înfățișarea mioriticilor de astăzi, de cele mai multe ori având pete negre pe fond alb.

Într-un decor de pe o cupă din anul 1600, înfățișând o vânătoare de urs, fiara este încolțită de doi câini care prin talie (raportată la cea a ursului și vânătorului), părul semilung, forma capului și modul de purtare a cozii trimit cu gândul la Carpatin.

Îndemânarea, curajul și forța fizică cu care țărani români înfruntau în lupta de aproape marii prădători ajutați de câinii lor ciobănești, au uimit pe toți străinii care au avut prilejul să vadă aceste scene.

Vizitând țările noastre prin anii 1777-1781 austriacul Franz Iosef Sulzer lauda cu uimire țărani valah care iese doar cu ciomagul înaintea ursului, îi pune brațul în gât și nu arată nici un fel de teamă când fiara îl sfășie pe obraz cu laba.

Țăranul Ioan Oprea a înfruntat la o vânătoare din anul 1798 un urs într-o luptă corp la corp, la gura văii Hodinului, în Munții Țibleșului.

Selecționarea atentă a câinilor ciobănești românești, era esențială în condițiile în care, de cele mai multe ori pagubele crescătorilor de animale pricinuite de prădători, erau suportate de păstorul căruia i se dăduse în primire turma respectivă.

Așa se întâmplă în iunie 1723, când Stenner Mechel din Feldioara intentează proces hergheliei Aldea cerând despăgubire pentru mînzul mâncat de lupi în lipsa lui, Aldea fiind plecat după pâine.

Pagubele produse în special de lupi sunt semnificative, din moment ce se elaborează chiar o strategie guvernamentală în acest sens. Ca urmare a aplicării acestor prevederi, conform statisticilor, în Transilvania au fost uciși în 1855, 842 de lupi, iar în Moldova, în 1846, 1230 de lupi și 271 de pui de lup.

Totuși singura metodă cu adevărat eficientă, pentru limitarea pierderilor, era creșterea și perfecționarea celor trei rase de ciobănești autohtoni.

O relatare a unui călător englez, Adam Neale, la sfârșitul secolului XVIII și începutul sec. al-XIX-lea, vine să ne întărească această convingere: *”Iașii sunt mai expuși prin situația lor și la alte pustiri. Haite de lupi hămesiți, ieșind din pădurile din vecinătate, năvălesc în câmpii și răpesc animalele domestice, câteodată chiar femeii și copii. Pentru a respinge pe acești năvălitori, fiecare familie ține pe lângă sine câte o*

*pereche sau două de dulăi, ale căror lătrături fioroase, împiedică pe lupi de a se apropia, dar alungă somnul de la genele călătorului, puțin obișnuit cu strigătele unor santinele de acest fel. Acești păzitori credincioși, mă chinuiră toată noaptea, încât abia putui închide ochii o singură clipă și simții puternic însemnătatea cuvintelui poetului roman- "**Vigilum canum tristes excubiae**" Nu cunosc ceva mai trist ca lătrăturile a zece până la douăsprezece mii de dulăi, repetate în depărtare de ecoul muntilor"*

Este o situație reală, care demonstrează numărul, atenția, precum și importanța acordată câinilor ciobănești românești , în viața comunităților urbane dar mai ales rurale.

La începutul secolului XX, F.von Stepanitz identifică ciobănescul caracteristic românilor, iar în anii '30 el intra în atenția chinologilor. Despre această perioadă s-a scris fiind bine cunoscută, așa că nu voi insista asupra ei.

Închei aceasta incursiune, în istoria Carpatinului, Mioriticului și Ciobănescului de Bucovina cu o concluzie acoperită de documente și probe arheologice: rasele de ciobănești românești sunt selectate timp foarte îndelungat, în funcție de caracteristicile de habitat, păstorit și de ce nu , psihologia poporului român.

Eventualele similitudini cu unele rase ale popoarelor învecinate, țin de condițiile de evoluție istorică, specifice Europei Răsăritene.

Sergiu Haimovici

Traco-dacica; Tomul VIII; 1-2; 1987

Caii

Recente descoperiri arheologice facute în vestul Olteniei, duc la concluzia că, în Europa, calul a apărut, ca animal domestic, exact în această parte a continentului. De altfel, acest animal superb era considerat ființa divină, fiind adorat ca atribut al "cavalerului trac sau danubian", reprezentând tripticul natural "viața-moarte-viața", adică succesiunea neîntreruptă și vesnică a ciclului divin al naturii. Calul alb era călărit de cavalerul înarmat cu o sulită, biruind iarna, personificată de balaurul negru sau verde putred, ceea ce însemna de fapt victoria vieții asupra morții. Calul negru, pe care sta cavalerul ținând în mână nu o lance, ci o creangă înfrunzită, cioplit pe pietre funerare antice, era adorat ca vestitor al morții. Sigur, aici este vorba despre simbolismul mitic al culorilor, care mai există și astăzi în lumea creștină. Dar, din aceste concepții, vechi de

peste 5.000 de ani, s-a nascut legenda mitologica crestina a [Sfantului Gheorghe](#) invingator asupra balaurului care cerea jertfe umane. Este vorba de un simplu sincretism, termen ce arata imprumutul de catre o religie noua, cum era crestinismul in antichitate, a unor credinte mai vechi. Iar clerul crestin antic a folosit tristul prilej al martirizarii, la Roma, in aprilie 303, a generalului roman Gheorghios, convertit la crestinism, stabilind ca data a comemorarii martirului crestin la 23 aprilie, zi care coincide cu celebrarea sosirii primaverii in credintele traco-dacice si sarbatorirea "[Cavalerului danubian](#)".

Exista o intreaga literatura pe tema respectiva, esentiala ramane insa puternica afectiune a taranului roman fata de cal, sentiment mostenit din strabunii sai. Ea razbate clar in traditiile si cultura populara romaneasca, in general. Dincolo de dansul magic al calusarilor, care a facut ocolul lumii, prezentat de dansatorii romani moderni, vom regasi basmele romanesti cu caracter mitologic, in care calul fermecat, mancator de jeratic, este ajutorul lui Fat-Frumos in toate incercarile extraordinare ale acestuia prin care trece, pentru a invinge zmeii. Este de fapt aici miezul conceptiei agriculturului roman ca acest animal are insusiri miraculoase in a-l scoate din nevoi. Ceea ce s-a dovedit corect secole de-a randul.

Calul prezintă o frecvență relativ mică în cadrul descoperirilor osteologice, dar spre deosebire de celelalte specii are un statut aparte. Doar o anumită cantitate a materialului osos care-i aparține este alcătuit din resturi menajere, cealaltă parte provenind de la indivizi depuși în mormintele princiare sau înhumați în așezări și necropole; prin aceste caracteristici el trece din sfera problematicilor cu caracter pur economic, către cele de natură mitico-religioasă. Dacă resturile menajere ce-i aparțin apar tot atât de fragmentare ca a celorlalte specii, exemplarele înhumate sînt relativ bine păstrate și de aceea, pe baza acestui material osos, a fost posibilă o circumscriere oarecum precisă a caracterelor cailor geto-dacilor. De la început trebuie precizat că ei fac parte din gruparea estică a cailor epocii fierului din Europa, cai care sînt în medie de talie mijlocie (adică mai înalți decît cei din gruparea vestică) și totodată cu craniul facial relativ mai scurt decît acela al cailor vestic.

În cadrul acestor cai ai geto-dacilor se pot distinge destul de ușor două grupe. Pe de o parte caii ordinari, de duzină, cu un aspect oarecum primitiv, avînd capul relativ mare și grosier, însă cu un craniu facial și un bot de lungime moderată. Corpul lor apare relativ masiv, dar membrele erau proporționate, cu metapodalele nu prea subțiri; talia lor trebuie socotită relativ mică. Acești cai ordinari folosiți probabil la munci de toate felurile și chiar la călărie erau cei mai numeroși, ei alcătuiind, în general, resturile menajere din așezări. Totuși în mormintele princiare de la Agighiol unul dintre cai aparține acestui tip avînd o înălțime la greabăn de 132,4 cm, iar calul din mormîntul de la Peretu are și el o talie de doar 131,6 cm. De asemenea o bună parte a celor înhumați în necropola de la Zimnicea sînt tot de același tip, cît și cu probabilitate unul din cei doi cai de la Cătușu. Pe

de altă parte se găseau cai de elită sau de paradă, ce erau folosiți în mod exclusiv pentru călărie, probabil de către aristocrația tribală, ei avînd o înălțime de circa 140 cm sau chiar mai mare. Aceștia prezentau un cap proporțional mai mic decît cel al cailor ordinari, aveau gîtul lung și membrele foarte lungi și totodată relativ gracile; trebuie remarcat că alungirea membrelor și deci înălțarea taliei se datora faptului că porțiunea proximală a acestora — mai ales zeugopodul — era prelungă (la rasele actuale ale cailor de călărie este mult alungită porțiunea distală a membrelor, adică metapodalele). Asemenea cai erau mult mai rari, totuși unele dintre segmentele lor osoase ale membrelor ajungeau și în cadrul resturilor menajere din așezări. Ei figurează însă printre exemplarele înhumate în necropola de la Zimnicea (unde tocmai s-a putut stabili cel mai bine caracteristica lor), unul din caii de la Cătunu este tot de acest tip, iar un exemplar de elită apare în mormîntul princiar de la Agighiol.

Trebuie menționat că cele două grupe nu alcătuiesc însă tipuri chiar exclusive, existînd forme de trecere de la una la alta, deci o oarecare heterogenitate a acestor cai ai geto-dacilor, exemplarele de elită reprezentînd un fel de cap de serie. În legătură cu caii de elită trebuie să lămurim două probleme. Una ar fi aceea a originii lor. Noi sîntem de părere — ca dealtfel și A. Bolomey — că ei nu reprezintă exemplare aduse din import de la [scitii](#) din regiunile nord pontice, ci s-au putut forma prin ameliorare din fondul local al cabalinelor de talie înaltă ce existau în regiunile noastre încă de la sfîrșitul epocii bronzului. Cealaltă este legată de faptul că S. Bokonyi arată că Filip al II-lea, Alexandru și regatele elenistice, iar mai apoi și Roma, au luat sau au importat de la scitii cai de prăsilă, pentru a ameliora puterea de luptă a cavaleriei lor. Noi credem însă că sursele de documentare antice nu sînt întru totul exacte în această privință și importul s-a făcut pe seama cailor de elită ai geto-dacilor, care se găseau mai aproape de respectivele state și aveau legături economice cu ele. Este cazul să ne oprim puțin și asupra unor aspecte biologice legate de caii înhumați ritual și cei din mormintele princiare. Trebuie să precizăm că este aproape sigur că exemplarele găsite în cadiul necropolei de la Zimnicea, cît și în așezarea de la Cătunu au fost sacrificate și îngropate în vederea îndeplinirii unui ritual-, pentru cele din mormintele princiare nu poate exista nici un dubiu. Există două tipuri de înhumări : pe de o parte animale depuse întregi, iar pe de altă parte indivizi de la care au fost puse în groapă, doar capul, cît și extremitățile membrelor (meta și acropodul). Atît la Zimnicea, cît și la Cătunu găsim concomitent cele două tipuri. Mai mult chiar, dintre exemplarele depuse întregi la calul nr. 8 de la Zimnicea și nr. 2 de la Cătunu lipsesc extremitățile (metacarpul și falangele) a cîte unui membru anterior. În mormîntul de la Peretu s-a pus de asemenea doar capul împreună cu extremitățile membrelor. După resturile recuperate de la Agighiol se pare că acolo au fost înhumați doi sau chiar trei cai întregi (noi credem că erau trei ca și în mormîntul princiar de incinerare de la [Cugir](#) unde, din păcate, singurele fapte care s-au putut stabili au fost numărul de indivizi și existența unor resturi de craniu, de vertebre și oase ale membrelor — deci probabil s-au incinerat cai întregi). Eevenim asupra celor specificate mai sus, pentru a arăta că, poate fără nici un discenămînt, s-au depus împreună la Zimnicea, Cătunu, Agighiol, cai aparținînd celor două grupe : ordinari și de elită.

În încheiere trebuie să ne referim și la problemele economice pe care le ridică această specie. Caii erau folosiți pentru scopuri utilitare, după cum o arată foarte clar uzura dentiției, găsindu-se chiar și indivizi în vîrstă de circa 15 ani, cît și frecvența înaltă a castraților. Cei ordinari pentru munci agricole, cărat poveri, chiar călărie, iar cei de elită pentru scopuri [militare](#) și de paradă (poate pentru că mureau pe cîmpul de luptă, s-ar explica faptul că numărul lor era mic în cadrul resturilor menajere). Totuși el reprezintă și o sursă de hrană pentru populația umană și trebuie să atragem atenția că, dată fiind talia

sa specifică mare, cantitatea de carne furnizată nu era deloc neglijabilă. Un individ de 1,30 m înălțime la greabăn ar fi echivalent cu peste 300 kg carne adică mai mult decât o taurină, sau cam cât fac 5 porci sau 10 ovicaprine. Iată de ce considerarea cifrelor absolute ale frecvențelor unor specii sînt uneori înșelătoare pentru a stabili ponderea lor economică, factorul talie specifică avînd un rol de prim ordin în stabilirea priorităților, mai ales cu privire la acoperirea nevoilor de proteine animale.

Asinul este reprezentat doar în așezarea de la Zimnicea, unde s-au evidențiat două resturi. Nefiind găsit deci decât pe Dunăre, este aproape evident că nu era încă bine cunoscut de către geto-dacii din epoca La Tene, el pătrunzînd foarte lent către nord, venind probabil de dincolo de Istru, dinspre cetățile grecești de la țărmul pontic unde era de acum relativ abundent în sec. VI î.e.n.

Calul în mitologiile indo-europene

Încă de la apariția sa în istorie, calul a fost un animal considerat sacru printre triburile indo-europene. [Tacitus](#) a relatat cum, în umbra acelor păduri și grote care le slujeau drept temple, caii albi erau hrăniți din contribuție publică, muritorii neavînd dreptul de a-i calări. Nechezările și pufaielile acestora erau considerate semne prevestitoare, cailor fiindu-le atribuită conștiința misterelor divine.

Eddele sunt pline de numele cailor nazdravani, iar Sagas conțin multe legende ale oamenilor care se încredeau în armasari, considerându-i sacri. Un astfel de cal este Dapplegrim, care și-a scapat stăpînul de toate primejdiile, aducându-i noroc.

În mitologia nordică, Dag, zeul teutonic al Zilei, a fost dus la ceruri de armasarul alb „Bucle Stralucitoare”, care și-a împrăștiat lumina peste întreaga lume vie. Mani, Zeita Lunii, era slujită de armasarul Alsvitur, „Cel Iute”. Calul cu opt picioare al zeului Odin se numea Sleipnir. Gull-Faxi, cel cu bucle aurii, aparținea gigantul Hrungrir; Skin-Faxi, cel cu cârlionți sclipitori, era calul zilei – Brim-Faxi, cel înrourat, era al nopții.

Se spune că cerurile ar fi fost agitate într-o furie teribilă. Astfel s-a născut legenda Tatalui Cereș, vîntorul Odin, calărînd puternicul Sleipnir, acompaniat de lupii urlători, căutându-și tovarăși pentru Vîntoarea Salbatică.

Deoarece caii erau considerați cea mai de seamă posesiune, și totodată cei mai demni de o asemenea cinste, uneori aceștia erau sacrificați.

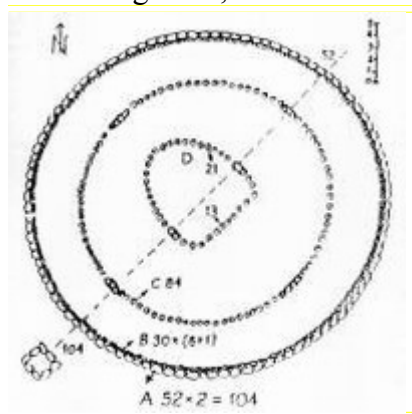
De exemplu, sacrificiul cailor era considerat ca un important mijloc de a conserva vitalitatea unui rege în vîrstă.

Calul rămîne adînc întipărit în tradiția și esența paganismului. Gigantul care a clădit cetatea din Asgard a fost ajutat de armasarul sau Svadilfari. Zeul Loki s-a transformat într-o iapă pentru a-l atrage pe Svadilfari. Ca iapă, Loki a dat naștere lui Sleipnir, armasarul cu opt picioare al lui Odin, cel mai bun dintre cai. Zeul Heimdall a avut un armasar numit Gulltop, Cel Acoperit cu Aur.

Deseori calul a fost animal de sacrificiu, iar capul acestuia a fost mai târziu tîntuit pe un copac sau pe o tepusa, cunoscut ca Stîlpul Nechezator – sau Stîlpul Infamiei. Capul calului era întarît cu lemn, fiind îndreptat în direcția din care se presupunea ca vine dusmanul.

O veche tradiție [indo-europeana](#) este ca locuințele fermierilor să aibă capete de cai sculptate în stâlpi. Astăzi ele sunt considerate simple decorații, dar acest obicei are vechi rădăcini în credințele păgâne. Privirea capului de cal fiind îndreptată în exterior, se credea că ghinionul era ținut departe de casa.

În sfârșit, ca simbol suprem al indo-europenilor victorioși, calul este reprezentat în Rîg Veda, mulți zei fiind simbolizați prin cai.

Calendar și calendare

Biblioteca Natională a Moldovei
Alexe Rău

Calendar

La zece ani de la premiera Calendarului Bibliotecarului, cel care venise să dea o continuare superioară listelor de literatură la datele calendaristice memorabile și care, la rândul său, a devenit, la câțiva ani, ceea ce este Calendarul Național, ajungi cu gândul, cu amintirea și cu judecata nu doar la drumul parcurs de această publicație, ci și la deslășirile cuvântului ca atare. În vechile limbi indoeuropene "cala" și "cale" însemna trecerea timpului, dar nu a unui timp impersonal, ci a sorocului, la capătul căruia vine iminent scadența și răsplata, ambele fiind exprimate, în indo-europeană, prin cuvântul "dar", cuvânt care, într-o perioadă și mai veche, în etimonul paleoindo-european, însemna "apă curgătoare", iar "cale" și "dar" sugerau, pe atunci, imaginea [timpului](#) ce curge ca un râu. În latina veche, care a descins din indo-europeană, aceste două cuvinte formau unul singur, calendarium, dar numai cu sensul final de scadență, el desemnând registrul de datorii, acestea din urmă trebuind să fie achitate în prima zi a fiecărei luni - calendae.

La noi, "colindarea", având aceeași etimologie [indoeuropeană](#), îl cuprinde și pe cel de-al doilea sens al lui "dar", acela de "răsplată", adăugându-i, în plus, nuanța de "ofrandă". Calendarul este, asadar, o astfel de rânduire a timpului, de rostuire a sorocului ce ti s-a dat (sorocul însemnând, la rându-i, darul suprem, adică viața ce ti s-a dăruit), în care, la anumite intervale-"escale", trebuie să achiti o datorie (în primul rând una morală, spirituală) ori te așteaptă răsplata (morală, spirituală), dacă ai știut cum să dispui de timpul ce ti s-a dat. Scadența supremă este moartea. Răsplata supremă este neuitarea, nemurirea. Pentru câștigarea acesteia nu sunt suficiente doar munca și dăruirea, ea cere

ofrandă. Probabil la aceste lucruri gândea cercetătorul Andrei Vartic atunci când a scris următorul gând memorabil: "Calendarul a fost, este și va fi cea mai spectaculoasă și mai eficace limită pe care Dumnezeu a pus-o omului". În acest context, Calendarul National al nostru este o expresie cumulativă a întregii triade sus-mentionate, pentru că el ne indică zilele-datele în care ne facem datoria morală de a-i cinsti pe înaintași, pe sfinți sau anumite evenimente, tot acele date constituind și momentele în care înaintașii nostri sunt răsplătiți, iar zilele și muncile colectivului care elaborează calendarul constituindu-se într-un fel de ofrandă.

Dar să revenim la gândul lui Andrei Vartic, fiindcă în cunoasterea limitelor, în simțul măsurii și în Ordine stă secretul vieții, supraviețuirii și al dăinuirii universale. Omul a înțeles acest lucru de foarte timpuriu, înțelegere care se datorează relațiilor sale cu timpul, sau, mai bine spus, descoperirii timpului și spațiului, cel dintâi dezvăluindu-i Ordinea și cel de-al doilea instituindu-i imaginația, consecința ordinii fiind calendarul, iar a imaginației - cuvântul scris, amândouă împreună conducând la apariția conștiinței.

Când s-a născut timpul trecător? Umberto Eco scrie că până în ziua a patra a Facerii era Ne-Timpul (timpul etern, divin). În ziua a patra Dumnezeu a făcut Soarele și Luna, a despărțit ziua de noapte și lumina de întuneric, adică a instituit Ordinea. În ziua a patra, exact la miezul nopții, Soarele a început a se mișca pe cer, și-a început calea și anume în acel moment s-a născut și timpul viu, curgător. Soarele și Luna au fost și rămân neîntrecutul model al tuturor ceasornicelor care sunt, așa cum zice marele scriitor, "simple maimuțări ale firmamentului, ele însemnând timpul omenesc pe cadranul zodiacal, un timp ce nu are nimic de a face cu timpul cosmic: el are o direcție, o respirație gâfăită făcută din ieri, azi și mâine, iară nu pacea suflării celei vesnice". Dar oare ar exista timpul trecător, sesizarea curgerii lui, dacă nu ar exista, cum zicea C. Noica, un plan neschimbător, etern, la care să se raporteze mișcarea, schimbarea? În limba arabă, de exemplu (limbă considerată de unii specialiști drept cea mai bună mijlocitoare între om și divinitate) verbele au doar două timpuri: timpul Domnului și timpul Omului. Kierkegaard consideră și el că, din punct de vedere filozofic și logic, trecut și viitor nu există, or, dacă timpul este, el e prezent. Mișcarea lui face ca acest prezent, ieri să nu fi ajungând încă în dreptul sorocului tău, iar mâine să fi trecut de dânsul. Prezentul mișcător se raportează, în concepția filozofului danez, la clipa-eterinitatea. Și dacă stai să te gândești bine, un calendar - nu este el oare o raportare a celor trecătoare la cele vesnice? Adică, este și el un fel de ceasornic.

Notiunea de calendar se deslusește în mai multe sensuri: sistem de măsurare a intervalelor de timp, construcție arhitecturală, simbologie, scriere, publicație periodică și, în sfârșit, pur și simplu drumul, calea urmată, repetat, de creațiunile naturii, conform "ceasului chimic", "ceasului biologic", "ceasului atomic" și dinamicii ceresti. În sens filozofic, Calendarul înseamnă Ordinea cosmică,

universală.

Ca sistem de măsurare a timpului, calendarul a trecut prin două mari perioade de abordare: mitologică și istorică. În prima perioadă el a dat naștere conștiinței mitologice a omului, în care notiunea de calendar era strâns legată de acelea de cosmos, haos, zidirea lumii, pământ, cer, stele, viață. Activitatea ordonatoare a timpului într-un cosmos echilibrat se reflecta în conștiința omului primordial ca ceva rațional și înțelept, ireversibilitatea - ca o putere divină, imaterialitatea lui - ca o forță secretă a făuririi și distrugerii. Drept care, calendarul era considerat un lucru sfânt, pus în rostuire sacerdotală, iar schimbarea sau statornicia lui comportau o însemnătate sacrală: faraonii egipteni și împărații altor țări, atunci când urcau în tron, trebuiau să depună jurământ că nu vor adăuga zile noi în calendar și nu vor opera în el nici un fel de modificări, deoarece calendarul conservă modul de viață al strămoșilor și reprezintă imaginea celestă a ordinii terestre.

Sistemele ordonate de măsurare a timpului au apărut odată cu civilizația. Spre deosebire de calendarele primitive, constituite din intervale inegale, cele din societățile antice împart timpul în segmente egale și simetrice, uneori chiar în detrimentul exactității practice, cum era, de pildă, calendarul egiptean. Și cum Ordinea, spre care tindeau și pe care se străduiau să o reprezinte anticii, înseamnă și o ierarhie bine pusă la punct (**zile-săptămâni-luni-anotimpuri - ani -cicluri**), la unele popoare calendarul era imaginat și reprezentat ca o ierarhie a zeităților, cu o subordonare strictă a celor mici și inferioare în fața celor mari și superioare. La chinezi, el îl reprezintă pe Tai-Sui, spiritul anului, în fruntea întregului personal compus din spiritele intervalelor de timp în ordine descrescândă, de la anotimpuri la zile. Egiptul helenic a construit o ierarhie sofisticată alcătuită din decani - sefi mitici ai grupurilor de stele.

O enigmă pentru noi rămâne matematizarea calendarului de către omul antic. Încă **Pliniu** remarcă faptul că în calendarul druizilor se manifestă reproducerea imaginii numerice a anilor la nivelul lunilor. Chinezii au stabilit lungimea zilei de 12 ore, după numărul lunilor. În general, până la calendarul iulian, la antici zilele săptămânii erau cifre, lunile erau numere. Evreii nici în ziua de astăzi nu zic Duminică, ci Prima Zi. Majoritatea calendarelor constituiau o cifrare a numărului 12, care face referință la 360 și la alți multipli ai lui 9 și 12. Există în tendința aceasta ceva din ceea ce Pitagora observa în privința muzicii, spunând că ea redă raporturile matematice dintre corpurile cerești. Muzica se ține pe intervale de timp aflate în relații armonice. Iar armonia este ordinea supremă, netulburată de factorul subiectiv, care întotdeauna aduce în echilibrul universal un efect entropic, dezarmonizator. Tocmai de aceea, unii savanți și scriitori regretă faptul, că romanii au introdus în calendar, în locul armoniei divine a cifrelor, lucrurile trecătoare ale omului ce stă sub greseli. De altfel, provocarea pe care a făcut-o **Iulius Cezar**, în fața civilizației terestre, prin desacralizarea calendarului, urmările ei pentru destinul umanității nu sunt încă estimate cu toată seriozitatea.

O trăsătură universală a calendarelor mitologizate este împlinirea (umplerea) calitativă a timpului prin contopirea lui cu evenimentele și consacrarea zilelor, părților zilei, anotimpurilor etc. diferitelor spirite și zeități, ea păstrându-se până astăzi în denumirile europene ale zilelor săptămânii.

În mitologia mai multor popoare există eroi culturalizatori și civilizatori, cele mai

importante fapte ale cărora sunt tocmai instituirea Ordinii cosmogonice și rostuirea Calendarului. La scandinavi acesta este [Odin](#), care, după ce lumea a fost făcută din corpul unui titan, fixează pe cer scânteile tâsnite din infern, rostuindu-le locul și calea și despărțind ziua de noapte. Din acel moment se numără zilele și anii. La hindusi, Varuna stabilește consecutivitatea schimbării zilei cu noaptea, venirii lunilor, anotimpurilor și anilor, direcția mișcării Soarelui, a Lunii și a stelelor. Din cele mai vechi timpuri apare și notiunea de etalon de timp, model de durată temporală. La aceiași hindusi, de pildă, etalonul este intervalul de timp, în care oul cu embrion de aur a plutit pe apele oceanului primordial până când din el s-a ivit creatorul lumii, Brahma. Cu referire la eroii culturalizatori, vom remarca, că ei își vedeau importanta misiunii-menirii lor nu atât în instituirea Ordinii, cât în a o dezvălui oamenilor, Prometeu al lui Eschil oferindu-ne, în acest sens, un model reprezentativ, alături de eroul finlandez al Kalevalei.

În opoziție cu ordinea calendaristică, dezordinea, tulburarea ritmurilor de schimbare a anotimpurilor, zilelor și nopților, dar mai ales accelerarea acestor ritmuri a generat în conștiința mitică numeroase motive escatologice, de sfârșit de lume. Schimbarea anotimpurilor este reprezentată adeseori ca o luptă între eroi, învingătorului dăruindu-i-se viața și un anumit obiect care semnifică anotimpul corespunzător. Și dimpotrivă, țara minunilor, țărâmul făgăduinței se caracterizează, în mituri, prin faptul că acolo schimbările calendaristice fie că lipsesc, fie că se află într-o ordine și într-o simetrie imperturbabile.

Tot de preistorie ține tendința omului de a opera cu intervale de timp mult mai mari decât anul: ere, perioade, cicluri. În general, felul de a gândi lucrurile era, și în acest sens, unul metaforic, de transbordare a sensurilor de la intervalele de timp mici la cele mari, de la natura pământeană la cosmos, ceea ce denotă conștiința întregului, a organicului. Precum dimineata, armindele, amurgul și noaptea se asociază, corespunzător, cu primăvara, vara, toamna și iarna, sau cu răsăritul, creșterea, înflorirea și ofilirea plantei, tot așa și perioadele mari de timp se ordonează după modelul: înflorire și bunăstare, veacul de aur, apoi declinul treptat și pieirea. De altfel, peste milenii, mari savanți istorici, cum ar fi McNeill, au ajuns și ei la concluzia că nu există progres nici în perioada istorică a omenirii, ei având în vedere, desigur, nu aspectul tehnologic, ci acela legat de evoluția omului ca entitate interioară.

În creația mitologică a popoarelor lumii se întâlnesc diferite interpretări ale unităților-intervalelor și ale schimbărilor calendaristice: etice, spațiale, cromatice, muzicale, faunistice și planetare, zodiacale, astrale etc. În China, primăvara se asociază cu filantropia, toamna - cu dreptatea, vara - cu decența, iarna - cu înțelepciunea. La Hesiod anotimpurile sunt personificate în aceeași cheie etico-morală. Dah-da, zeul [celtilor](#),

cânta dintr-o harpă fermecată și în funcție de felul cum cânta, venea un anotimp sau altul. Apollo mergea mai departe de invocatie: cu vibrațiile strunelor instrumentului său, el "acorda" cosmosul, predispunându-l către o stare de iarnă (cu strunele joase), de vară (cu strunele înalte) sau de primăvară (cu acorduri dorice). De multe ori calendarul era identificat cu corpul omului, iar intervalele de timp - cu diferite părți ale corpului omului. Ca o legitate universală era identificarea unităților calendaristice cu diferite elemente ale cosmosului. Aspectul cromatic a fost și rămâne o determinantă a civilizației semnelor (China, Japonia, Coreea s.a.). La chinezi, de exemplu, Cerul e împărțit în patru părți: partea răsăriteană - "Dragonul verde" - Tin-fun - corespunde primăverii, planetei Jupiter, culorii albastre-sinilii, gustului acru, iar dintre elemente - copacului (lemnului) și dintre virtuți - filantropiei; partea sudică - "Pasărea roșie" - Ciu-tziao - corespunde verii, planetei Marte, culorii roșii, gustului amar, decenței, focului.

Reprezentările calendaristice erau totemice, pictografice, obiectuale. Dar de cele mai multe ori marcarea se făcea prin construire (Heidegger a dezvoltat, poate, cel mai profund ceea ce înseamnă, filosoficeste, construirea locului, revelându-ne că acolo unde nu există construire, nu există nici gândire). Se marca nu doar și nu atât opera minoră a omului, cât mai ales mărețele evenimente și Ordinea cosmică. Așa au apărut piramidele, zikkuratele, Olimpiadele, sanctuarele dace, Oracolul din Delphi, țesăturile paracas, desenele nazca, colosii de pe insula Pastelui, acropolele de la Mikene, calendarele din pietre din Nordul Europei și multe altele. Bradul de Anul Nou este clasat și el la construcțiile calendaristice, iar omul de zăpadă - la modelele de sculpturi tinătoare de calendar.

Din punct de vedere al construirii, cea mai spectaculoasă arhitectură calendaristică, așa cum ne arată rezultatele cercetărilor din ultimii ani, au realizat-o strămoșii noștri daci. Ca și alte popoare orientale, dacii măsurau timpul nu după Soare, ci după Lună și după cerul înstelat. Prin observații multisekulare, ei au descoperit Polul Nord Ceresc și au constatat că el face o precesiune milenară în jurul constelației Dragonului, iar această constelație, la rândul ei, face o rotație în 24 de ore în jurul Polul Nord Ceresc. Dacă tragem o linie imaginară de la steaua Lambda (din coada Dragonului) la steaua Epsilon (de la piciorul lui), obținem ca un ac de ceasornic, care ne arată cu exactitate minutul, ora, ziua, anul (descoperirea îi aparține lui Andrei Vartic). Măreata construcție a dacilor a însemnat construirea unui Dragon pământesc. Mai întâi, chiar configurația hotarelor nordice ale Daciei repetau curbura constelației lor îndrăgite. Apoi, ei au înălțat, pe pământul lor, câte un sanctuar pentru fiecare stea din Dragon și din constelațiile învecinate lui. Astfel, harta construcțiilor dacice este de fapt și harta Dragonului și a Polului Nord Ceresc.

Și nu numai atât. Fiecare sanctuar era ridicat în cinstea unui eveniment. După linia Lambda-Epsilon a Dragonului (căreia pe pământul Daciei îi corespunde linia sanctuarelor Omu-Boilita-Cugir-Pecica), calculând regresiv, putem afla în ce an a fost construită fiecare din ele și ce eveniment a avut loc în acel an. Așa se face că întregul sistem de ziduri dacice este ca o carte, ca un letopisat. În centrul acestui sistem se află [sanctuarul rotund de la Sarmisegetusa](#) - Regia, în mijlocul căruia se află un soare făcut din 16 bucăți din andezit (câte stele are Dragonul), pe cea de-a 15-a fiind încrustată o săgeată care indică Polul Nord Ceresc și Muntele Sfânt al Daciei ([Kogaionon](#)). Semne de acest fel pot fi găsite în mai multe locuri ale Daciei, ele indicând, în mod cifrat, calea de orientare în ansamblul arhitectural al țării. Era o topografie cosmogonică unică în toată

lumea, bazată pe cunostinte astronomice, matematice, geometrice, fizice, filozofice, tehnologice prin care strămosii nostri au întrecut cu mult timpul lor. La acestea se adaugă, în construcțiile dacilor, diferite modalități, utilizate și de alte civilizații, de a marca intervalele de timp prin raporturi matematice și geometrice sau prin efecte de lumină și umbră. Faptul că aceste construcții ale predecesorilor nostri nu s-au conservat, ca la alte popoare, rămâne o enigmă ce urmează a fi dezlegată.

Apariția cuvântului scris a dat naștere conștiinței de sine, iar întâlnirea scrierii cu calendarul au produs conștiința istorică. Mircea Eliade a făcut chiar o împărțire a existenței umanității pe acest criteriu, spunând că tot ce s-a întâmplat până la apariția scrisului este preistorie, iar istoria a început odată cu scrierea. Și, într-adevăr, în perioada când omul începe să folosească semnele, apare și numărătoarea anilor, de la un anumit început, mai întâi pentru a imortaliza perindarea unor dinastii (ca în cartea "Numerii" din Biblie), apoi pentru urmărirea succesiunii generațiilor, ceea ce a dus la formarea conștiinței de neam, ca să se ajungă la acea istorie, pentru care cronologia dă un suport formal temporalității, iar timpul devine suport material al evenimentelor. În funcție de momentul pornirii acestei "roți" a memoriei legate de întemeiere și rămânere (întemeierea, zice H.- R. Patapievic, năște momentul, iar rămânerea - scrisul), la diferite popoare sunt diferite și sistemele de împărțire, măsurare și numărare a intervalelor de timp. Evreii numără anii de la "facerea lumii", adică din anul 3762 înainte de Hristos, chinezii - de la urcarea pe tron a primului împărat din dinastia Zao, adică din anul 2357 î. Hr.; romanii îi numărau de la întemeierea Romei, adică din anul 754 î. Hr. etc. În funcție de origine, de suportul măsurărilor (Soarele, Luna s.a.), se cunosc peste 200 de sisteme calendaristice sau ere. În anul 46 î.Hr., în timpul lui Iulius Cezar, este instituit Calendarul Iulian. Acesta însă nu a rezolvat problema incompatibilității calendarelor întocmite și utilizate de diferite națiuni, ceea ce îngreuna asistența documentară și protocolară a relațiilor internaționale. În plus, numărătoarea anilor devenise un proces sofisticat, anevoios, care cerea eforturi cerebrale deosebite. George Cosbuc, în comentariile la Divina Comedie (vol.I, A. Date cronologice) făcea dovada unei minți iesite din comun, elucidând în mod strălucit, pe baza unei documentări și a unei erudii debordante, această temă, singura eroare ce i-a scăpat (neînsemnată, de altfel) fiind aceea relativă la anul nașterii lui Hristos.

Meritul de a pune ordine în această chestiune îi aparține unui strămos de-al nostru, daco-românului Dyonisius Exiguus, care în anul 525 propune introducerea calendarului creștin cu împărțirea timpului în două ere distincte: până la Hristos (era veche, antică) și după Hristos (era noastră). Exiguus era continuatorul strălucitelor generații de cărturari (filozofi, matematicieni, geografi, istorici, astronomi, scriitori) din Scitia Minor, parte a Daciei aflată pe teritoriul Dobrogei de astăzi, pe care Nestor Vornicescu i-a scos din negura uitării, scriind memorabila-i monografie despre începuturile literaturii patristice, demonstrând că istoria ei și istoria

literaturii noastre în general numără peste două mii de ani. Era creștină, introdusă de Exiguus în timpul când era arhivar și interpret de greacă și latină la curtea papală, are ca origine de numărare anul nasterii lui Iisus Hristos, considerat a fi anul 754 de la întemeierea Romei. Calendarul creștin al lui Exiguus este calendarul universal folosit în relațiile oficiale dintre state până astăzi.

Problema care s-a iscat după aceea a fost (și mai rămâne) diferența dintre anul tropic și anul calendaristic. Anul tropic, precum se știe, este intervalul de timp dintre două echinocții de primăvară consecutive și are durata de 365 de zile, 5 ore, 48 de minute și 46 de secunde. Anul calendaristic aproximează printr-un număr întreg de zile anul tropic. Această aproximare a anilor tropici prin ani calendaristici conduce la acumularea de erori. Sistemul iulian, pe care s-a bazat Calendarul lui Exiguus, introducea o eroare de trei zile în decurs de patru secole.

În 1582, la solicitarea Papei Grigore al XIII-lea, a fost alcătuit sistemul gregorian, care elimină erorile de calculare a timpului, acumulate de Calendarul iulian, introducând o eroare de numai o zi la 3000 de ani. În același an la acest calendar au trecut o parte din țările Europei Centrale. În acel an se lichida o eroare de 11 zile (data ultimei zile după Calendarul iulian era de 4 octombrie 1582, iar data primei zile după cel gregorian era de 15 octombrie 1582). Pe teritoriul actualei Republici Moldova trecerea la calendarul gregorian s-a făcut precum urmează: în Transnistria - miercuri, 31 ianuarie 1918, iar între Nistru și Prut - în ziua de duminică, 31 martie 1919, eroarea ce trebuia lichidată constituind deja 13 zile (data primei zile după calendarul gregorian a fost, respectiv, de 14 februarie 1918 și, respectiv de 14 aprilie 1919). Din acel moment, cu referire la calendarul creștin, la noi se folosesc noțiunile de stil vechi și stil nou, diferența dintre aceste două stiluri fiind egală cu eroarea eliminată prin trecerea la calendarul gregorian, adică de 13 zile.

Primele reprezentări ale calendarului pentru uz practic, sub forma de tablou al zilelor anului, apar de timpuriu (în paleolitic), odată cu crearea scrierilor sintetice. Cele dintâi calendare erau constituite din noduri și semne, forme de scrieri primitive care l-au inspirat pe Nichita Stănescu atunci când a creat un celebru ciclu de poeme purtând în titlu aceste două cuvinte. Plecând în depărtări, sotul îi lasă consoartei sale o sfoară, în care erau făcute atâtea noduri, câte zile trebuia să se afle în drum. Acesta a fost începutul. Mai apoi, frânghii și sfori de acest fel au apărut în multe locuințe, nodurile ajungând să însemne zile de naștere, zilele morții celor apropiați, zilele pentru semănat, pentru cules s.a.m.d. Cu timpul aceste calendare au devenit complexe, fiind alcătuite din mai multe frânghii și sfori, cu multiple combinații de noduri. În muzeul amerindienilor, din New York, care detine o bogată colecție de calendare de acest fel, se păstrează și un întreg letopisat "scris" cu noduri. Cursul zilelor se mai fixa și cu ajutorul unor creștături (semne) făcute pe bete. Natura mnemotehnică a nodurilor și semnelor s-a păstrat până astăzi, de unde expresia "Fă un nod la ceva ca să nu uiti". Rânduiala zilelor și a anilor se marca de asemenea pe stâlpi de lemn sau de piatră, pe lespezi de piatră, pe plăci de lut. Apariția scrierilor analitice și a materialelor mai practice (scoartă, pergament, papirus, hârtie) au favorizat circulația tot mai largă a tablourilor calendaristice. Sub aspect continuat, evoluția calendarelor manuscrise a fost în funcție de evoluția și aprofundarea conștiinței. La începuturi informațiile cuprinse de calendar se refereau la rânduiala cosmică și naturală, cu intercalări ținând de zilele mai importante ale casei. Odată cu

dezvoltarea conștiinței religioase și de neam, în calendare se includ date referitoare la împărați, dinastii, ritualuri, sfinți, zei. Ascensiunea conștiinței istorice a condus la introducerea a tot mai multe date despre oameni, până la urmă ajungându-se la diferențierea calendarelor laice de cele religioase. Răspândirea în masă a calendarelor și informațiilor calendaristice a început pentru prima dată în China, în sec. III î.Hr., datorită inventării hârtiei, dar mai ales în sec. V-VI d. Hr, de când începe să fie aplicată metoda xilografică de tirajare și când apare prima gazetă din lume - "Dzin bao" - în ea incluzându-se sistematic date calendaristice.

Deși scrierea sistematizată apare în același sec. XIV î.Hr. în Asia (la chinezi) și în Europa (la fenicieni), în ceea ce privește răspândirea calendarelor europenii au întârziat (calendarul tipărit, de exemplu, apare în Europa cu aproape un mileniu mai târziu decât în China, iar imprimăria cu litere mobile - la mai mult de patru secole distanță, încât, atunci când spunem că era tiparului a fost deschisă de Gutenberg, comitem o mare nedreptate față de chinezul Py Șen). Totuși nu trebuie să uităm că, așa cum arată rezultatele unor cercetări mai noi, în Europa a existat, cu mult înainte de scrierile sintetice, analitice și fonetice, alfabetul geometric unii specialiști - Andrei Vartic, de exemplu) îi mai zic și "alfabetul AA", asociindu-l cu HTML-ul). O plăcută de os, descoperită la Mitoc (România), conține un mesaj din trei, șase și nouă linii incizate, organizate matematic, care se referă la luni și anotimpuri și, mai ales, la limitele în care este pus omul de către Ordinea calendaristică. Plăcuta a fost datată cu anul 27 000 î.Hr. Figuri, fusaiole și alte obiecte continuând mesaje geometrice, inclusiv calendaristice, datate cu perioadele paleolitică și neolitică, au fost găsite la Mezin (Ucraina), Brânzei, Cosăuți, Cărbuna și Dănceni (Republica Moldova), Vinca (Iugoslavia) și în alte localități. Ansamblul de artefacte descoperite în ele ne permit să reconstituim o perioadă de circa 30 mii de ani de dinaintea erei noastre, cu o cultură calendaristică pivotată pe ideologia numerelor și a figurilor geometrice, cultură care urmează să fie înțeleasă la justa ei valoare de către omul secolului XXI și care, decodificată, s-ar putea întâmpla să ni se arate nu mai puțin avansată, ca gândire, decât informatizarea actuală. Limbajul matematico-geometric este mult mai încăpător, mai econom, el este mult mai durabil în ceea ce privește păstrarea informației în timp și, în sfârșit, poate fi înțeles de mai multe popoare, indiferent de limba pe care o vorbește unul sau altul. În plus, el pare să ascundă, în ceea ce nouă ni se pare a fi niste cifruri enigmatice iar pentru omul primordial e posibil să fi fost niste revelații (în ideologia numărului 9, de pildă), anumite principii și legi ale Universului, de care atârna dăinuirea în timp și echilibrul existential. În legătură cu aceasta, unii cercetători susțin că europenii (mai ales cei din spațiul carpato-danubian, care e considerat leagănul civilizației umane) s-au opus mult timp alfabetizării. O mai fi fost la mijloc, poate, și acel "ceasornic" perfect pe care îl alcătuiesc Polul Nord, Ceresc și constelația Dragonul și care poate fi "citit" oricând, fără a fi nevoie să inventezi scrieri și modalități de imprimare. Dar poate că motivul era acela al împotrivirii europenilor (a elitei lor, pentru că nu se știe dacă paleoinformatica putea fi înșusită de mulțime, așa ca alfabetul) față de urbanizare, în care ei intuiau un pericol existential, alfabetizarea fiind, pe atunci, unul din însemnele emblematice ale orasului.

Asa sau altfel, din ceea ce se cunoaste până acum reiese că până în sec. XV, în Europa au circulat calendare manuscrise, de cele mai multe ori în formă de foi volante. Primele calendare tipărite sub formă de carte se consideră calendarele "turcesti" (1455), calendarul medical (1456) și tabelul astrologic pe 30 de ani (1457-1487) tipărite de Gutenberg. Însă drept modele de alcătuire și editare au servit mai mult calendarul scos în 1474 de Iohannes Muller și "Calendrier de bergers" ("Calendarul păstorilor") tipărit în 1491 de francezul Guy Marchant. În Rusia, primele editii tipărite ce conțineau informații calendaristice au fost cele scoase în 1562-1564 de Ivan Feodorov, iar drept model a servit mulți ani calendarul civil scos în 1709 sub supravegherea tarului Petru cel Mare.

Cu privire la spațiul nostru istoric, atunci când este vorba de scrierea, tipărirea și circulația literaturii calendaristice, cercetătorii acordă atenție mai mult celor cu caracter laic și literar, evidențiindu-le mai ales pe acelea care poartă în titlu cuvintele calendar și almanah. Se menționează astfel circulația calendarelor ce veneau cel mai adesea din Italia, Austria și Germania, unele traduse, cum a fost tălmăcirea, în 1698, a unui prognosticon, din germană în greacă, pentru Constantin Brâncoveanu și se scot în prim-plan primele calendare tipărite în limba română: "Calendari acumu întâiu rumânescu alcătuitu...", tipărit în 1731, la Brașov, de Petcu Șoanul, iar în Moldova - "Calendariu pe 112 ani scos din multe feliuri de cărți...", tradus de V. Măzăreanu și tipărit la Iași, în 1785, de frații Mihail și Policarp Strilbitchi, ambele fiind considerate tipăriri naționale de pionierat, fără să se accentueze predilectia (înveterată, de altfel) pentru conținutul nereligios și pentru cuvântul-cheie din denumire. Tabloul s-a schimbat, evident, dacă am include în el scrierile și tipăriturile cu o altă titulatură decât aceea de calendar sau almanah, dar care sunt calendaristice prin excelență, și dacă am abandona diferențierea lor după caracterul religios sau laic, mai important părăndu-ni-se a fi criteriul bibliologic, acela al pivotării lor pe rânduiala zilelor anului. În acest fel, nu am putea să nu menționăm ca prime tipăriri cu caracter calendaristic Liturghierul de la 1508, scos cu grija voievodului Radu cel Mare, la Târgoviste, și Mineiul tipărit în 1546 de Liubavici și Moise. Altul ar fi și tabloul sinoptic al apariției tipăriturilor calendaristice în limba română: 1570 - "Liturghierul" tipărit de Coresi; 1643 - "Antologhionul" de la Câmpulung; 1698 - "Mineiul" scos la Buzău; 1731 - Calendarul lui Petcu Șoanul; 1781 - "Minologhionul" de la Blaj; 1785 - Calendarul lui Strilbitchi, 1795 - "Calendariu acum a doua oară tipăritu, la București; 1809 - seria calendarelor de perete inaugurată la Cernăuți de Vasile Tintilă; 1814 - "Liturghierul" scos la tipografia exarhicească din Chișinău; 1819 - "Mineiul de obște", scos la aceeași tipografie chișinăuiană, bibliografiat, ca și "Liturghierul" din 1815, de Paul și Zamfira Mihail în "Acte în limba română tipărite în Basarabia (1812-1830)"; 1830 - "Lista de sărbători împărătești și a zilelor de victorii", scoasă la Tipografia Duhovnicească din Chișinău; 1830 - "Calendariu zilnic" de la Iași; 1835 - "Calendariu nou", editat de Gheorghe Asachi; 1842 - "Almanahul de învățătură și petrecere", editat până în 1846 de Mihail Kogălniceanu, iar în 1847-1869 de Gheorghe

Asachi; 1861 - "Antologhionul de la Chisinău"; 1883 - Almanahul Societății "România Jună" (Viena) în care s-a publicat pentru prima dată "Luceafărul" lui Eminescu s.a.m.d. Șirul ar putea fi continuat, dar ne oprim la aceste editii rare si bibliofile, nu înainte de a sublinia că ierarhia cronologică ar putea fi modificată, în funcție de descoperirea altor editii, mai vechi, sau a precizărilor ce survin mereu, în urma cercetărilor paleografice si de altă natură, în ceea ce privește datarea publicatiilor et caetera.

În perioada postbelică, în Republica Moldova s-au făcut remarcate "Calendarul de masă", editat din 1967 până prin deceniul al nouălea, almanahul "Patrimoniu" al bibliofililor din Moldova (nr. 1,2,3 - 1987, 1988, 1989), scos de Societatea prietenilor cărții "Vasile Alecsandri" si câteva almanahuri literare ("Dintre sute de catarge", "Glasuri tinere", "Meridiane", "Panorama", s.a. care au văzut lumina tiparului, fără o regularitate strictă, în anii '60 - 80 ai secolului trecut)

Din 1958 Biblioteca Natională a publicat liste de literatură la datele memorabile si remarcabile ale Moldovei sub diferite titluri: "Date memorabile" (1958-1964), "Calendarul datelor memorabile ale Moldovei" (1964-1971), "Timpuri. Oameni. Evenimente" (1971-1977), "Liste bibliografice de recomandare pentru date însemnate si memorabile ale Moldovei" (1977-1991). Primul coordonator si alcătuitor a fost Alexandra Kneazev. Printre cei mai prodigiosi alcătuitori ulteriori s-au numărat Ion Madan, Tamara Isac si Nina Melenciuc.

În 1992, în locul "Listelor..." a început să fie elaborat Calendarul bibliotecarului, acesta transformându-se, în anul 2000, în Calendar National.

Editia de față a calendarului nostru vizează anul, în care Biblioteca Natională va împlini 170 de ani de la inaugurare. Rostul ei în viața calendaristică a Moldovei a fost si rămâne unul major - atât prin editarea Calendarului National, singura, la ora actuală, publicatie fundamentală de acest gen în republică, de care se conduc toate mediile, cât si prin activitatea de difuzare culturală, a căreia reforma, din ultimul an, a transformat această institutie într-un pivot si într-un centru motrice al calendarului vietii culturale, spirituale si stiintifice a Moldovei. Eminescu spunea, că "secretul vietii lungi a unui stat stă în ierarhia meritului". Calendarul asază o astfel de ierarhie, iar Biblioteca Natională o însufletește, rostuiind conservarea, circulatia si dăinuirea valorilor.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Ciobanu, Ștefan. Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. - Chisinău, 1923. - P.41-45

Ciobanu, Ștefan. La Bessarabie, sa population - son passé - sa culture // Academie Romaine. Etudes et recherches, XIII. - Bucuresti, 1941.

Cosbuc, George. Comentariu la "Divina comedie". Vol.1. - Ch.: Cartier, 2001.- p.7-87

David, Alexandru. Tipărituri românești în Basarabia sub stăpânirea rusă (1812-1918):Bibliografie. - Ch.: Universitas, 1993. 223 p.Eco, Umberto. Insula din ziua de ieri.

- Constanta: Pontica, 1995. - p.242-270

Flocon, Albert. L'univers des livres. - Paris: Hermann, 1961. - 473 p.

Heidegger, Martin. Originea operei de artă. - Bucuresti: Univers, 1982. - p.146-166. Hubert, H., Mauss, M. Etude sommaire de la representation du temps dans la magie et la religion. - Paris, 1909 - 126 p.

Kierkegaard, Soren. Conceptul de anxietate. - Timisoara: Amarcord, 1998. - 248 p.

Lalos, M.P. Vremea iscismanului hristianesc și iazăcesc al mira. - Spb., 1867. - 234 p.

Librovici, S.F. Istoria knighi V Rosii. - Petrograd-Moscova: M.O. Volif, 1914. - 236 p.

Literatura și arta Moldovei: Enciclopedie în 2 Vol. Vol.1. - Ch., 1985.- P.p 29, 276.

Madan, Ion. Cartea Moldovei Sovietice. - Ch.: Cartea moldovenească, 1975. - 128 p.

Mateevici, Alexie. Tipăriturile noastre bisericești. Din trecutul cărților bisericești tipărite în limba moldovenească // Luminătorul, 1913. - nr. 4,6,7,8,9.

McNeill, William H. Ascensiunea Occidentului: o istorie a comunității umane și un eseu retrospectiv. - Ch.: Arc, 2000. - 818p.

Mihail, Paul. Acte în limba română tipărite în Basarabia. Vol.I (1812-1830) / Paul Mihail, Zamfira Mihail.- Bucuresti: Edit. Acad. Române, 1993. - 411 p.

Olteanu, Virgil. Din istoria și arta cărții: Lexicon. - Bucuresti: Editura enciclopedică, 1992. - 399 p.

Patapievici, Horia - Roman. Zbor în bătaia săgeții: Eseu asupra formării. - Bucuresti: Humanitas, 1995. - P. 269-296.

Rabinovici, E.G. Tipul calendarelor și tipologia culturii - Moscova, 1978 - 123 p.

Seknsicov, S.I. Istoria calendarelor și cronologia. - Moscova, 1977. - 347 p.

Simonescu, Dan. Pagini din istoria cărții românești / Dan Simonescu, Gheorghe Bulută. - Bucuresti: ed. Ion Creangă, 1981. - 189 p.

Vartic, Andrei. Drumul spre Kogaionon = Magistrale spirituale ale civilizației dacice. - Chisinau, Basarabia, 1998. - P. 146-152.

Vartic, Andrei. O istorie geometrică a lui Homo Sapiens. - www.ournet.md/~geometrical, 2000.

Vartic, Andrei. De la topografia cosmogonică la Kogaionon. - www.ournet.md/~anotheriste, 2001.

Vartic, Andrei. Intrebarea cu privire la paleoinformatică. - www.dacia.org/paleoinformatica, 2001

Vladimirov, L. I. Vseobschiaia istoria knighi: Drevnii mir. Srednevekovie. Vozrojdienie. XVII vek. - M.: Kniga, 1988. - 312 p.

Vornicescu, Nestor. Primele scrieri patristice în literatura română: sec. IV - XVI. - Craiova: Scrisul românesc, 1992. - 375 p.

Munții Carpați

Cercetari de specialitate au stabilit ca lantul muntos al Carpatilor romanesti este constituit, preponderent, din sisturi cristaline mezometamorfice, a caror vârstă a fost atribuită, de geologi, anteproterozoicului superior (2600 milioane ani) si din roci epimetamorfice - roci sedimentare din proterozoicului superior - carboniferul inferior (Precambrianul superior: 800-360 milioane ani).

Aceste roci au fost transformate in roci cristaline (epimetamorfice), in timpul orogenezei hercinice (Carboniferul superior: 320-250 milioane ani) când avea sa se incheie deriva spre nord a uscaturilor Gondwaniene (Carboniferul superior) prin coliziunea lor cu continentul Gresiilor Rosii veche, conturând actuala forma serpuita a acestor munti. Astfel formati - ca de altfel toti muntii din Sudul Europei - Carpatii sunt cunoscuti sub numele de Hercynide, orogeneza este numita hercynica sau varisca, contemporana cu hercynidele numite Mauritanide (Africa de NV) si Allegheniana (America de Nord). [1]

In faza austriacă (Cretacicul mediu: 80 milioane ani) este pusă in miscare Pânza Getica, iar in faza Laramica (Cretacicul superior: 65 milioane ani) are loc cutarea depozitelor sedimentare si desavârsirea regiunii ca unitate de relief din intregul lant al Carpatilor.

Regiunea geosinclinala mezogeana continua sa functioneze si in Paleogen (65 milioane ani), depunându-se formatiuni specifice in Alpi, Balcani, Caucaz, Carpatii Orientali: fusul intern, extern si transcarpatic; Meridionali: in depresiunea Getica si depresiunile intramontane: Strei, Hateg, Petrosani, Lovistea) s.a.

Orogeneza alpina, cu desfasurare evidenta in Eocen (55-38 milioane ani) avea sa consolideze lanturile muntoase alpine (Alpi, Balcani, Caucaz, Carpati etc.), in decursul Cliogenului (38-24,5 milioane ani) si definitivat mai apoi in Neogen (24,5-1,7 milioane ani).

Datorita proceselor geoclimatice, in decursul racirilor din Pleistocen (1,8 milioane ani - 127.000 ani), limita zapezilor cobora pâna la circa 1600 metri - in Carpatii Orientali - si la 1650-1700 metri - in Carpatii Meridionali; in partea de nord a tarii,

relieful glacial din Pleistocen sustine individualitatea limbilor glaciare pâna la 1300 metri altitudine medie, constituind nivelul maxim de habitat al majoritatii asezarilor din incinta acestor munti. Forme de relief glaciare bine pastrate exista in masivele Rodna, Caliman, Bucegi, Fagaras, Parâng, Retezat, Godeanu si Tarcu.

Formele de ghetari in Carpatii României s-au individualizat in cursul ultimelor doua faze glaciare: Riss (127.000-75.000 î.H) si Wurm (75.000-8300 î.H.). Ele sunt reprezentate in special prin circuri si vai glaciare, praguri, morene etc. care au un rol esential in modelarea reliefului Europei. In Carpati, aparatele glaciare s-au instalat la altitudini de peste 2000 metri (vezi circuri si lacuri glaciare din Retezat, cu 82 lacuri sau tauri, Godeanu cu 8 si Tarcu cu 5 lacuri glaciare). Urmele glaciatiunii cuaternare sunt observate si in Muntii Apuseni (masivele Bihor, Muntele Mare) care, in plus, pastreaza una din cele mai remarcabile pesteri glaciare din Europa; Pestera Ghetarul de la Scarisoara, in interiorul careia se conserva un bloc de gheata cu un volum evaluat la 75.000 metri cubi. [2]

S-a constatat ca de-a lungul timpului, lantul muntos din tara noastra a fost cunoscut si mentionat, concomitent - o indelungata perioada de timp - sub o dubla denumire: Carpati si Caucaz.

CARPAȚI - Este denumirea lantului muntos din Europa, preponderent pe teritoriul tarii noastre unde se mentin antroponimul Carpat si toponimul Carpitus (Harghita) analog toponimelor Carpasio (Italia), Carpina (Brazilia), Carpinteria (Argentina), Karpasz (Polonia), Karpasia (Cipru), si "Stâncoasa insula Carpathos" (azi, Scarpanto, între insula Rhodos-Creta) mentionat in "Argonautica" [3], numita de Homer - Karpatos (Crapatos; in Iliada II.668), respectiv, acei Karpates Oros mentionati de **Ptolemeu** (83-161 d.H.) cu referire la Muntii Carpati din tara noastra ("Geografia",

III.5.6-20).

Dupa forma intrebuintata de Homer, numele muntelui "Carpates" corespun de la participiul românesc "crepat", latinescul "crepatus" cu "r" dizlocat. In limba româna poporala se numesc crepaturi, singular crepatura, muntii stâncosi si prapastiosi. Acelasi inteles il aflam si la Avienus (se c.IV d.H.) - "Carpathus" (Crapathus), hic rupes attoutur", in Descr.orb.67 1. [4]

Noi identificam denumirea Carpati cu originea in sumeriana KUR-PAT/es/I="Muntele printului (-ilor)" si pentru ca potrivit listei regale sumeriene, inainte de Potop au domnit 8 regi in 5 orase timp d e 241.200 ani, "apoi a sosit Potopul, iar dupa potop au venit la domnie regii popoarelor din munti" [6] este posibil ca termenul Carpati sa apartina acestei perioade (cca.4000 i.H.); in hittitul KAR/t/-PAT/a/-I/shi/="Locul, muntele unde este centrul vital (inima) si mâna (protectia) Domnului" sau "*Centrul la care merge pe jos Domnul* "; sanscrita KARPATA="Locul, muntele unde este cel care are imbracamîn te din lâna" sau KAR-PAT="Locul unde actioneaza guvernatorul (conducerea)" sau, KAR-PAT-I = "*Locul unde se merge numai pe picioare*"; preluat din la tina CARPE/o/-TI/s/="Locul, muntele tau divizat"/in multas partes-"in multe parti" (vezi cele trei segmente principale ale Carpatilor românesti).

CAUCAZ - Este denumirea a trei masive muntoase care includ radical ul autohton-românesc, CAUC - "Potcap purtat de calugari", se regaseste in antroponimele Cauc, Caucea, Caucos, Ceuca si toponimele Cauceu (Bihor), Caucagia (Tulcea) din tara noastra, analog toponimelor Caucagus (Venezuela), Caucaia (Brazilia), Caucasia (Columbia), Caucete (Argentina) - din America de Sud - , Cauco (Elvetia), Kaukonen (Finlanda) - din Europa - si Kauka, Kaukana din India.

Etimologic, termenul Caucaz are semnificatia: in sumeriana, KAKU/gg/A/I/-Z/u/ = "*Muntele unde sunt cunoscuti preotii vrajitori si conjurati*"; in hittita, KA/rt/-U/s/KEZ/zi/ = "*Muntele unde este inima (centrul vital) al celor care vad (vegheaza)*"; in sanscrita, KA-KUSA = "*Muntele acela cu iarba folosita la ceremonii religioase*"; in latina, CAU-CAS/cus = "*Muntele care aduce multumire sufleteasca din timpuri stravechi*".

Deci, un semnatism cu caracter religios, partial diferit de cel pentru Carpati care este laic.

Despre cele trei masive muntoase denumite Caucaz aflam:

1. CAUCAZ, muntele despre care B.P.Hasdeu spune ca este unul si acelasi cu muntii Carpati numiti si Caucaz, anterior perioadei dacice [7]. Intr-adevar, Carpatii românesti au fost mentionati sub denumirea de Caucaz de catre: Eschil (525-456 i.H.) in "Prometheus desmotes" (Prometeu inlantuit; vezi 2,719); Apollonios din Rhodos (295-215 i.H.) in "Argonauticele"; Apollodor (405 i.H.; I.7.1.), [Strabon](#) (64/63 i.H. - 23/26 d.H.) in "Geografia" (XI.5.5); Ovidiu (43 i.H. - 17 d.H.); inscriptia aflata la muzeul din Koln (Henzen, nr.5939); calugarul Nestor (n.cca.1056 d.H.) s.a. Potrivit acestor consemnari, Muntii Caucaz se intindeau intre Portile de Fier de la Dunare (Istru) pâna la zona Vrancea- Buzau si au ca principale tematici incatenarea Titanului Prometeu (in Muntii Parâng), eliberarea acestuia de catre eroul Hercule si expeditia argonautilor

condusi de Iason. [8]

În geografia antică, o ramură a Munților Caucaz din amonte de izvoarele Istrului se numeau Karauni, însemnând: în sumeriană, KUR-E-ANU = "*Muntele unde este casa zeului suprem Anu*"; în hittită, KIR-AN/n/U-A/s/ = "*Muntele unde este inima (centrul vital) al părinților*"; în sanscrită, KI/nn/ARA/s/-UN/u /" = "*Muntele unde este o ființă cerească*"; în latină, GYRO-UNI/co/ = "*Muntele cu totul deosebit la cotitură*" (Dunării). Etimologia este susținută și prin existența antroponimelor Chera, Cheran, Cheranu, Cheranescu, toponimicele Cheri (Bihor), Chereusa (Satu Mare), Chirles (Bistrita-Nasaud) din țara noastră, anal.topon. Keraon (India) și Keraunja (Nepal).

Munții Kerauni sunt menționați de Apollonios din Rhodos sub denumirea de Ceraunieni, localizați lângă Marea lui Cronos în incinta careia se afla insula Nymphaia (Ada-Kaleh) stăpânită de crăiasa Kalypso, fiica lui Atlas și amonte de izvoarele Istrului [9]; Diodor din Sicillia (80-21 î.H.) în a sa Biblioteca Istorică (III.LXVIII.1-3; III.LXX.1-6) îi numea Cerauni și îi localiza în zona localității Svinita de pe Dunare; Strabon (I.2.10), [Cassius Dio](#) (L.9) îi menționează sub aceeași denumire undeva în părțile Iliriei; Ovidiu (în scrisoarea către Graecinus) sub denumirea de Cerauni, în zonele Cazanele Mari și Mici de la Dunare. Noi îi identificăm cu actualii Munții Cernei.

2. CAUCAZ, munții de lângă Marea Caspică, "*care domina câmpiile ce se cheamă Kerauni* (adică, Caucazul oriental, între trecătoarea Krestovia și Baku) *mai cu seama în părțile lor către mare*". [10]

3. CAUCAZ, este denumirea unor ramificații muntoase din India, cărora localnicii le spun Paropamisos (azi, Hindurus) între Bactriana la N, India la E; Emodos (jumătatea apuseană a munților Himalaya), Imaos (jumătatea răsăriteană a Munților Himalaya) și altele ce constituie sistemul muntos Himalaya. [11] Este posibil ca denumirea de Caucaz să fi fost adusă de arieni (sanscrită, Arya - "*strain*" sau "*abia sosit*") care, porniți din zona Munților Caucaz de lângă Istru, au trecut pe lângă Marea Caspică (unde au botezat Munții Caucaz) și de acolo "*au trecut munții Hindurus și au intrat în Afganistan de unde, prin Kabul, Gumal, Kuram și alte trecători, au intrat - în mai multe valuri - în Punjab*", către 1500 î.H. [12].

De la radicalul "Cauc" a derivat și etnonimul Cauconi, poporul despre care aflăm că anterior războiului troian, când pe atunci mai dănuia încă neamul pelasgilor și cel al cauconilor, ca și cel al lelegilor; în vremurile de demult, aceștia, așa după cum s-a spus, au rătăcit la întâmplare prin multe părți ale Europei (Elveția, Finlanda, dar și toponimele din America de Sud, India) și pe aceștia poetul îi face aliați ai troienilor "... *unii susțin că cauconii sunt scitii, alții că sunt de semintie macedoneană, alții pelasgici*." [13]

Poetul nenominalizat de Strabon este Homer (sec.IX-VIII î.H.) care, descriind o etapă din timpul războiului, spune că în jurul Troiei, "*Pe de o parte, spre mare, sunt carii, peonii arcași, /DUMNEZEIESTII PELASGI CAUCONII precum și lelegii. Iar despre Timbra sunt mizii tari în virtute, licienii și strunitorii de cai frigieni precum și meonii cei care luptă în care...*" (Iliada, X.414-418).

Dintre acești aliați ai troienilor, "[brygii](#) și frigii sunt unii și aceiași, după cum mysii sunt aceiași cu maionii și meonii", originea acestor popoare fiind precizată la nord

si de-a lungul fluviului Istru [14] de unde au coborât in sudul continentului, trecând peste Hellespont, si au intemeiat provinciile Frigia si Mysia din Asia Mica, anterior razboiului troian . [15]

Daca "*neamul cauconilor s-a stins cu desavârsire de pretutindeni*" din partile Frygiei [16] patria acestora de la nord de Istru a dainuit si este mentionata in sec.IV d.H. când, Athenaric (...381 d.H.) conducatorul vizigotilor, temporar stabilit in apropierea fluviului, temându-se de supararea imparatului Valens (n.328; imp.364-378 d.H.) - caruia ii produsese unele dificultati, silindu-l sa semneze tratatul de pace (377 d.H.) in mijlocul fluviului Istru, "*s-a retras cu toti ai sai in tinutul CAUCALANDEI, greu accesibil din cauza muntilor inalti si a padurilor dese care-i inconjurau, de unde a alungat pe sarmati*" [17], o descriere identica realizata si de [Florus](#) ("Epitome" I.39) atunci când se refera la Muntii Banatului de lânga Dunare. Faptul ca dupa retragerea aureliana din Dacia este remarcata o patrundere a [sarmatilor](#) in Banat unde, dupa unele informatii [18] se aflau si in timpul lui Constantinus-I (332 d.H.), permite localizarea tinutului Caucalandei (in sanscrita, KA-UC/e/A-LA/s/-NIDA/s = "*Locul acela care tinde sa fie o resedinta ascunsa*", in zona numita Plaiul Closani.

Se spune ca: "*Zeul-Mos - la origine un batrân cioban mioritic - isi avea resedinta la o stâna cocotata pe crestele innegurate ale Carpatilor Ceresti* (când in Ceahlau, când pe Caraiman, când pe Parâng, cind in Apuseni). *Insemnele puterii si domniei lui pastorale in Carpatii Ceresti sunt Lumina, Soarele si Luna, astrele. Fiind conducatorul suprem al conclavului si cortegiului de Mosi-divini* (sau de "Sfintii populari") *el detine toate elementele si puterile conducerii universale*" [19].

Insiruirea muntilor de resedinta a Zeului-Mos si atributele puterii acestuia implica precizarea ca lantul Muntilor Carpatii românesti este constituit din trei formatiuni principale care, practic, in aceste conditii, poate fi considerat un Tibet al tarii noastre. Aceste formatiuni sunt:

a) - intre 44043'-44055' lat.N/22000'-23000' long.E, incluzând muntii Poiana Rusca (PR), Tarcu (T), Cernei (C) - pe care ii identificam cu Muntii Kerauni (Ceraunieni) si Mehedinți (M), pe care ii identificam cu Muntii Rhiphaei; in sumeriana, RAPP/sum/-HE/t/I/I/ = "*Muntele vast fie ca el sa traiasca*"; in sanscrita, RI-APA/nc/-A/n/H/as/ = "*Muntele inalt aflat in spatele strâmtorii*" (Portile de Fier); in latina, RIPA-HEIA = "*Muntele de la malul apei (Dunarea) celor curajosi*" (Dacii); actual, româna, RÂPA - "*Coasta abrupta a unui deal (munte)*", regasit in antroponimul Râpa, Râpanu, Râpariu, Râpascu, Râpea, Râpeanu, toponimele Râpa (Bihor, Gorj, Mures, Vâlcea), Râpas (Hunedoara), Râpanesti (Vâlcea), Râpile (Buzau) din tara noastra, anal.topon. Râpa, Râpe (Anglia, Italia), Riparius (SUA).

Muntii Rhiphaei sunt mentionati de Apollonius din Rhodos si localizati acolo "*unde murmura izvoarele fluviului Istru*", Pliniu cel Batrân (23/24-79 d.H.) in "Historia Naturalis" (VI.7.1) ii considera ca munti ce constituiau frontiera de vest a sesurilor numite Scythia, prin poziti a lor geografica fiind identici cu Carpatii Meridionali, localizare confirmata si de "*...cei mai putini care intorcându-se la traducerile grecesti in care este vorba de muntii Ripheeni, pretind ca acest cuvânt din urma este sinonimul lui Karpathe, sprijinindu-se pe afirmatia lor de faptul ca atunci când vorbesc despre muntii Rhiphaeni, grecii desemneaza muntii din Transilvania*". O referire la acesti munti o avem

in pasajul: "...la inceputul acestei parti a arcului, unde inceteaza muntii Rhiphaei (zona muntilor Godeanu sau Curbura Carpatilor) locuiesc arampheii, oameni drepti, cunoscuti prin calmul lor..." [21].

Prabusirea unei parti din acesti munti a condus la crearea actualului curs al fluviului Dunarea printre "*Coloanele lui Hercules*" (Piatra Voditei si Piatra Gavrin), urmele prabusirii fiind evidentiata prin deja faimoasele Cataracte de la Portile de Fier. Numai dupa aceasta prabusire (sec.XI II i.H.) a fost posibila navigatia argonautilor condusi de Iason si a lui Ulise, pe Istru.

b) - Un sector, pe coordonatele 44055'-45053' lat.N / 22027'-25040' long.E, incluzând muntii: Godeanu, Retezat, Sureanu, Vâlcă, Parâng, Cindrel, Lotrului, Capătânei, Făgăras, Iezer, Piatra Craiului, Leaota, Bucegi.

Existenta in incinta acestor munti a unor oronime, omonime ca: Baba, Babele, Balaur, Bran, Bucura, Galbena, Godeanu, Gugu, Lolaia, Magura, Moraru, Mosu, Muncelu, Olanu, Papusa, Prislop, Sfînx, Stânisoara, Serpilor, Valea Rea, Vârful lui Patru, Vârful lui Stan, Zanoaga s .a., constituie o dovada peremptorie a existentei unor comunitati descendente dintr-un centru comun pe care il identificam in zona masivului Godeanu-Tarcu-Retezat acolo unde Victor Kernbach, autorul volumului "*Enigmele miturilor astrale*" sustine ca Vârful Gugu este centrul unuia dintre punctele energetice esentiale ale planetei.

In cadrul aceluiasi segment, pe coordonatele 450-460< /SUP> lat.N / 230-260 lg.E , a fost localizat "*Dreptunghiul Carpatilor Meridionali*" - unde apar lumini ciudate in miez de noapte - numit si "*Zona crepusculara a Europei*" [22], adica o zona cu lumina difuza care se raspândește inainte de rasaritul si dupa apusul Soarelui, având originea la Vârful Gugu, in jurul caruia au fost descoperite cele mai vechi oseminte umane din tara

noastra (Pesterile : Bordu Mare, Cioclovina, Muierii) ai caror urmasi au migrat in toate directiile, pâna la cele mai indepartate puncte de pe glob.

Carpatii Orientali, incluzând si curbura dintre 450-460 lat.N/25040'-2700 0' long.E, dincolo de care, între 460-480 lat.N/250-270 long.E, sunt Carpatii Oriental propriu-zisi, includ Muntii Rarau (sumeriana, RU-RE'U) = "*Muntele pastorului care creeaza*"; Muntii Hasmasu (sumeriana, H/urs/AS-MASU - "*Muntele Geaman*"); oronimele Ghimes care amintesc de eroul Ghilgames (GHI/I-u-gal/MES), râul Someș (vechi Samus) amintind de zeul Soarelui - Samas; cu izvoarele în aceeași zona din care izvorasc râurile Mures, Olt, Târnava, acolo unde, după Potopul universal s-a aflat Utnapistim (liter. Viata vesnica) supranumit Cel-Prea-Intelept. Acesta "*era fapatura omeneasca*" a carui statura era de unsprezece coti (5,7 metri), deci un urias, ales de zei pentru a salva speciile de fiinte (umane si animale) de la Potopul Universal, un veritabil Noe biblic insa, cu aproape doua milenii anterior mentionarii acestuia din urma. După potop, aceiasi zei au hotarât ca: "*Acum el si cu sotia lui sa fie asemenea noua, zeilor; si Utnapistim sa traiasca departe de oameni, la Gura Apelor*". Destainuindu-se eroului Ghilgames, Utnapistim spunea ca zeii "*m-au dus deci pe tarâmuri indepartate si m-au asezat la Gura Apelor*" [23].

Carpatii Occidentali (Apuseni) sunt remarcati prin bogatiile lor de metale rare ce constituiau fabuloasele bogatii ale locuitorilor din aceste parti, jefuiti de cei "*adusi de vânturi*", începând de prin mileniul II î.H.

Prin pozitionarea acestor munti fata de lantul serpuitor al Carpatilor Orientali si Meridionali, intocmai aripei unui urias balaur - monstru imaginat ca un sarpe, cu unul sau mai multe capete (vezi crestele muntilor) adesea inaripat. De altfel, balaurul (sarpele fantastic) ca imagine exacerbata serpentiforma a fost considerat de arheologi, cu origini inca din neoliticul superior (3700-2500 î.H., cultura Cernavoda-I; sceptorul de la Harman, Brasov), "*un animal simbolic al localnicilor din Carpati*" [24], simbol pastrat prin legendele despre Hercule, Iorgovan, Iovan, si prin oronimele Balaur sau Serpilor citate mai inainte. Este posibil ca acest "*animal simbolic*" sa fi constituit arhetipul pentru Quetzalcoatl ("Kukulkan") - "*Sarpele cu pene*" unul din cei mai importanti zei ai populatiei maya si a altor popoare mai vechi din America Centrala (Golful Mexic).

Succinta prezentare a orogenezei Carpatilor Românești si a câtorva elemente de etnogeografie determinante în etnogeneza, ca proces de formare a poporului care, urmare unui proces social-istoric de lunga durata desfasurat în preajma acestor munti, au creat elemente de cultura si civilizatie iradiate, prin migratie, pe cale pasnica, cu generozitate si altor multe popoare de pe toate meridianele Terrei.

Note bibliografice:

[1] PETRESCU, IUSTINIA - "Perioadele glaciare ale pamântului", Edit.Tehnica, Bucuresti, 1990,p.123

[2] Idem - pp.37,55,151-153

- [3] APOLLONIOS din Rhodos - "Argonauticele", Edit.Univers, Bucuresti, 1976,p.157< /P>
- [4] DENSUSIANU, N. - "Dacia preistorica", Edit.Meridiane, Bucuresti, 1986,p.689
- [5] *** - "Dictionar de istorie veche a României", Edit.Stiin.si Enciclopedica, Buc., 1976,p.132
- [6] ZAMAROVSKY, V. - "La inceput a fost Sumerul", Edit.Albatros, Buc.1981,p.169
- [7] HASDEU, P.B. - "Istoria critică a românilor", Edit.Minerva, Buc.1984,p.431
- [8] DENSUSIANU, N. - "Dacia preistorica", Edit.Meridiane, Bucuresti, 1986,p.423,431
- [9] APOLLONIOS din Rhodos - "Argonauticele", Edit.Univers, Bucuresti, 1976,p.132-133
- [10] STRABON - "Geografia-III" , Intrep.Poligrafica Cluj, 1984,XI.4.1.,XI.5.1.,XI.5.5.; Idem. AMMIANUS , MARCELLINUS, "Istorie romana", Intrep.Poligrafica Cluj, 1982;XXII.8.27;XXIII.6.70
- [11] STRABON - "Geografia-III" , Intrep.Poligrafica Cluj, 1984,XV.1.11;XI.5.5.
- [12] MARTIS, MIHAI - "De la Bharata la Ghandi", Edit.Stiin.si Enciclopedica, Buc., 1987,p.30; Idem.AUBOYER, J. - "Viata cotidiana in India antica", Edit.Stiin.si Enciclopedica, Buc., 1976,p.32
- [13] STRABON - "Geografia-III" , Intrep.Poligrafica Cluj, 1984,XII.3.5.;XII.3.20.
- [14] APOLLONIOS din Rhodos - "Argonauticele", Edit.Univers, Bucuresti, 1976,p.127; Idem. STRABON,op.cit., XII.3.20, XII.3.26., XII.8.1.
- [15] STRABON - "Geografia-III" , Intrep.Poligrafica Cluj, 1984,XII.8.3
- [16] STRABON - "Geografia-III" , Intrep.Poligrafica Cluj, 1984,XII.3.9.
- [17] AMMIANUS, MARCELLINUS, "Istorie romana", Intrep.Poligrafica Cluj, 1982;XXXI.4.13
- [18] AMMIANUS, MARCELLINUS, "Istorie romana", Intrep.Poligrafica Cluj, 1982;XXII.8.27;XVII.12.6-17; Ibid.ANONYMUS, VALESII,V.31
- [19] VULCANESCU, R. - "Mitologie româna", Edit.Academiei, Buc.1985,p.216
- [20] APOLLONIOS din R., op.cit.,p.126
- [21] [AMMIANUS](#), M.; op.cit.XXIII.8.38

[22] *** - "69 - Revista fenomenelor paranormale", nr. 10/1995, p. 4

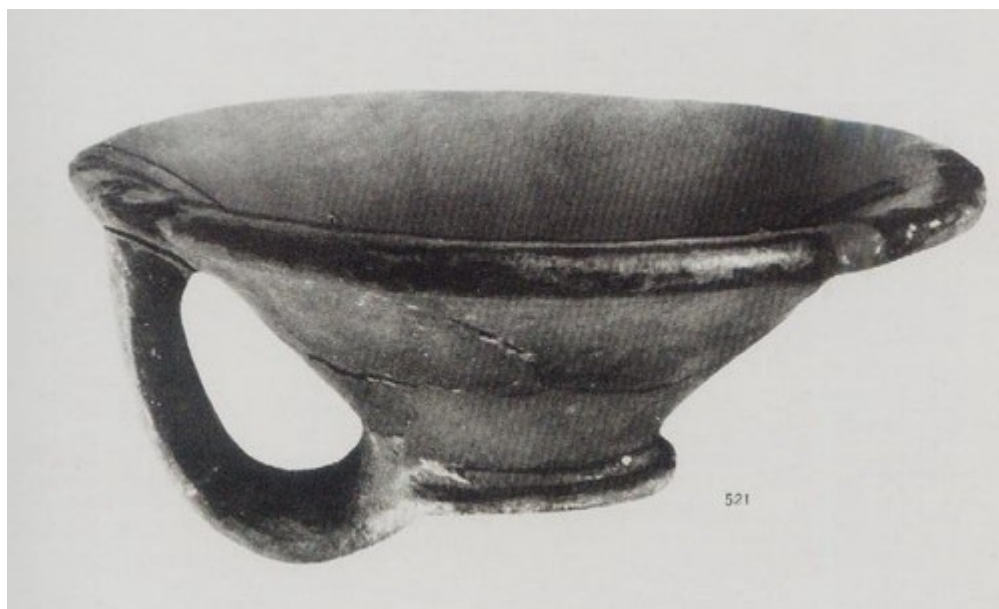
[23] *** - "Epopoea lui Ghilga mes", Edit. pt. literatura universală, Buc. 1966, p. 154

[24] - VULCANESCU, R.; op. cit. p. 93

Ceramica în Dacia

Ceramica constituie principala dovadă materială a prezenței autohtonilor daci în provincia creată de împăratul Traian. Acest lucru a fost observat încă din perioada în care se efectuau primele cercetări arheologice în așezări și castre, ajungându-se și la primele concluzii care, chiar dacă sufereau de o anumită inconsistență în demonstrații, puneau probleme generale care urmau, cel puțin unele dintre ele, să fie confirmate, de cercetări viitoare.

Cercetătorul clujean N. Gudea publică într-un interval scurt ceramica din diferite castre cercetate, efort meritoriu, dar care nu a mai fost urmat, decât în mică măsură, de către alți cercetători. O dată cu cercetarea și publicarea monografică a necropolelor de la Sopor de Câmpie și Locusteni s-au putut face și primele departajări tipologice pentru ceramica de factură dacică și s-a putut observa și ponderea ceramicii autohtone în cadrul unei zone, cea a Olteniei. Tot în această perioadă apar și rezultatele cercetărilor din așezarea de la Slimnic, în care, pentru prima dată, este publicată pe complexe atât ceramica de factură romană, cât și cea de factură dacică.

În anii din urmă, cercetări semnificative în acest domeniu nu s-au mai realizat, cu excepția unor studii care ne aduc dovezi ce atestă prezența ceramicii de factură autohtonă în capitala Daciei, la Tibiscum și la Napoca. În momentul de față, cunoaștem în jur de 90

de stațiuni în care a apărut ceramică de factură dacică, lucrată, de obicei, cu mâna, dar, din păcate, în cea mai mare parte, aceste descoperiri sunt întâmplătoare, fără a se cunoaște prea multe date în legătură cu condițiile descoperirii, iar materialul este foarte fragmentar. În plus, în momentul de față, nu dispunem, în afară de Oltenia, de un studiu monografic privind ceramica provincială romană din Dacia. Mai mult, nu a fost publicat exhaustiv materialul ceramic din nici una dintre stațiunile cercetate.

Considerații asupra ceramicii geto-dacice

Toți cercetătorii care au abordat, într-un fel sau altul, problematica continuității populației autohtone și, în speță, a ceramicii, au observat că formele ceramice decurg atât tipologic, cât și ca manieră de confecționare, din prototipuri din perioada preromană.

Civilizația geto-dacică, atât în faza ei timpurie (secolul IV - prima jumătate a secolului II a.Chr.), cât și în cea clasică (a doua jumătate a secolului II a.Chr. - secolul I p.Chr.), cunoaște o mare varietate de produse ceramice, determinată atât de o dezvoltare internă, cât și de influențele resimțite, grecești, celtice și, mai târziu, romane. Fără a insista asupra perioadei timpurii, perioada clasică oferă un volum impresionant de material ceramic, prezent în sute de așezări, pe tot cuprinsul spațiului locuit de geto-daci. Chiar dacă au trecut peste 30 de ani de la primul studiu monografic în domeniu, aparținând lui I.H.Crișan, el reflectă bogăția unui material care cuprinde atât vase lucrate cu mâna, din pastă grosieră (oala-borcan cu butoni cilindrici, ceașca dacică) sau fină, lustruită (cănițe bitronconice, oala "pepene", fructiera), cât și vase lucrate la roată - categorie ce înregistrează o creștere numerică -, apărând forme noi precum strecurători, cupe cu picior, imitații de boluri deliene, capace, străchini carenate cu marginea răsfrântă. Concluziile sunt în cea mai mare parte confirmate de studii ulterioare, cum este cel al lui I.Glodariu, de rezultatele cercetărilor din cetățile de la [Căpâlna](#) și [Tilișca](#), cât și de cele care tratează așezări din zona extracarpatică, din [Câmpia Munteniei](#), precum cele de la Ocnița, Sprâncenata și Brad.

Deși studiul ceramicii geto-dacice este încă la început, mai ales în ceea ce privește ceramica din zona Munților Orăștiei, se poate observa că ceramica geto-dacică are o originalitate de netăgăduit, o bogăție a formelor și o varietate a decorului care o individualizează în cadrul semințiilor de la începuturile erei creștine. În aceste condiții, consecințelor arheologice ale cuceririi Daciei de către romani, deja analizate, le-ar trebui adăugată încă una - încetarea activității unor ateliere ceramice care, fără îndoială, au existat în perioada anterioară.

Ceramica autohtonă din [Dacia romană](#)

Așa cum am mai arătat, se cunosc astăzi circa 90 de localități în care a fost semnalată ceramică de factură autohtonă, dar foarte puține beneficiază de publicarea materialului rezultat din cercetările întreprinse, multe fiind semnalate doar în urma unor cercetări de teren, iar în altele executându-se doar simple sondaje arheologice. Se cunosc astăzi doar câteva stațiuni care permit o analiză a ceramicii, ele fiind, în primul rând, cele două necropole ale populației autohtone de la Soporul de Câmpie și Locusteni, așezările

de la Slimnic, precum și o parte din materialul ceramic, de factură dacică, descoperit într-o serie de castru cum sunt cele de la Rucăr, Bologa, Buciumi, Râșnov. În restul cazurilor, referirile asupra ceramicii indigene sunt sumare, generale, fiind ilustrate numai anumite piese. Din păcate, stațiuni importante a căror cercetare a fost finalizată relativ de mult timp nu dispun în momentul de față de studii monografice, acesta fiind cazul necropolei și așezării de la Obreja sau al așezării de la Locusteni.

Vom analiza în continuare principalele loturi de materiale care permit o analiză tipologică și oferă anumite criterii pentru datare.

Bologa, jud Cluj, castru. Este analizat un lot de 33 de fragmente ceramice, provenind din săpăturile efectuate în anii 1967-1968. Fragmentele provin de la vase executate exclusiv cu mâna, din pastă grosolană, conținând nisip și pietricele, arderea fiind incompletă. Formele cele mai frecvente sunt oalele de dimensiuni mijlocii sau mici; de asemenea apar 2 fragmente ce provin de la cești-opaiț, iar 2 fragmente aparțin unor patere (imitații locale după prototipuri romane). În general, decorul lipsește; atunci când apare este simplu, reprezentat de proeminente, brâuri alveolare sau striate, linii incizate, de obicei ondulate.

Buciumi, jud Sălaj, castru. Este analizată, în două studii, ceramica de factură dacică, executată, în general, cu mâna (cu o singură excepție), dintr-o pastă de calitate inferioară, care conține nisip, pietricele, alte impurități, arderea fiind incompletă și neomogenă. Formele cele mai frecvente sunt vasele borcan sau oalele cu pereții ușor curbați și ceștile-opaiț. O caracteristică a ceramicii descoperite în castrul de la Buciumi este imitarea unor forme romane, îndeosebi patera, dar și a unor forme de oale, la acestea din urmă observându-se trecerea de la buza scurtă, foarte ușor răsfrântă, la buza cu profil puternic răsfrânt, fasonată sau ascuțită, specifică vaselor romane provinciale. Decorul este sărac, compus din butoni, brâie alveolare, alveole în linie, linii incizate, de obicei, în val.

Locusteni, jud Dolj, necropolă și așezare. Aici s-a descoperit și cercetat cea mai importantă necropolă aparținând autohtonilor din provincia Dacia, criteriul hotărâtor pentru etnicitatea sa fiind reprezentat tocmai de importantul material ceramic de factură dacică descoperit, folosit atât pentru depunerea resturilor cremației, cât și pentru diferite ofrande. Materialul documentar, de excepțională importanță pentru tema în discuție, este format din 46 de oale de tip borcan, lucrate cu mâna, folosite ca urne în care erau depuse resturile incinerăției, 8 cești dacice, lucrate de asemenea cu mâna, folosite drept capace, un taler cu un decor neobișnuit, utilizat tot drept capac, o căniță cu o toartă, depusă ca ofrandă. Categoria ceramicii lucrate la roată include oalele tip borcan (2 exemplare), vasele bitronconice (11 exemplare), folosite drept urne, 2 fructiere și o ceașcă-opaiț utilizate drept capace, la care se adaugă 3 capace propriu-zise, considerate de descoperitor ca fiind de factură dacică. Vasele lucrate cu mâna sunt modelate din pastă grosolană cu mult nisip, fiind arse inegal, având o culoare cărămizie sau, uneori, gălbuie. Cele lucrate la roată sunt confecționate din două categorii de pastă: zgrunțuroasă, de culoare cărămizie, și fină, de culoare cenușie. Cât privește decorul, deși mai variat decât în alte stațiuni, rămâne totuși sărac, fiind compus atât din ornamente în relief: brâuri alveolare (într-un caz fiind dispuse două pe gâtul unui vas), brâuri simple, ghirlande de brâuri alveolare, butoni dispuși simetric, cât și din ornamente incizate, reprezentate de linii paralele sau în val. Se înregistrează și cazuri în care cele două tipuri de ornamente sunt combinate. În necropola de la Locusteni au fost descoperite 220 vase ceramice, dintre care 130, adică 59,09% din total, sunt de factură romană, iar 90, adică 40,90%, sunt de factură dacică, dintre acestea 72 de exemplare (80) fiind lucrate cu mâna.

Din păcate, cercetările din așezare sunt încă inedite. Din cele câteva rapoarte publicate reiese că proporția în care apare ceramica de factură dacică este de numai 10%, acest decalaj important putând fi explicat prin conservatorismul care se manifestă mai pregnant în ritul și ritualul funerar.

Obreja, jud Alba, așezare și necropolă. Reprezintă una dintre cele mai importante stațiuni în ceea ce privește problema persistenței elementului autohton dacic, dar, din păcate, este în cea mai mare parte inedită. În așezare s-au descoperit 30 de bordeie, 8

locuințe de suprafață și aproximativ 80 de gropi. Nu se fac referiri speciale asupra ceramicii descoperite în așezare, fiind doar ilustrate câteva cești-opaiț, care, interesant, nu se regăsesc în repertoriul ceramic al necropolei. În necropola așezării s-au descoperit 243 de morminte de incinerare și înhumare. Numai în 12 morminte s-a descoperit ceramică de factură locală, modelată cu mâna, din pastă cu multe impurități, cu ornamente în relief (brâuri alveolare sau crestate) și incizate (linii drepte, frânte sau ondulate).

Orheiul Bistriței, jud. Bistrița, castru. Din acest castru de pe granița de nord-est a Daciei a fost publicat un lot de ceramică, reprezentat de fragmente lucrate exclusiv cu mâna, din pastă grosolană cu pietre, provenind de la cești-opaiț și diferite vase tip borcan. Decorul este extrem de sărac, fiind prezent doar pe 2 fragmente dintre cele 16 analizate, și este compus dintr-un brâu alveolar crestă și creștături pe buză.

Râșnov, jud. Brașov, castru. În monografia consacrată acestui castru se amintește și ceramica de factură dacică, dar, din păcate, în afara unui vas borcan decorat cu un brâu în relief, celelalte fragmente ceramice ilustrate aparțin, după cum au remarcat și alți cercetători, epocii bronzului, fapt care explică și descoperirea unui număr mare, comparativ cu alte caste, de fragmente ceramice lucrate cu mâna.

Rucăr, jud. Argeș, castru. Cercetările desfășurate în acest castellum, construit de un detașament al cohorții II Flavia Bessorum, au pus în evidență un lot ceramic de factură dacică foarte important, ținând cont de faptul că această stațiune reprezintă un complex închis, care a funcționat în primele două decenii ale secolului al II-lea. Lotul analizat cuprinde 27 de fragmente ceramice, dintre care 18 fragmente lucrate cu mâna și 9 lucrate la roată. Menționăm un singur vas întregibil, reprezentat de o ceașcă-opaiț. Ceramica lucrată cu mâna este modelată fie din pastă fină, făinoasă la pipăit, care nu conține degresant, fie din pastă poroasă, cu pietricele și mică în compoziție, fie din pastă zgrunțuroasă, în acest din urmă caz apărând o variantă fină, în care nisipul este bine ales, și o alta cu un aspect mai puțin îngrijit, conferit de pietricelele, câteodată de mărimi considerabile, prezente în pastă. Vasele sunt reprezentate de două tipuri: ceașca dacică, deja amintită, și oalele tip borcan, acestea prezentând două variante: unele cu diametrul gurii aproape egal cu diametrul maxim și altele cu corpul bombat, ovoidal și buza evazată, decorul fiind dispus deasupra diametrului maxim, care se află în jumătatea superioară a vasului. Există exemplare a căror buză este mai puțin evazată și decorul se află pe buză sau imediat sub buză, acestea fiind cele mai frecvente forme în cadrul ceramicii lucrate cu mâna. Ceașca dacică are o oblicitate mai redusă a pereților și nu are toarte. Decorul, care apare numai pe ceramica lucrată cu mâna, este format din ornamente în relief - brăie alveolare, în formă de șnur sau simple - și din ornamente incizate, reprezentate de linii drepte, în zig-zag sau în val, realizate unele cu un instrument lat, având aspectul unor caneluri, altele cu un instrument ascuțit. Ceramica lucrată la roată este modelată atât din pastă fină, de culoare cenușiu deschis, fără impurități, cât și din pastă zgrunțuroasă. Formele întâlnite sunt fructiera, strachina, cana, cu o toartă ușor supraînălțată. Lotul de ceramică de la Rucăr este foarte important, atât din punctul de vedere al încadrării sale cronologice (primele două decenii ale secolului II), cât mai ales prin repertoriul de forme, ce ne oferă o mărturie privind felul în care s-a făcut trecerea de la perioada clasică a civilizației geto-dacice la perioada romană. Menționăm că ceramica din lagărul de la Rucăr nu își găsește analogii în alte stațiuni din Dacia romană.

Slimnic, jud. Sibiu, așezare. În această localitate, bogată în vestigii arheologice, au fost cercetate mai multe așezări, atât din perioada preromană, cât și din perioada secolelor II-III. Astfel, în situl de la Sarba - Stempen s-au descoperit de fapt două așezări,

și nu două faze ale aceleiași așezări, cum lasă să se înțeleagă autorul cercetărilor, prima datată în intervalul secolelor II a. Chr. - I p. Chr., cea de-a doua în perioada existenței provinciei Dacia, adică secolele II-III. În această din urmă așezare s-au descoperit 10 locuințe, de regulă de tipul ușor adâncit, și 14 gropi. În majoritatea cazurilor, ceramica romană apare în asociere cu ceramica de factură dacică. În așezarea de la Sarba - La Saivane, care se datează numai în intervalul secolelor II-III, au fost cercetate 4 locuințe, de același tip cu cele din așezarea de la Sarba - Stempen, și 3 gropi. Materialul ceramic de factură dacică este fragmentar, lucrat exclusiv cu mâna, dintr-o pastă cu impurități, în special pietricele, cuprinzând două forme: vasele tip borcan, cu buza mai mult sau mai puțin răsfrântă, și ceștile-opaiț, cu sau fără toarte. Menționăm faptul că în așezarea de la Sarba - La Saivane nu s-au descoperit fragmente de cești. Decorul este format din ornamente în relief: brâuri alveolare, crestate sau în relief, butoni, care sunt, câteodată, decorați cu o line incizată în cruce, și ornamente incizate: împunsături, striuri orizontale etc.

Soporu de Câmpie, jud. Cluj, necropolă. Aici s-a cercetat pentru prima dată o necropolă care poate fi atribuită autohtonilor din provincia Dacia. Materialul ceramic de factură dacică este format dintr-un lot de aproximativ 42 de vase (din păcate nu toate au fost ilustrate în monografie), lucrate exclusiv cu mâna, din pastă cu multe impurități, conținând nisip și pietricele. Principalele forme sunt oalele fără toarte, cum le numește autorul cercetărilor, și ceștile-opaiț. Decorul este sărac, format din ornamente în relief: brâuri alveolare sau crestate, brâuri simple, butoni mici rotunzi sau ornamente incizate: striuri superficiale, neregulate, făcute cu măturica, linii drepte sau ondulate, crestături sau alveole, plasate pe umărul sau buza vasului.

Am trecut în revistă principalele stațiuni care dispun de o publicare mai mult sau mai puțin completă a materialului ceramic de factură dacică descoperit. Din păcate, pentru celelalte descoperiri, se fac numai referiri generale, sumare, cum sunt cele despre așezările de la Ocna Sibiului, Roșia, Noșlac, sau cele privind ceramica autohtonă din capitala **Daciei**, Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Alte descoperiri provin, după cum am mai arătat, din cercetări perieghetice, ceea ce impune o anumită rezervă în aprecieri, cu atât mai mare în domeniul de care ne ocupăm.

Luarea în discuție a principalelor loturi de materiale ceramice pe care le avem la dispoziție ne permite doar conturarea unei imagini generale, numărul mic al descoperirilor publicate, și caracterul lor, de cele mai multe ori superficial analizat, făcând imposibilă, în momentul actual, o analiză completă a acestei probleme. Am exclus din analiza noastră lotul ceramic de la Rucăr, care după cum am mai arătat, provine dintr-o stațiune cu o viață foarte scurtă în timp, prezentând o serie de caracteristici care o individualizează și la care vom reveni atunci când vom aborda problemele de datare. Prin natura materialului din care este confecționată, ceramica de factură dacică este foarte friabilă, păstrându-se, în general fragmente, ceea ce face ca o tipologie să fie dificil de stabilit. De mare ajutor în demersul nostru sunt vasele, folosite de obicei ca urne, descoperite în cele două necropole ale autohtonilor de la Soporu de Câmpie și Locusteni, care permit considerații asupra acestor categorii ceramice. O altă problemă în stabilirea unor serii tipologice o constituie marea diversitate a formelor și dimensiunilor vaselor, îndeosebi a celor lucrate cu mâna, chestiune care l-a determinat pe D. Protase să afirme că, dacă ar fi să luăm în seamă toate amănuntele, am avea 42 de forme din cele 42 de vase de factură dacică descoperite în necropola de la Soporu de Câmpie.

Cu toate limitele pe care le impune o atare cercetare, vom încerca o încadrare tipologică, bazată pe principalele loturi ceramice și, mai ales, pe cele din necropole. Vom folosi drept criterii de departajare tehnică de confecționare și forma vaselor. În ceea ce

privește forma vaselor, denumiri intrate în uzul comun - "vasul sau oala borcan", "ceașca dacică"-, au fost folosite fie pentru a completa descrierea, fie, independent, acolo unde nu există loc pentru confuzie. Nu am folosit drept criteriu de departajare pasta din care sunt modelate vasele, descrierea acestora făcându-se la fiecare tip în parte.

După tehnica de confecționare se disting două mari categorii:

1. ceramica lucrată cu mâna;
2. ceramica lucrată la roată.

1. Ceramica lucrată cu mâna

Ceramica de acest tip este de departe cea mai numeroasă, fiind modelată, în cele mai multe cazuri, dintr-o pastă grosolană cu mult nisip, ceea ce o face foarte friabilă, sau dintr-o pastă zgrunțuroasă, amestecată cu multe pietricele. Repertoriul formelor vaselor de factură dacică lucrate cu mâna, ca de altfel al întregii ceramici aparținând autohtonilor, este sărac, fiind reprezentat practic de două tipuri de vase: a. vasul borcan și b. ceașca dacică.

a. Vasul borcan

În ciuda marelui coeficient de subiectivism pe care îl conține această sintagmă, o vom folosi, ținând cont mai ales de tradiția existentă în acest sens în arheologia românească, pentru a desemna mai multe categorii de forme ceramice. Astfel de subiectivism și imprecizii sunt de altfel foarte frecvente, acest fapt necesitând stabilirea unor criterii unice care să permită elaborarea unei terminologii unanim acceptate. Ținând cont de forma geometrică a acestor vase, ele se pot împărți în trei tipuri: a.1. vase de formă aproximativ cilindrică, practic tipul de vas borcan clasic; a.2. vase de formă ovoidală, așa-zisul vas tip "pepene"; a.3. vase de formă ușor bitronconică.

a.1. Vase de formă aproximativ cilindrică

Este forma cea mai răspândită, constituind, alături de ceașca dacică și fructieră, adevărate embleme ale civilizației geto-dacice. La originea sa se află vasul borcan din așezările geto-dacice din perioada clasică a civilizației geto-dacice. Dimensiunile acestor vase sunt mici și mijlocii, întâlnindu-se și vase miniaturale, precum cel de la Locusteni. Buza este mai mult sau mai puțin evazată și fundul drept. Varietatea acestei forme de vas este foarte mare. Gh.Popilian, analizând acest tip prezent în necropola de la Locusteni, stabilește mai multe variante în funcție de decor, ceea ce, într-o analiză la scară întregii provincii, este practic imposibil. Decorul acestor vase este sărac, fiind format din ornamente în relief: brâie alveolare, crestate, simple, dispuse pe diametrul maxim al vasului, sau în formă de ghirlandă, butoni, de obicei cilindrici, câteodată fiind incizați cu linii în formă de cruce, și ornamente incizate: linii simple sau în registre, paralele sau în val, dispuse orizontal; alveole dispuse de obicei pe buzele vaselor; creștături; se remarcă uneori prezența decorului incizat în formă de brăduț. Aceste vase erau folosite în scopuri gospodărești și ca urne în necropole, vasele miniaturale fiind utilizate ca ofrandă.

a.2. Vase de formă ovoidală

Sunt de mari dimensiuni, având o înălțime de aproape 0,50 m, buza răsfântă în afară și de obicei nu au decor. Uneori sunt decorate cu brâie alveolare, plasate pe umărul sau pântecul vasului sau, în diferite poziții, pe întregul corp al vasului. Nu se întâlnesc

decât în stațiunea de la Locusteni.

a.3. Vase de formă ușor bitronconică

Sunt vase în general mai rare, ce apar mai ales în Transilvania, dar există și un astfel de vas, miniatural, la Locusteni. Au buza ușor răsfrântă și fundul drept. În general sunt lipsite de ornamente, vasul de la Locusteni fiind decorat cu brâu alveolar și caneluri pe buză.

b. Ceașca dacică

Constituie cea mai caracteristică și mai reprezentativă dintre formele ceramicii geto-dacice. Nu vom intra în discuții asupra diferitelor denumiri (cățuie, ceașcă-opaiț). Cert este faptul că ea se găsește în aproape toate așezările. Aceste vase sunt lipsite în general de decor, dacă exceptăm formele timpurii, în cazul nostru, de la Drajna de Sus sau unele exemplare de la Locusteni. Ele au formă tronconică și deosebim trei variante: cu o singură toartă, cu două toarte sau fără. Ceramica fără toarte necesită o discuție separată, unii autori considerând că această variantă apare de-abia în prima jumătate a secolului III, dar se cunosc exemplare și din prima jumătate a secolului II, precum cea din castellum-ul de la Rucăr. O categorie foarte importantă o reprezintă ceștile fără toarte, cu alveole la bază, datate în a doua jumătate a secolului III - secolul IV. În general ele sunt folosite ca opaițe. Este interesant faptul că, dacă la Locusteni au fost folosite numai drept capace, la Sopor de Câmpie erau depuse în morminte, se pare cu scop ritual.

O problemă abordată de cei care s-au ocupat de studiul ceramicii autohtone o constituie vasele lucrate cu mâna după prototipuri romane. Astfel, în castele de la Bologa și Buciumi s-au descoperit imitații după patere, iar la Sopor de Câmpie și Obreja exemplare de oale de tip roman lucrate cu mâna. Puținătatea materialului documentar nu ne permite să facem considerații asupra acestui fenomen, interesant, dar care nu poate fi pus neapărat pe seama autohtonilor.

2. Ceramica lucrată la roată

Este puțin numeroasă, lipsind din marea majoritate a așezărilor. Dintr-o analiză care nu are pretenția de a fi foarte exactă, reiese că ceramică de factură locală lucrată la roată apare numai în 15 stațiuni, ceea ce reprezintă un procent de sub 20%. Singura stațiune care ne oferă posibilitatea unei anumite departajări tipologice este necropola de la Locusteni, în celelalte ceramica fiind foarte fragmentară și, mai mult, în unele stațiuni importante cum este cea de la Soporul de Câmpie, nedescoperindu-se ceramică lucrată la roată.

Această categorie ceramică este lucrată din două feluri de pastă, zgrunțuroasă, de culoare cărămizie, și fină, de culoare cenușie. Cât privește ceramica zgrunțuroasă, despre care până nu de mult se credea că a apărut odată cu cucerirea romană, săpăturile de la Ocnița au documentat prezența oalelor borcan lucrate la roată, din pastă zgrunțuroasă, încă din secolul I p. Chr.

Principalele forme sunt: a. vasul de formă cilindrică, tip borcan; b. vasul bitronconic; c. fructiera și d. ceașca dacică. Cât privește introducerea unor capace în rândul formelor ceramice autohtone, datele existente nu ni se par concludente.

a. Vasul de formă cilindrică tip borcan

Aceste vase sunt asemănătoare cu cele de același tip lucrate cu mâna, cunoscându-se două exemplare de la Locusteni. Decorul este reprezentat din trei butoni dispuși simetric și linii paralele incizate.

b. Vasul bitronconic

Se cunosc 11 exemplare descoperite la Locusteni, lucrate dintr-o pastă fină, de culoare cenușie; suprafața exterioară a vasului este acoperită cu un vernis negru; buza

este răsfrântă, oblic sau orizontal, umărul este bine marcat în zona diametrului maxim, iar fundul este câteodată profilat, iar în centru, pe suprafața exterioară are un umbo. Decorul constă dintr-unul sau două grupuri, compuse din două sau trei linii adânc incizate. Acest tip de vas a fost folosit ca urnă și nu are analogii în altă parte.

c. Fructiera

Deși este o formă reprezentativă pentru perioada anterioară cuceririi romane, fructiera dispare în general din repertoriul ceramicii romane provinciale din Dacia. Singurele descoperiri cunoscute până în prezent sunt reprezentate de cele două exemplare folosite drept capace în necropola de la Locusteni, în rest fiind semnalate fragmente, provenind în general din cercetări de teren, după părerea noastră neconcludente pentru analiza de față. Cât privește fructiera descoperită la Obreja, ea pare mai degrabă de influență carpică. Exemplarele descoperite la Locusteni, confecționate din pastă fină, cenușie, cu suprafața exterioară acoperită cu un vernis negru, au buza întoarsă orizontal în afară, corpul cu umărul bine marcat, iar piciorul gol pe dinăuntru.

d. Ceașca dacică

Se cunoaște un singur exemplar descoperit în necropola de la Locusteni, folosit drept capac, din pastă de culoare cărămizie, cu mult nisip, având dimensiuni mari.

Două probleme ce revin frecvent în discuție încă din perioada interbelică, reluate și în unele studii mai noi, sunt constituite de proveniența vaselor de provizii de tip dolia și de motivele decorative de origine geto-dacică prezente pe ceramica șampilată. Cât privește prima problemă, s-a susținut ideea că vasele de provizii de tip dolia ar fi de factură dacică, perpetuându-se chiar și în secolul IV. Alți cercetători consideră că nu avem elemente convingătoare pentru o asemenea filiație. Credem, mai degrabă, că avem de-a face cu o origine comună a celor două tipuri de vase de provizii.

Cât privește a doua problemă, cea a motivelor decorative de origine geto-dacică de pe ceramica șampilată, unii cercetători consideră că anumite motive ornamentale (frunzele, rozetele etc.) sunt preluate de pe ceramica dacică, aducându-se drept argument lipsa acestora de pe ceramica de aceeași factură din celelalte provincii. Publicarea unor loturi de ceramică, atât geto-dacică anterioară cuceririi, cât și provincială romană, ar putea oferi un răspuns mai nuanțat acestei probleme.

În actualul stadiu al cercetărilor nu sunt documentate ateliere sau cuptoare în care să se fi ars ceramică de factură autohtonă. O descoperire mai veche, de la Stolniceni, ca și cea de la Tibiscum, nu ni se par relevante în acest sens. Este vorba, probabil, de continuarea unei tradiții anterioare cuceririi romane, în care descoperirile de cuptoare de olar sunt extrem de rare.

O problemă la care se poate cu greu răspunde în actualul stadiu al cercetărilor este aceea dacă această ceramică de factură dacică este produsă în așezările din cuprinsul provinciei Dacia sau provine, pe calea schimbului, din ținuturile din afara provinciei. Ne permitem câteva considerații asupra acestora din urmă. Ceramica dacilor din afara provinciei, indiferent că ne referim la cei din nord-vestul ei, la [carpi](#) sau la [dacii din Muntenia](#), păstrează o serie de caracteristici comune, precum cele două tehnici de confecționare, cu mâna și la roată, cele cu mâna fiind confecționate dintr-o pastă poroasă, grosolană, cu mult nisip și pietricele, iar cele lucrate la roată fiind dintr-o pastă fină. Există însă și unele diferențe. Astfel, la dacii din nord-vestul provinciei, semnalăm prezența ceramicii cenușii negricioase, uneori șampilate, de influență germanică, în timp ce la carpi înregistrăm cea mai mare diversitate a ceramicii din întregul spațiu locuit de daci în epoca romană, amintind de varietatea formelor din perioada preromană, acum marcate de puternice influențe romane. Ceramica lucrată cu mâna se deosebește însă de cea din provincie printr-o mai mare bogăție a decorului, iar cea confecționată la roată este diversă și bine lucrată. Când privește ceramica dacilor din Muntenia, pe lângă elementele comune, semnalăm prezența ceramicii zgrunțuroase și practica transpunerii vaselor romane într-o manieră mai neglijentă. În aceste condiții, ceramica autohtonilor din Dacia, pe lângă trăsăturile comune, care i-au făcut pe unii cercetători să considere aceste comunități chiar venite din afara provinciei, prezintă și câteva trăsături care o individualizează. Este în cea mai mare parte lucrată cu mâna, iar atunci când este lucrată la roată, cum este cazul vaselor bitronconice, nu-și găsește analogii în lumea dacică. La acestea se adaugă sărăcia repertoriului formelor și decorului. În ceea ce privește provinciile din jur, singurele analogii despre care avem cunoștință se află în Moesia Inferior. Deși asemenea descoperiri se găsesc și în partea de vest a provinciei, ne vom referi doar la unele descoperiri din Dobrogea, cum sunt cele mai vechi, de la Dinogetia, cărora li se adaugă descoperirile mai noi, cum sunt cele de la Enisala sau cele menționate de M. Babeș și M. Irimia. Menționăm aici și unele descoperiri de la Fântânele, Straja, din villa rustica de la Horia, precum și de la Ostrov (Durostorum) și Hârșova (Carsium).

Materialul descoperit păstrează caracteristicile ceramicii din provincia Dacia, cu precizarea că sporește numărul vaselor care imită forme romane.

Din cartarea stațiunilor în care s-a descoperit ceramică de factură dacică se poate observa că ele se grupează în Podișul Transilvaniei și în sudul Olteniei, mai ales între Jiu și Olt, aceste descoperiri fiind rare în nordul Olteniei și Banat. Deși această realitate se poate datora și unei situații subiective, determinate de zonele de cercetare ale celor ce s-au ocupat de această problemă, D. Protase și Gh. Popilian, ea ne indică, totuși, principalele regiuni în care s-a concentrat populația autohtonă.

Greu de încadrat cronologic, un asemenea material ceramic poate oferi în și mai mică măsură criterii de datare. Din fericire, stațiunile în care a fost descoperită această ceramică și contextul în care ea apare în unele complexe, ne pot oferi unele criterii pentru o anumită departajare cronologică. În aceste condiții, putem delimita trei orizonturi cronologice care acoperă și chiar depășesc perioada existenței provinciei Dacia. În primul orizont se pot încadra descoperirile de la Rucăr, la care se pot adăuga cele de la Drașna de Jos, care pot fi datate în prima jumătate a secolului II, poate chiar în primele decenii ale acestui veac. Ceramica descoperită în aceste stațiuni se caracterizează printr-o legătură directă cu ceramica din perioada clasică a civilizației geto-dacice, fapt evident mai ales în cazul ceramicii lucrate la roată (fragmente de fructieră, existența câinii din pastă cenușie cu fund inelar). Completarea acestor descoperiri cu altele, din castrele contemporane cu cele deja menționate, ar putea oferi răspunsul la întrebarea privind modul în care s-a realizat trecerea de la civilizația dacică preromană la cea dacică din perioada romană, atât din provincie, cât și din afara ei. Al doilea orizont cronologic îl constituie descoperirile din cele două necropole, Locusteni și Sopor de Câmpie, la care se adaugă așezările de la Slimnic și cea mai mare parte a descoperirilor de ceramică de factură autohtonă din castre, care se datează în general în a doua jumătate a secolului II - prima jumătate a secolului III. Acest orizont se caracterizează prin dispariția în general a ceramicii lucrate cu roata, excepție făcând necropola de la Locusteni, și existența unei ceramicii lucrate cu mâna, reprezentate practic de două forme - vasul borcan și ceașca dacică; decorul este sărac, probabil datorită influenței romane. Când privește al treilea orizont, propunem, cu unele rezerve, încadrarea sa în a doua jumătate a secolului III. O atare încadrare cronologică se bazează pe descoperirile de la Govora-sat și pe cele aparținând ultimului nivel de la Stolniceni, la care s-ar putea, eventual, adăuga necropola de la Chilia, precum și unele descoperiri dintr-o serie de castre din Transilvania, aparținând probabil perioadei postaureliene. Această ceramică se caracterizează prin reapariția vaselor lucrate la roată, de tradiție autohtonă, reprezentate de câni, străchini, probabil fructiere și cești dacice fără toarte cu alveole la bază. Problema este dacă acest orizont include și ultimele decenii ale stăpânirii romane la nord de Dunăre, lucru plauzibil având în vedere faptul că la Govora-sat întâlnim și ceramică romană. Oricum, schimbarea raportului dintre ceramica romană și cea dacică, aspect surprins la Stolniceni unde, în ultimul nivel ceramica dacică apare în proporție de 90%, față de procentul de maximum 10, cât reprezenta în nivelurile anterioare, se datorează unui aport masiv al dacilor din afara provinciei. Acest orizont mai atrage atenția și asupra unor descoperiri ceramice de factură dacică din castre, în sensul că trebuie precizată mult mai clar poziția stratigrafică a acestor fragmente. De fapt, nu trebuie să supralicităm prezența în castre a acestui gen de ceramică. În ultimul - în ordine cronologică - studiu monografic dedicat unui castru, cel de la Brâncovenești, un singur fragment din catalogul privind materialul ceramic descoperit poate fi considerat de factură autohtonă. Studiul ceramicii din acest ultim orizont cronologic poate oferi sugestii privind ultimele decenii ale prezenței romane și primele decenii de după părăsirea provinciei.

Ceramica reprezintă principala mărturie arheologică a prezenței populației autohtone în provincia Dacia. Cucerirea Daciei a condus la încetarea activității unor centre meșteșugărești, printre care includem și o serie de ateliere producătoare de ceramică.

Meșterii olari romani au cucerit fără discuție "piața", impunându-și produsele, această situație observându-se mai ales în cazul ceramicii lucrate la roată care, cu câteva excepții, dispare. Ceramica de factură dacică este lucrată în primul rând cu mâna, păstrând caracteristicile perioadei anterioare cuceririi, fiind însă mai puțin diversificată din punctul de vedere al formelor și decorului. Deși apare și în orașe, ceramica de factură dacică este apanajul așezărilor rurale, dar și aici se găsește în proporție de până la 10%, prezența ei fiind mai accentuată în cimitire, procentul fiind de până la maximum 40%, pe primul loc aflându-se necropola de la Locusteni, acest lucru datorându-se fără îndoială unui anumit conservatorism specific obiceiurilor funerare. Ceramica de factură dacică apare și în castre, dar semnificația prezenței ei rămâne încă o problemă deschisă.

Dr. Gh. Bichir

Continuitatea în Dacia după cucerirea romană

Cercetările arheologice, efectuate în ultimele decenii, au dat la iveală mărturii grăitoare cu privire la prezența și continuitatea populației autohtone în spațiul carpato-danubiano-pontic, după dramaticele lupte dintre daci și romani din anii **101-102 și 105-106 e.n.**, care au sfârșit prin transformarea unei părți din Dacia în provincie romană și dispariția viteazului rege **Decebal**, care a luptat pentru libertatea și independența poporului său până la jertfa supremă.

Vestigiile arheologice descoperite pe întreg teritoriul vechii Dacii infirmă acele teze eronate emise de unii învățați străini (roeslerieni și neoroeslerieni), care susțineau dispariția dacilor în timpul războaielor de cucerire conduse de Traian, de asemenea, evacuarea la sud de Dunăre a întregii populații în vremea împăratului Aurelian, când Imperiul roman a părăsit Dacia. Ei creau astfel două viduri demografice, negînd nu numai continuitatea populației dacice, ci și posibilitatea de a fi romanizată. Concluzia lor era clară: dacii fiind dispăruți, procesul romanizării nu a putut avea loc în Dacia și poporul român (a cărui latinitate o recunosc) s-a format la sud de Dunăre și de aici populația românească a imigrat la nord de fluviu în secolele IX-XIII e.n. Aserțiunile lor se bazează pe două texte păstrate la doi autori tîrzii, din a doua jumătate a secolului al IV-lea. Este vorba de exagerarea retorică (cum o califică învățatul vienez C. Patsch)

a împăratului filozof **Iulian Apostatul** (Caesares, 22,5) care spune că Traian a „*nimicit neamul geților*” și de **Eutropius** (VIII, 6,2), care afirmă că Dacia a fost golită de bărbați (viris).

De asemenea, invocau faptul că dacoromânii nu mai erau menționați în izvoarele literare, după retragerea aureliană, dar treceau sub tăcere realitatea că nici despre imigrarea românilor din sudul Dunării nu vorbește absolut nici un document scris sau de altă natură! Dar admitînd ca juste exagerările lui Eutropius, vedem că el nu spune că Dacia era lipsită complet de populație — „*desertum*” — ci de bărbați (viris), desigur apți să poarte armele, dar mai rămîneau copiii, bătrînii și femeile! În ceea ce privește traducerea dată de roeslerieni textului din Iulian Apostatul, notăm că nu este absolută, căci grecescul *exeilon*, corespunde după alți învățați, nu numai lui „*am nimicit*” ci și lui „*am biruit-subjugat*”. Dar chiar acceptînd traducerea dată de ei, știm că asemenea expresii se întîlnesc și la alți autori antici și în inscripții, cu privire la alte popoare, considerate și ele „*nimicite*”, „*distruse*” sau „*exterminate*”, cu scopul de a glorifica pe învingător, așa încît, nici un cercetător obiectiv nu pune bază pe asemenea afirmații, cu atît mai mult, cu cît alte texte literare, mai apropiate în timp de epoca lui Traian (amintim pe **Cassius Dio**), vorbesc numai de înfrîngerea și supunerea dacilor. Chiar Eutropius, într-un alt pasaj (VIII, 2,2) se exprimă mai corect „*învingînd pe Decebal el [Traian] a supus Dacia*”. Și în unele inscripții (CIL, VI, 1444; CIL, XII, 105; Dessau. ILS, 8863) este vorba tot de supunerea dacilor și nu de „*nimicirea*” sau „*extirparea*” lor. Același lucru reiese și din legendele unor monede emise de Traian, ca și din unele reliefuri ale **Columnei lui Traian** de la Roma (scenele LXXVI, CLIV—CLV). Este limpede că cei care contestau continuitatea românilor pe teritoriul lor de baștină, urmăreau scopuri politice.

Lucru este simplu de înțeles, dacă ținem seama că asemenea teze încep să apară tîrziu (la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea) o dată cu emanciparea românilor din **Transilvania** care cereau drepturi egale cu ale celorlalte naționalități conlocuitoare, argumentînd că, ei, românii, sînt autohtoni, urmași ai dacoromânilor și deci cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei. Așa se explică și faptul că unii roeslerieni (mai puțin abili) au contestat numai continuitatea dacilor și dacoromânilor în Transilvania. Teoria imigrării devenind astfel instrument politic de

combatare a revendicărilor românilor. Semnificativ în acest sens este ceea ce spunea marele nostru poet Minai Eminescu: „*Dacă se mai ivește cîte un neamț singular, care caută să ne aducă de peste Dunăre, nu mai întreba ce zice un asemenea om, ci ce voește el*”

(M. Eminescu, Scrieri politice și literare, I, București, 1905, p. 139).

În prezent, teoria roesleriană și-a pierdut orice consistență, cînd, în Dacia romană, dispunem de numeroase descoperiri arheologice elocvente care arată că nimeni și nimic nu i-a putut îndepărta pe daci din teritoriul lor de baștină. Vestigii ale dacilor se întîlnesc pe teritoriul provinciilor Dacia (Transilvania, Oltenia și Banat) și Moesia (Dobrogea și zona de nord a Bulgariei) în circa 400 de puncte. Dacii constituiau populația de bază în mediul rural din provinciile amintite așa cum arată cercetările arheologice făcute în așezări și necropole la Sopor de Cîmpie (jud. Cluj), Obreja (jud. Alba) și Slimnic (jud. Sibiu) — în Transilvania, Locusteni și Daneț (jud. Dolj) — în Oltenia, cele de la Enisala — în Dobrogea ca să amintim numai cîteva dintre ele. Vestigii ale dacilor se întîlnesc de asemenea în castrele și așezările civile ce au luat naștere în apropierea lor, ca și în [centrele urbane](#), aproape toate nume dacice ([Apulum](#), Drobeta, Napoca, Porolissum, Potaissa, Tibiscum etc.). Cercetările arheologice arată clar că dacii și romanii (veterani și coloniști) au conviețuit în cadrul acelorași așezări și s-au influențat reciproc, creînd civilizația daco-romană. Semnificativ este și faptul că la scurtă vreme după întemeierea noii capitale a provinciei Dacia — Colonia Dacica Ulpia Traiana (primul oraș din provincie, situat la poalele munților Retezat, în colțul de sud-vest al Țării Hațegului) — urmașul lui Traian, împăratul Hadrian, în anul 118, îi completează titulatura cu numele capitalei Daciei din vremea lui Decebal, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa. Acest gest al împăratului căuta să arate dacilor că noua stăpînire o continuă într-un fel pe cea veche, a regilor daci și că noua ctitorie a lui Traian a preluat de drept locul vechii capitale.

Totodată Hadrian a vrut să arate că a rupt cu politica de cuceriri a predecesorului său și cu situația încordată dintre învingători și învinși iar dacii să se simtă, și sub noua ocîrmuire, la ei acasă. În acest context trebuie explicat și faptul că numeroase așezări civile romane iau numele unor centre dacice, distruse în timpul războaielor de cucerire: Acidava, Buridava, Cumidava, Rusidava, Sacidava etc. Măsura este binevenită, deoarece pe întreg teritoriul provinciei începe să se dezvolte o epocă înfloritoare din punct de vedere economic și constructiv la care participă toți locuitorii țării. Nu este lipsit de importanță să amintim că toate marile rîuri de pe teritoriul vechii Dacie își păstrează numele lor dacic: Alutus (Olt), Crisius (Criș), Marisus (Mureș), Samus (Someș), Tisia (Tisa), Ordessus (Argeș) Hierasus (Siret), Pyretus (Pрут) etc. Lucru este explicabil, deoarece mulți dintre daci au rămas în afara provinciilor Dacia și Moesia. Specialiștii îi numesc [daci liberi](#), pentru a-i deosebi de cei din provinciile amintite, pentru care se folosește denumirea de daco-romani. La scriitorii antici, ca și în inscripții, ei apar fie cu numele lor generic de daci sau geți, fie cu cel de daci mărginași, [carpi](#) sau [costoboci](#).

Identificarea culturii materiale a dacilor liberi este una din remarcabilele realizări ale arheologiei românești din ultimele decenii. Cultura lor materială ne este cunoscută în vestul Daciei (Crișana și zona Sătmarului) prin așezările și necropolele de tip Sîntana-Arad și Medieșu Aurit, la est, între Carpați și [Nistru](#), de aspectul cultural carpic, la nord prin faciesul cultural Lipita, ai cărei purtători au fost costobocii, iar la sud de Carpați, în Muntenia, prin aspectul cultural de tip Militari-Chilia. Dezvoltată

organic din La Tene-ul geto-dacic, cultura dacilor liberi este puternic influențată de romani.

Sînt comune dacilor, indiferent că este vorba de costoboci, carpi, daci liberi din vest, sau daco-romani din cadrul provinciei Dacia, tipurile de așezări și locuințe, ocupațiile, credințele, ritul și ritualurile funerare, precum și ceramica. Judecînd după ceramică, cei care păstrează mai bine tradițiile La Tene-ului geto-dacic sînt dacii liberi de la est de Carpați, cunoscuți sub numele de carpi. Ei și-au creat o bază economică solidă și au dispus de o puternică forță militară ce a dominat situația politică de la Dunărea de Jos în această vreme. Așa cum ne informează Petrus Patricius (Fragm. 8), la mijlocul secolului al III-lea, ei se considerau că sînt mai puternici și decît goții. Iar istoricul Iordanes (Getica, 91,25) îi socotea printre cei mai periculoși dușmani ai imperiului, gata oricînd de război. Trăind în preajma imperiului, pe lîngă relații de bună vecinătate, ce au permis un intens schimb comercial, au existat și conflicte militare, carpii făcînd numeroase incursiuni în imperiu; izvoarele literare consemnînd pe cele din: 214, 238, 245—247, 272, 295—297. 302—303, 306—311 315—318, ultimul avînd loc în 381. Conflicte militare cu romanii au avut și costobocii și dacii liberi din vest. Din rîndul acestor numeroase atacuri, consemnăm pe cel al costobocilor, din anul 170, cînd pornind din nordul Daciei (teritoriul locuit de ei se afla în nordul Maramureșului și al Bucovinei, pînă dincolo de Lvov) au ajuns pînă în inima Greciei, la Eleusis, și pe cel al carpilor, din anii 245—247, care s-a transformat într-un adevărat război și pentru a face față situației, împăratul Filip Arabul, venit și el aici, a adus trupe din legiunea XXII Primigenia de pe Rin și din legiunea VII Claudia de la Viminacium, aruncîndu-și în luptă și garda personală.

După mari eforturi, romanii au reușit să-i respingă pe carpi, dar au fost nevoiți să-și replieze frontiera pe linia Oltului, părăsind castrele de pe limes-ul transalutan. O emisiune monetară specială, cu efigia Victoria Carpica și acordarea de către senat a titlului onorific de Carpicus Maximus lui Filip Arabul au consfințit victoria Romei asupra neînfricaților carpi. Aprige au fost și luptele de la sfîrșitul secolului al III-lea și cele din primele două decenii ale secolului al IV-lea, în urma cărora senatul a trebuit să acorde încă 19 titluri onorifice de Carpicus Maximus unor împărați romani. În felul acesta, la sfîrșitul secolului al II-lea, costobocii, și în secolul al III-lea și primele decenii ale secolului al IV-lea, carpii au reînviat epoca de glorie din vremea lui Burebista și Decebal. Ei erau temuți și respectați și de migratori.

Cunoscîndu-le forța militară și pentru a avea liniște la granițele imperiului, romanii le-au plătit subsidii carpilor și costobocilor, fie în bani, fie în obiecte. Așa pot fi interpretate vasele de bronz din bogatele morminte de la Cijikov (reg. Lvov) și Kolokolin (reg. Ivan Francovskaia) din aria culturii Lipita și tezaurul de vase de argint găsit la Muncelu de Sus (com. Mogoșești, jud. Iași) și unele din cele circa 100 de tezaure monetare identificate în mediul carpic, cel mai mare dintre ele (conținea 2 830 piese de argint) a fost descoperit la Măgura lîngă Bacău. Ultima incursiune a carpilor în imperiu a avut loc în 381, după cum ne informează [Zosimos](#) (IV, 34). Istoricul antic folosește denumirea de carpodaci, vrînd să sublinieze faptul că cei care au participat la atac, împreună cu hunii și scirii, au fost carpii din Dacia (țara lor de origine) și nu cei care se aflau în imperiu, aduși aici de romani, la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea. Pe lîngă multe altele, este și acesta un argument care infirmă aserțiunile lui Aurelius Victor (De caesaribus 39,43) conform cărora la sfîrșitul secolului al III-lea e.n., întreaga seminție carpică a fost transferată în imperiu. Probabil

că Zosimos, cunoscând exagerările lui Aurelius Victor, a căutat să corecteze acest lucru și-a folosit denumirea de carpodaci (carpii din Dacia) și nu pe cea de carpi.

Și pe teritoriul **Munteniei** continuitatea geto-dacilor a fost contestată. Pornind de la unele izvoare scrise rămase de la Strabo (VII, 3,10) și pe mausoleul familiei Plautilor de la Ponte Lucano de lângă Tibur (CIL, XIV, 3608), unii istorici trăgeau concluzia că la începutul și mijlocul secolului I e.n., în vremea împaraților Augustus și Nero, comandantii Aelius Catus și Plautius Aelianus au strămutat la sud de Dunăre, în Imperiul roman, întreaga populație din Muntenia și în locul ei au pătruns aici sarmații, lor fiindu-le atribuite coiful de aur de la Poiana-Coțofenești (jud. Prahova) și rythonul de la Poroina (jud. Mehedinți), piese care s-au dovedit pînă la urmă că au aparținut unor căpetenii geto-dace, din secolul al IV-lea î.e.n., vreme cînd sarmații nu trecuseră nici la vest de Don. În viziunea acestor istorici, Cîmpia Română și Valea Dunării erau ca un culoar pe unde se scurgeau toți migratorii din stepele nord-pontice spre vest. Muntenia deci, fiind o țară a nimănui, unde în primele secole ale erei noastre întâlneau numai sarmați (iazigi, roxolani, alani) și neamuri germanice (taifali, vizigoți etc). Aceste aserțiuni ale lor au fost infirmate categoric de cercetările arheologice din ultima vreme. Populația autohtonă a continuat să trăiască neînterupt, iar începînd cu domnia lui Traian (anii 101—117), cînd Muntenia și sudul Moldovei au fost incluse temporar în Imperiul roman, n-a mai fost nevoie de o zonă de siguranță și geto-dacii au reocupat regiunea. De asemenea, descoperirile arheologice arată că nu se cunosc morminte sarmatice la vest de Prut, anterioare secolului al II-lea. În lumina acestor date, teza existenței unui „Imperiu sarmatic”, care s-ar fi întins între anii 125—61 î.e.n., din regiunea Donului pînă în nord vestul Bulgariei și estul Transilvaniei, incluzînd Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea se dovedește a nu fi conformă cu realitatea, căci împotriva ei pledează atît descoperirile arheologice, cît și izvoarele scrise, corect date și interpretate. În prezent, în Muntenia se cunosc vestigii ale geto-dacilor tîrzii din secolele II-IV e.n., în 120 de puncte.

Așezările și necropolele cercetate arată că avem de-a face cu o populație numeroasă ce a trăit într-un strîns contact cu lumea romană. Materialele descoperite arată că Muntenia era încadrată în circuitul economic roman și putem vorbi de o populație daco-romană. Lucrul este explicabil, deoarece Muntenia era înconjurată din trei părți de imperiu (temporar a fost stăpînită efectiv) și pe teritoriul ei treceau drumurile comerciale care legau Moesia Inferior de Dacia. Cercetările arheologice arată clar că, cei care constituiau populația de bază, în primele secole ale erei noastre, în spațiul carpato-danubiano-pontic (ce depășea teritoriul de astăzi al României) au fost daco-romanii și dacii liberi (deveniți și aceștia daco-romani pînă la urmă) și nu sarmații de neam iranofon, sau seminițiile germanice (vandali, taifali, goți). În ceea ce privește pe mult discutații sarmați, care n-au pătruns pe teritoriul vechii Dacii decît în grupuri mici, izolate, este suficient să amintim că în Moldova dintre Carpați și Prut s-au descoperit vestigii daco-carpice (așezări și necropole) în peste 400 de puncte, iar morminte sarmatice în numai 39. Proporția este și mai concludentă, dacă amintim că se cunosc peste 1500 de morminte carpice și numai 160 sarmatice, cifră ce nu egalează nici pe aceea a unei singure necropole carpice mai intens cercetate.

În legătură cu retragerea stăpînirii romane (din anul 275) trebuie spus că Dacia nu a fost pierdută de imperiu în urma unor înfrîngeri militare la nordul Dunării, ci ea a fost abandonată de Aurelian din motive strategice, socotind că retrăgîndu-se pe linia Dunării, pe un front mai scurt, întărit cu trupe aduse din Dacia, va opri incursiunile „barbarilor” în imperiu. După retragerea stăpînirii romane din Dacia unele grupuri de

daci liberi din est și vest pătrund pe teritoriul fostei, provincii, întărind elementul daco-roman, așa încât, se poate spune că pierderile de populație suferite de provincia Dacia, ca urmare a retragerii armatei și a unei părți din pătura înstărită au fost compensate prin pătrunderea de daci liberi.

Arheologic se constată că oamenii pământului (daco-romanii) au rămas de nezdruccinat în spațiul carpato-danubiano-pontic, trăind în anonimat, într-o vreme când erau auzite tot mai puternic zarva și teama stîrnite de migratorii care atacau imperiul, fapt ce explică de ce localnicii pașnici nu apar în izvoarele scrise. Această populație formată din daco-romani și daci liberi stă la temelia poporului român.